

Suomalaisen
Kirjallisuuden Seuran

Toimituksia.

41 Osa.

Helsingissä,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1866.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

Handwritten text, likely a title or chapter heading, appearing upside down.

HISTORIALLINEN

A R K I S T O.

Toimittanut

Historiallinen Osakunta.

I.

Varustettu 2 kuva-taululla.

HELSINGISSÄ,
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa,
1866.

HISTORICAL

A R K I S T O

THE

RECORD OF THE

8

1881-1882

THE RECORD OF THE

1881-1882

Aineisto:

Pispa Arvid Kurjen vanhemmista ja „Elinan surma“-nimisestä kansan-runosta. Tutkinut <i>K. A. Bomansson</i>	Siv. 1.
Liite: Vanhempien Kurkien sekä Svärd'ien polvi-luku	18.
Lisäys Kurkien polvi-lukuun	124.
Om Finlands folkmängd under medlet af sjuttonde århundradet. Af <i>K. E. F. Ignatius</i>	38.
Muinais-jäännökset Wanaantaustalla Janakkalassa. Tutkineet <i>Yrjö Koskinen</i> ja <i>K. E. F. Ignatius</i>	61.
Tähän kuuluvat kuvat ja kuvien selitys	157.
Lisäys tutkimukseen muinais-jäännöksistä Wanaantaustalla	124.
Muutamia Lisä-tietoja nälkä-vuosista 1695—1697. Ilmaissut <i>Yrjö Koskinen</i>	73.
Ilmi-tuotteita:	
1. Muutama Johannes Elai Terserus'en antama todistus Opistolaiselle G. Cajanus'elle Upsalassa 1656. Ilmaissut <i>K. E. F. Ignatius</i>	90.
2. Suomenkieliset Lohitu-sanat kirjoitetuina v. 1564. Ilmaissut <i>Yrjö Koskinen</i>	93.
3. Relation om hungernöden i Österbotten åren 1695—1697	95.
4. Något om Borgbacken i Borgå. Meddeladt af <i>K. A. Bomansson</i>	97.
5. Hvilket är det äldsta, hittills kända adelsbref i Finland och Skandinavien? Meddeladt af <i>K. A. Bomansson</i>	99.

6. Finska Ätter intagne å Svenska Riddarhuset enligt
C. von Schönfeldts Matrikel af år 1770. Meddeladt
af *F. J. Rabbe* 102.
7. Turun Tuomioprovasti Paavali Scheel ja hänen suku-
peränsä. Ilmaissut *K. A. Bomansson* 106.

Historiallisen Osakunnan pöytäkirjat 125.

Pispa Arvid Kurjen vanhemmista ja «Elinan surma»-nimisestä kansan-runosta.

Tutkinut

K. A. Bomansson.

Suomen historian-tutkimuksen isä, iki-muistettava Porthan, ei tietänyt, keitä pispa Arvid Kurjen ¹⁾ vanhemmat olivat nimeltänsä. Mainioissa muistutuksissaan Juusten'in kronikaan (uud. pain. siv. 598) hän ainoastaan mainitsee, että

¹⁾ Ruotsiksikin pitäisi toki *vanhemman* Kurki-suvun nimi aina kirjoitettaman suomenkielen mukaan *Kurki*, eikä milloinkaan *Kurck*. Minäpä en ole tavannut ainoatakaan vanhempaa lähdettä, jossa mikään tämän suvun jäsen olisi itsellensä antanut tai muilta saanut nimen Kurck; vaan aina on kirjoitettu: *Kurke* (Kurcke), *Kurka*, *Korke* tai *Korki*, mitkä muodot muinaisajan epävakaisen kirjoitus-tavan takia silmin-nähtävästi kaikki perustuvat suvun oikeaan suomalaiseen nimeen: *Kurki* (grus cinerea). Pispa Arvid näkyy tavallisesti kirjoittaneen suku-nimensä: *Korke*, missä epäilemättä *o* on luettava niinkuin *u* suomenkielessä; muut häntä kirjoittivat joko samalla tavalla tai vielä useammin *Kurke*, mutta ei milloinkaan, minun tietääkseni, *Kurck* eli *Kurk* (ks. Arwidsson, Handl. VII 85, 88, 92, 93; V 149—152, 204; X 225; vert. Grönblad, Nya Källor till Finl. Medeltidshist. I., sivv. 518, 528, 531, 532; — Siv. 480 tosin seisoo: „Arvidus *Koorck*“, mutta viimeinen sana on siinä ainoastaan „arviolta“ korjailtu painatettaissa, kuten myöskin todistaa Arwidsson Handl. VII 84, jossa seisoo paljastaan „Arvidus k...“ — Juusten, jonka kirjallinen toimi alkoi vasta sen jälkeen, kun vanha Kurki-suku jo oli miehen-kannalta sammunut, on teoksessaan „Chronicon Episcoporum Finlandensium“ (uusi painos Helsingissä 1859, sivv. 9 ja 595) muuttanut pispamme nimen ruotsin-muotoiseksi, kirjoittaen sitä *Kurck*, minkä kirjoitus-tavan vasta nuoremmat, Smolannista syntyperäiset Kurjet omistivat.

muutaman vanhan Kurek-suvusta tehdyn polvi-luvun mukaan, pispän isä olisi ollut eräs *Joachim* eli, kuten muut oikeammaksi arvelevat, *Jaakko* Kurek, josta tuskin muuta tunnetaan kuin että hän („Jeppe Korkj“) v. 1455 istui aatelisessa lautakunnassa, Etelä-Suomen laamannin Henrik Bitz'in tutkiessa ja tuomitessa kalanpyynnöstä Kuokkalan koskessa Lempäälässä, ja että hän sekä hänen puolisonsa Kaarina, Klaus Lydekenpoian (Diekn'in) tytär mainitaan Henrik Klaunpoian (Kaarinan veljen) toisessa ja kolmannessa testamenteissa vv. 1452 ja 1453 (ks. Arwidsson, Handl. I siv. 31, VI siv. 34 ja 39). Tuo väärä tieto, että muka pispä Arvid'in isällä oli nimi Jaakko, oli arvattavasti otettu Messenius'en ei aivan luotettavasta teoksesta „*Theatrum Nobilitatis Suecanæ*“, jossa Kurki-suvun polvi-luku (N:o XCIX, siv. 102) on osoittavinaan, että ei ainoastaan Arvid vaan myöskin Klaus ovat muka syntyneet vanhemmista Jaakko Kurjesta ja Kaarina Klauntytär Diekn'istä (!).

Koska ylipäänsä entis-ajan polvi-luvut vanhoista ja osittain jo sammuneista aatelis-suvuista ovat johonkin määrin epäiltäviä ja ainoastaan siinä tapauksessa, että luotettavat todistuskappaleet niitä vahvistavat, voivat saada historiallista sanan-valtaa, olisipa ollut mahdotonta enää varmasti päättää, mikä nimi pispä Kurjen isällä oikeastaan oli, ellei tuo liian aikaisin kuollut historioitsija Fab. Collan olisi Ruotsin Valtio-arkistosta julkaissut ²⁾ erään muistikkeen vuodelta 1530, jossa pispä Arvid mainitaan enona („moderbroder“) Pohjanmaan ja Satakunnan laamannille, Jöns Knuutinpoialle (Kurek), jonka isä ja edeltäjä samassa virassa, Knuutti Eerikinpoika Laukon herra, jo ennestään tiedettiin naineheksi Elina Kurjen, Klaus Jeppen-

²⁾ Ks. Collan, *De Reformationis in Fennia initiis*. Hels. 1843, siv. 71.

poian tyttären vanhasta Kurki-suvusta, jolla vaakunassaan oli entis-aikoina muutama lintu, luultavasti kurki, ja myöhemmin muutama poikittain asetettu miekka kolmen kolmikulmaksi sovitetun tähden välissä ³⁾). Nämä kaksi tietoa yhteen sovitettuna antoivat sen tärkeän selityksen, että Knuutti Kurjen puoliso, Elina Klauntytär, ja pispa Arvid Kurki olivat olleet veli ja sisar, ja että molempain isä oli ollut Klaus Jeppenpoika eli Jaakonpoika Kurki, Turunlinnan voutina v. 1457 sekä Ylisen Satakunnan tuomarina kumminkin vv. 1463—1466 (ks. DelaGardien arkiston otteita Grönblad'in kokoilemissa Senaatin arkistossa; DelaGardiska Archivet, XVI sivv. 202—204; Arwidss. Handl. IV 56, V 22). Mistä W. G. Lagus ⁴⁾ lie ottanut sen kyllä luultavan tiedon, että Klaus Kurki vielä v. 1474 oli Ylisen Satakunnan tuomarina, en ole voinut keksiä.

Näin oli varmuudelle päästy tuntemaan Arvid Kurjen isää. Sitä vastoin on hänen äidistään oltu epä-tiedossa ja ainoastaan voitu arveluita tehdä. Muutaman vanhan, Peringskiöld'iltä tehdyn suku-tilun nojassa, missä Klaus Jeppenpoika Kurjen vaimona mainitaan „Rouva *Elina*, Jöns Olavinpoian tytär Erickstad'ista“ (vanhemmasta *Stenbock*-suvusta), päättivät Collan (main. paik.) ja sitten myöskin Gottlund ⁵⁾ varsin varmaksi, että tämä Elina Jönsintytär eli Juhontytär on ollut pispa Arvid Kurjen ja niinmuodoin myöskin yllämainitun Elina Klauntyttären äiti. Tätä päätöstä vastaan ei kävisi tehdä mitään kovempaa vasta-vai-

³⁾ Ks. von Stiernman, Höfdinga Minne, II siv. 465.

⁴⁾ Ks. W. G. Lagus, Finska Adelns Gods och Ätter, viitta 331, siv. 116.

⁵⁾ Ks. Gottlund, Historiska notiser angående Kurckska ätten, Helsinki 1862, siv. 58.

töstä, jos Elina Juhontytär olisi ollut Klaus Kurjen ainoa tietty aviopuoliso. Mutta niin ei ole asian laita!

Useiden muiden vanhain tilikirjain muassa, mitkä Senaatin-arkistomme syksyllä 1864 sai Ruotsin kamari-kollegion varoista Tukholmasta — suuri-arvoiseksi lisäykseksi siihen, mitä Suomenmaa jo kohta Haminan rauhan jälkeen oli siltä haaralta saanut, löytyy muutama tilikirja, joka kannessa kantaa nimeä: „*Klagemåhls-Register emot Adelen 1556 uthi Finland N:o 3*“ (s. o. Valitus-luettelo aatelistoa vastaan v. 1556 Suomessa N:o 3). Tämä erittäin valaiseva kirja, jota syystä sopisi nimittää *Suomen aateliston syntiluelloksi* Kustaa Waasan aikana, antaa (sivv. 40 ja 41) lyhyen polviluvun Fleming-suvusta. Tämä polviluku, jonka mahdollisesti on tehnyt Jaakko Teit tai vielä luultavammin Kustaa I:n sihteeri Rasmus Ludovikinpoika, sen aian suku-seikkain tarkka tuntija, alkaa näillä sanoilla: „Eräs Ritari Flandrista tuli Suomeen ja sai siellä hyvän naimisen, hänen nimensä oli Claes Fleming⁶⁾, samasta Claes Fleming’istä ovat nämä seuraavaiset lähteneet“. Sitten seuraa mainitun Klaus Flemingin poika Maunu Fleming, johon on liitetty näin kuulua muistutus: „*Maunu Fleming’illä oli myöskin tytär, joka oli Juho Knuutinpoian*“ [Laukon herran, nuoremmasta Kurkisuvusta] „*äidin-äiti ja Klaus Kurjen („Claes Kurckis“) puoliso, nimensä oli vaimo Kaarina*“ („*hustru Karin*“). Tämä ilmoitus saapi täyden vahvistuksen Anrep’in kirjasta „*Svenska Adelns Ättar-taflor*“, missä Fleming-suvun 15:nessä taulussa mainitaan, että *Kaarina Maununtytär Fleming* „v. 1463 naitiin orpanallensa Satakunnan tuomarille

⁶⁾ Klaus Pietarinpoika Fleming, ritari ja valtioneuvos sekä laamanni Itämaissa (s. o. Suomessa) vv. 1402—1424, oli nainut Turunlinnan päämiehen Klaus Lydekenpoian tyttären, *Cecilian*, Diekn-suvusta, jolla vaakunassaan oli punainen musta-päinen enkeli valkoisella pohjalla.

ja Turunlinnan päämiehelle *Klaus Jaakonpoika Kurjelle* („Kork“) Laukon herralle vanhempaa Kurki-sukua, *tämän ensimmäisessä naimisessa*, ja että sama Kaarina kuoli v. 1466“. Tämän Kaarinan vanhemmiksi mainitaan: *Maunu Klaunpoika Fleming*, „Uglai“on ja „Moisjö“n (lienee Uhlo ja Moisio Mynämäellä?) herra, joka eli v. 1450 paikoilla, ja valtaneuvoksen Niilo Hermaninpoika Kurjen ⁷⁾ („Korkæs“) tytär Elina Louhisaarelta. — Koska tästä siis näemme, että Kaarina Fleming, Klaus Kurjen ensimmäinen vaimo, oli Juho Knuutinpoian äidin-äiti, ja ylempänä jo saatiin selville, että Juho Knuutinpoian äiti Elina Klauntytär oli pispä Arvid Kurjen sisar, niin pääsemme nyt siihen päätökseen, että molemmat *sekä pispä Arvid että Elina Klauntytär olivat syntyneet Klaus Jaakonpoika Kurjen ensimmäisestä naimisesta Kaarina Maununtytär Flemingin kanssa*.

Samaan päätökseen tullaan myöskin aian-laskullisella tavalla. Valaisevassa teoksessaan „Olavi Maununpoika Pariisissa“ ⁸⁾ on Yrjö Koskinen (sivv. 70 ja 87) osoittanut, että „Arvidus Korke“ sinä vuotena, joka kului Syyskuusta Syyskuuhun vv. 1486—1487, on mainittu Incipientinä Saksan kansakunnan tilikirjassa Pariisin yliopistossa. Koska nyt jokainen Incipienti (opettavainen maisteri) ensin oli tehnyt Licenciati-tutkinnon ja siihen vaadittiin vähintään 21 vuoden ikä (ks. mainittua Yrjö Koskisen teosta, siv. 20), niin Arvid Kurki ei voinut olla myöhemmin syntynyt kuin v. 1465, joka sopiikin Klaus Kurjen ensimmäiseen avioliit-

⁷⁾ Tämä oli Klaus Jaakonpoian isän-isä; sillä tavoin olivat Klaus Kurki ja hänen ensimmäinen puolisonsa Kaarina orpanuksia eli serkuksia, kuten Anrep mainitseekin.

⁸⁾ Olavi Maununpoika Pariisissa ja Suomalaisten opinkäynti ulkomailla keski-aialla, kuvaillut Yrjö Koskinen. Hels. 1862. (varustettu otteilla Pariisin arkistoista).

toon Kaarina Fleming'in kanssa vv. 1463—1466. Arvid Kurjen syntymä (arvattavasti Laukossa) tapahtui siis aivan varmaan vuosien 1463 ja 1465 välillä, *kentiesi v. 1464*. Siinä tapauksessa hän olisi ollut noin 25:n ikäinen ⁹⁾, ollessansa v. 1490 „Kaniikina ja kirkkoherrana Turussa“ (Juusten, Chron. siv. 598, viitta 4; Arwidss. Handl. V 149—152), mutta pispaksi päästessään v. 1510 jo 45 vuoden vanha, ja vihdoin lähellä 60:ttä ikävuottansa, kun hän v. 1522 sai surkean loppunsa ¹⁰⁾. Vanhempainsa jälkeen näkyy Arvid Kurki perineen melkoisen omaisuuden; ainakin arvattiin Pariisin yliopistossa hänen kukkaronsa („Bursa“), muka viikkokulujen määrästä laskettuna, paljoa korkeammalle kuin muutoin oli tavallista eli 13 solidoksi (korkein määrä muutoin näkyy olleen tähän aikaan 7 ja 9 solidoa; ks. mainittua Yrjö Koskisen teosta, sivv. 16 ja 87).

Saatuamme näin, minun ymmärtääkseni, tyydyttävällä tavalla ratkaistuksi kysymyksen, kutka pispa Kurjen vanhemmat olivat, on vielä toinen likeinen seikka tutkittava. Kuka oli Klaus Kurjen puoliso hänen toisessa naimisessaan, eli, toisin sanoen, kuka oli Arvid pispän emin-

⁹⁾ Jo paavi Klemens V:n „Clementinit“ olivat, Vienne'n kirkolliskokouksen päätöksen mukaan vuodelta 1311, siirtäneet 30:stä vuodesta 25:een vuoteen sen ikä-määrän, joka Katholis-kirkossa vaadittiin siltä, joka päästettiin papilliseen (presbyteri-)virkaan. Mainittujen Clementinien mukaan vaadittiin subdiakoni-(alateini-)virkaan 18:s ikävuosi, diakoni-(teini-)virkaan 20:s ikävuosi, ja pispän-virkaan (niinkuin ennenkin!) 30:s ikävuosi. (Ks. Phillips, Kirchenrecht, I, Regensburg 1845, sivv. 445—447).

¹⁰⁾ Siitä hautaus-maasta, minkä pispa Kurki, pakomat kallansa Kristian Tirannin alta, oli muinaistarun mukaan perustanut Storskrär-nimisellä saarella Maalahden pitäjässä, on opistolainen J. R. Aspelin antanut valaisevan kertomuksen sanomalehdessä „Wasabladet“ v. 1865, n:o 30, sekä Suomikirjaan painettavassa kertomuksessaan Maalahden pitäjästä.

timä? Epäilemättä se *Elina Juhontytär*, joka Peringskiöld'in mainituksessa suku-taulussa sanotaan Klaus Kurjen ainoaksi vaimoksi. Anrep'in „Svenska adelns ättartafloer“ panevat tämän Elinan olemaan tyttärenä valtaneuvokselle *Juho Olavinpoialle Erichstad'in herralle* (vanhemmasta Stenbock-suvusta)⁴¹⁾ ja hänen puolisolleen *Margareta Maununtytär Fleming'ille*, joka oli Klaus Kurjen ensimmäisen puolison, Kaarinan, sisar. Tämä Margareta olisi muka v. 1460 (?) naitu Juho Olavinpoialle, mutta on välttämättömästi jo v. 1470 ollut häneltä leskeksi jäänyt; sillä jo v. 1486 saattoi eräs Margaretan toisesta naimisesta syntynyt poika, Henrik „Nigleson“ (Niilonpoika), vahvistaa sitä lahjoituskirjaa, jolla hänen tätinsä (äitinsä-sisar), Ingeborg Fleming, Pohjoissuomen laamannin Hartikka Jaakonpoian vaimo, antoi Lauspään Paimiossa Naantalin luostarille muka Kaarina Niilontyttären proventiksi (ks. Anrep, main. teosta, vapaherrainen suku *Kurck*, tab. 3; aatelis-suku *Fleming*, tab. 15; Arwidss. Handl. V 105). Kuinka hyvänsä, ei liene epäilemistä, että Elinan isän nimi oli Juho Olavinpoika; mutta sitä vastoin ei käyne varmuudella päättää, että hän oli juuri tuo yllämainittu Juho Olavinpoika vanhemmasta Stenbock-suvusta. Elipä 14:nnellä sataluvulla Suomessa useitakin sen-nimisiä mahtavia miehiä. Niinpä tavataan yksi Juho Olavinpoika v. 1435 Klaus Lydekenpoian (Diekn'in) vävyjen joukossa; mutta koska vävy („måg“) sen aian kielessä myöskin saattoi merkitä lankoa („svåger“), niin saattaa tämä Juho Olavinpoika olla se pispä Maunu Tavast'in veli, joka oli nai-

⁴¹⁾ Asemies Juho Olavinpoika oli päämies Axavall'issa v. 1466 ja valtaneuvos vv. 1466—1470. Hänen veljessään, Kustaa Olavinpoiaassa Töftan herrassa, kuoli miehislästä kannalta vanhempi Stenbock-suku (ks. Ugglä, Rådslängd, III 57, 61).

nut Klaus Lydekenpoian sisaren, Marthan, ja jo v. 1439 mainitaan kuolleen (Juusten, Chron. siv. 405, viitta 26; siv. 376, viitta 4). Mutta vaikea on pitää tätä miestä puheen-alaisen Elinan isänä; sillä siinä tapauksessa Elina olisi ollut jokseenkin iällisnä, tullessansa Klaus Kurjen puolisoiksi (jälkeen vuoden 1466!). Toinen Juho Olavinpoika, joka paremmalla syyllä sopisi Elinan isäksi, tavaataan Wiipurin voutina vv. 1451 ja 1452, ja on kenties sama mies kuin sen-niminen Satakunnan vouti v. 1463 (Juusten, Chron. siv. 472, viitta 143; Arwidss. Handl. VI 27, V 21). Mutta käypi kyllä ajatella, että jompikumpi näistä (jos olisivatkin eri miehiä) juuri olisi se Juho Olavinpoika (Stenbock) Eriksstad'in herra, jonka Peringskiöld ja Anrep sanovat Elinan isäksi; taikka on mainittu Eriksstad'in herra kokonaan eri mies. Ainoastaan sivumennen sopii muistuttaa, että niinkutsutussa „Åbo Canzlies finska slägtebok“ sanotaan, epäilemättä väärin, että Klaus Kurjen vaimo muka nimeltään oli *Ingrid*; Juho Olavinpoian tytär, suvusta Ulftand, „joka kantoi 3 sudenhammasta vaakunassaan“ (Gottlund, main. teosta siv. 58, viitta 18).

Jos niin-muodoin ei ole tukevia syitä hylkäämään vanhain suku-johtoin ilmoitusta, että Elina Juhontytär (Stenbock) oli Klaus Kurjen (jälkimäinen) puoliso, ei ole myöskään aihetta kieltämään hänen olevan samana Elinana, minkä kauheata loppua tuo suruinen ja syvästi koskeva runo „Elinan surma“¹²⁾ on uurtanut ikuiseen muistoon.

¹²⁾ „Elinan surma“, joka pituudeltaan on 400 säettä, löytyy painettuna „*Kantelettaressa*“, ens. painos, 1840, III sivv. 51—64; toin. painos, 1864, sivv. 253—258. — Erikseen painettuna muutamilla vähäpätöisillä lisäsaakeilla, nimellä „*Laulu Klaus Kurjen surmaamasta Elinasta*“. Turussa 1847 (ks. Pipping'in luettelo N:o 3293). — Ruotsinnos nimellä „Om Klaus Kurck och liten Elin“ on painettu Suomi-kirjassa 1842, VI:s vihko, sivv. 3—17).

Tämä kansan-laulu ei ole ainoastaan ihana runollinen teos, vaan myöskin historiallisena kappaleena varsin suuri-arvoinen. Semmoiselta aikakaudelta, johon historian valo ainoastaan himmeästi ylöttyy ja jonka tavat, yhteis-elämä ja laitokset niin vähän ovat tunnetuina, kuvailee tämä kansan-romansi — teeskentelemättömillä mutta erinomaisen sulattavilla ja elävillä piirteillä, jommoisia ainoastaan kuohuva mielikarvaus äärettömästä ilkiö-teosta, sekä syvimässä sisustassaan solvaistu ihmisyyden- ja oikeuden-tunto on voinut luoda, — erään tapauksen, joka ei löytäne vertojansa silläkään rikoksista, raaoista väkivallan-teoista ja ylepeästä hillimättömyydestä varsin rikkaalla jaksolla, jota Suomen keski-aiaksi nimitetään. Mies, maan ylimysten joukosta ja suvultansa etevimpiä, syttyy mielettömästä mustasukkaisuudesta semmoiseen vimmaan, että hän itse sytyttää ne liekit, jotka tuhottavat hänen nuoren, kauniin viatoman emäntänsä sekä vasta-syntyneen poika-lapsen, jalon Kurki-nimen perillisen, ja samassa tuhaksi polttavat vanhan Laukon kartanon. Ylipäänsä on liian paljon vaadittu historialliselta kansan-runolta, jos siitä kaikin paikoin tahdotaan löytää tarkkaa historiallista totuutta. Semmoinen vaatimus olisi sekä mieletön että kohtuuton. Sitä enemmän täytyy ihmetellä, että „Elinan surma“, mainitessaan seikkoja, joita käypi historiallisilla todistus-kappaleilla vahvistella, ainoastaan kerran ja yhdessä ainoassa kohdassa, mutta silloin täydellä oikeudella, joutuu näiden kanssa vastariitaan. Mitä ensin koskee siihen rikokseen, josta runon aine on otettu — aine vielä tragillisempi kuin Lidner'in ihana „Spastara“ —, niin sen todenperäisyys nyt on täydellisesti vahvistettu historianakin puolelta. Mutta historiallinen maine ja kansan-runo eivät syytä samaa henkilöä tästä kamalasta pahan-teosta, ja harvoinpa kyllä on jollekulle kansan-runolle tullut se

kunnia, että se voi oikaista historiallisen maineen erehdystä, pelastaen muutaman arvollisen miehen nimeä siitä häpeästä, joka ansaitulla tavalla on toisen oma. Niin on kuitenkin „Elinan surman“ laita. Jo ennen mainitussa „Valitus-luettelossa aatelistaa vastaan v. 1556 Suomessa“ luetaan sivulla 67: „Hvad Claes Dekenens Slägtingar äro för folk, må Gud veta, men han var en Tyrann och Skalk, ty han brände upp sin egen hustru utan allt fog och skäl, det är sant“ (s. o. „Mitä väkeä Klaus Diekn'in sukulaiset ovat, tietäköön Jumala, mutta hänpä oli tiranni ja konna, sillä hän poltti oman vaimonsa kaiketta syyttä ja aiheetta, se on totta“). Myöskin Peringskiöld'in kokoilemissa sanotaan samasta Klaus Diekn'istä, että hän „poltti oman vaimonsa, rouva N....“ (ks. Gottlund, main. teosta siv. 54). Tämä Klaus Diekn olisi muka tuo tunnettu Klaus Lydekenpoika, joka mainitaan Hämeenmaan tuomarina v. 1390¹³⁾, Pohjois-suomen ja Maskun tuomarina vv. 1407—1434 sekä Turunlinnan voutina ja päämiehenä vv. 1411—1434 (Juusten, Chronicon, siv. 431—434 ja Arwidss. Handl.). Mitä kansan-runon panee Klaus Kurjen tekemäksi, siitä historia siis syyttää hänen äidin-isäänsä, Klaus Diekn'iä, niin että silminnähtävästi täällä on sekoittunut kaksi miestä, joilla oli samaristimä-nimi. Mutta kaikki seikat kallistaa tässä tuomiomme, ei historiallisen maineen, vaan kansan-runon eduksi. Sillä kun „Elinan surma“ mainitsee, että Klaus Kurki asui ja poltti emäntänsä Laukossa¹⁴⁾ Vesilahden pitäjässä, että hän naiskennelles-

¹³⁾ Jo vv. 1383 ja 1384 mainitaan Hämeen tuomarina eräs „Clafus“ (Klaus); mutta epätietoista on, liekö tämä sama mies kuin Klaus Lydekenpoika Diekn, vaikka se kyllä on toden-näköistä (ks. Otteet DelaGardien arkistosta Grönbladın kokoilemissa; vert. Wieselgren, DelaGardiska arch. XVI, siv. 171—172 n:o 12, siv. 222 n:o 131).

¹⁴⁾ Että Laukko oli Klaus Kurjen hallussa, seuraa jo siitä, koska se ainoastaan hänen tyttärensä Elinan naimisen kautta Knuutti Eerikipoian

saan osoitti suurta loistoa ja rikkautta (säkeet 11—15), että hän saattoi sanoa „monet viikot viipyvänsä käräjissä Pohjanmaalla“ (säk. 95—96)¹³⁾, ja että hän nuorena lopetti päivänsä („se oli meno *nuoren* miehen“; säk. 398), niin tämä kaikki sopii varsin hyvin Klaus Kurkeen, mutta ei Klaus Lydekenpoika Diekn’iin. Arvid Kurjen ankara „kukkaro“ Pariisin yliopistossa todistaa, kuten jo on mainittu, että hän vanhemmiltaan oli perinyt tavallista enemmän omaisuutta; olemme myöskin osoittaneet, että puheenalainen Klaus Kurki oli tuomarina Ylisessä Satakunnassa, johon Vesilahtikin kuului, ja „Pohjanmaan“ nimi tässä voi hyvin tarkoittaa niitä Satakunnan pitäjiä, jotka olivat pohjasessa Laukosta¹⁴⁾; vihdoin on luultavaa, että Klaus Kurki, niinkuin Suomen aatelismiehet yleensä, aivan nuorella iällä meni aviosäätyyn, ja että koska hänen ensimmäinen naimisensa tapahtui v. 1463 eikä häntä enää mainita jälkeen vuoden 1474, hän lienee tuskin 40:nteen ikävuoteensa päässyt silloin, kun hän tunnon-vaivoissa ja epäilyksissä, pian kamalan työnsä perästä, etsi kuolemaansa — „meressä“, kuten runo kertoo, taikka ajaen „pari-hevosilla Pärenien kalliolta järveen“, kuten kansan-tarina tarkemmin se-

Näs’in herran kanssa (Näs on Smolannissa) on saattanut joutua nuoremman Kurki-suvun haltuun. Jo v. 1498 mainitaan „Knuutti Eerikinpoika Laukossa asemies (Sen. ark. Acta Historica).

¹⁴⁾ Ne olivat, ainakin vanhimmalla Waasan-suvun aialla: (Hämeen-) Kyrö, Pirkkala, Lempäälä, Kangasala ja Orihvesi. Pohjanmaa, „Norrländ“, „Norrebotten“, merkitsee tosin oikeastaan sitä maakuntaa, joka on pohjoispuolella Satakuntaa, mutta kansan-laulu ei lie tehnyt niin tarkkaa eroitusta. Jos kuitenkin runon „Pohjanmaa“ on otettava varsinaisessa merkityksessä, sopisipa ajatella, että tuo kavala Kirsti piika luulotteli Klausta, että hän muka sitä varmemmin saisi Elinan rikoksen ilmi, jos sanoisi lählevänsä Pohjanmaahan saakka. Kenties olikin Klaus Kurki joskus istunut oikeutta Pohjanmaalla, jonkun laamannin tai tuomarin sijaisena.

littää (ks. Laulu Klaus Kurjen surmaamasta Eliinasta)¹⁶⁾. Samate on runo siinäkin oikeassa, kun se nimittää Klaus Kurjen emännän Elinaksi, joka, niinkuin olemme ylemmänä selittäneet, epäilemättä oli Klaus Kurjen jälkimäinen puoliso. Sitä vastoin Klaus (Lydekenpoika) Diekn eli ja vaikutti tietääksemme ainoastaan Hämeessä ja Varsinais-Suomessa, missä olivatkin hänen etevimmät tiluksensa (Nynäs, Kankainen ja Yläne), ja pitkän virka-aian perästä hän, vaimonsa Kristina Juhontyttären kanssa, oli vielä eläväisten joukossa v. 1435, mutta vainajana v. 1437 (Juusten, Chron. siv. 404—406, viitta 26). Häneen ei siis sovi „Elinan surman“ tapaukset ensinkään.

Että „Elinainen“ nuoruutensa ihanassa kukoistuksessa joutui kamalan ilki-juonen syyttömäksi uhriksi miehensä hurjan mustasukkaisuuden kautta, ilmoittaa runo näillä sanoilla (säk. 341—344)

„Se oli meno nuoren rouvan,
Nuoren Elina emännän,
Jok' oli kaunis kasvoiltansa,
Kaunis kaikella tavalla“. —

Hänen avioliittonsa Klaus Kurjen kanssa ei siis lie ollut pitkä, eikä runo anna meidän ajatella, että hänellä olisi muuta lasta ollut kuin se kova-onninen poika, joka syntyi ainoastaan hukkuaksensa äiti-raukan kanssa liekkiin. Se „Uoti“ (Otto?), jolla Elina muka äitinsä kutsutti lähisestä Suomalasta¹⁷⁾ (säk. 255—256), ei suinkaan lie ollut tuo

¹⁶⁾ Gottlund (main. teos siv. 73) kertoo Klaus Kurjen ajaneen vauhuissa, kaksi mustaa orista edessä, ylös *Tuhnunvuorelle* ja siitä alas järveen.

¹⁷⁾ Suomela on Vesilahdella, uoin $\frac{3}{4}$ peninkulman päässä Laukosta. Että Elinan äiti siinä asui, ei käy todistaa, mutta ei myöskään kieltää. Jos runoilija ei tuntenut Elinan oikeata kotoperää, hän saattoi asettaa sen

ala-ikäinen Arvid Kurki, joka tuskin lienee saanut oleskella emintimän luona näinä viimeisinä kauheina aikoina, — vaan pikemmin joku Elinan nuorempi veli tai muu sukulainen. Kirsti piika, joka oli Elinan onnettomuuden alkuna ja virittäjänä, oli nähtävästi emännöitsijänä holhonut Klaus Kurjen taloutta Kaarina Fleming'in kuoleman jälkeen ja oli luultavasti sillä välin saanut Laukon herran yli sen vallan, jota sittemmin niin kamalasti käytti, tuhottaaksensa Elinan, tuon vihatun uuden emännän Laukossa.

Milloin saattoi tämä kauhistava näytelmä tapahtua? Runo ainoastaan ilmoittaa, että Klaus Kurki teki tuho-työnsä yöllä, ja sillä vuoden-aialla, milloin pakkanen jo oli siltansa rakentanut järven yli Laukon ja Suomelan välillä. Näinpä kerrotaan Uotin meno Suomelaan (säk. 259—266):

„Otti Uoti mennäksensä,
 Sekä juoksi jotta joutui,
 Pian juoksi järven poikki,
 Tuli tuonne Suomelahan:
 „Ohoh muori kultaseni,
 Rouva teitä sinne kutsui“ —
 Nousi hän pian vuotehelta
 Puki päälle vaattehia“.

Tarkempaa ajan-määräystä täytyy siis etsiä historiallisista lähteistä, ja koska nämä eivät mainitse Klaus Kurkea jälkeen vuoden 1474 (ks. Lagus, main. teosta, viitta 331), niin tuskin lienee erehdystä, jos surma-tapaus sijoitetaan

minne hyvänsä Laukon lähisyyteen. Mutta mahdotonta ei kuitenkaan näytä olevan, että Elinan äiti (Margareta Maununtytär Fleming? ks. ylemp.) olisi voinut Suomelaan muuttaa, joko miehenisä Juho Olavinpoian kuoltua taikka Klaus Kurjen naitua hänen tyttärensä. Kustaa Waasan hallitessa Suomela ei ollut minkään aatelismiehen hallussa, vaan tavallisena talonpoikais-kyllänä, jossa oli 4 toimeen-tulevaa perintö-talonpoikaa.

sen-jälkeisiin vuosiin. Ihan epäilemättä se on sattunut sillä levottomalla aikakaudella, jolloin Suomen hiippa oli mah-tavan Konrad Bidz'in päässä (vv. 1460—1489). Aian tavan mukaan olisi kaiketi tämä hengellinen hallitusmies antanut Klaus Kurjen sovittaa rikoksensa paljailla raha-sakoilla, ellei Kurki jo ennen — kuten todennäköistä on — olisi itsensä lopettanut.

Se historiallinen toden-peräisyys, joka niin erinomai- sessa määrässä tavataan „Elinan surma“-runossa, tekee var- sin todennäköiseksi että tämä runo on sepitetty vähän ai- kaa tapausten jälkeen. Nähtävää on, että runoilijan mieli- paha ja kauhistus Klaus Kurjen ja Kirsti piian ilkiö-teosta vielä on tuoreimmallaan. Aikojen kuluessa runo kenties on saanut muutamia lisiä; mutta kaikissa pää-piirteissään se lieenee ollut kansan suussa eläväisenä runoelmana jo en- nen 15:nneen vuosisadan loppua.

Kun runossa mainitaan „pyssyt paukkuvaiset“ (säk. 181) ja „jauhoja pahoja“ (säk. 317), niin tätä ei tarvitse ymmärtää niin sanan-mukaisesti, että Laukossa jo olisi ol- lut kruutia ja tuli-putkia silloin, koska Klaus Kurki tämän kartanon tuhaksi poltti. Sitä vastoin käypi ajatella, että näitä aseita kumminkin maineelta tunnettiin Vesilahdella siihen aikaan, jolloin runo sepitettiin, ja että ne sen vuoksi ovat runollisessa kertomuksessa saaneet sijansa. Mutta ihan mahdotonta ei kuitenkaan ole, että joku Suomen her- raskartano ja siis Laukkokin olisi saattanut olla näillä so- taisilla koneilla varustettuna jo 15:nneen vuosisadan lopulla. Minun on aikomus ensi tilassa esittää erinäinen kirjoitus kruutin iästä Suomessa, ja tahdon tässä ainoastaan muis- tuttaa, että minun tietääkseni kruutia („pulver“) ja pyssyjä („byssor“) meidän maassa ensi kerta mainitaan Wiipurin linnassa ja Olavinlinnassa (Savonlinnassa) v. 1483, jolloin

Iivari Akselinpoika (Tott) teki valtiohoitajan Sten Stuure vanhemman kanssa sovinnon Nygård'issa Gottlannin saarella (ks. Hadorph'in lisät riimikronikoihin, pain. Tukholmassa 1676, siv. 317). Ruotsissa ja Suomessa nimitettiin kruutia kauan aikaa enimmäen *pulveriksi* ja siitä nähtävästi runon käyttämä sana *jauhot*, „pahat jauhot“, on suora suomennos. Että tämä jauhojen laji jo piankin alkoi levitä maan ylimysten yksityisiin kartanoihin, huomataan siitä, kun joku aika myöhemmin ei ainoastaan pyssyjä, vaan tykkejäkin eli kanuunia („skytt“) tavataan muutamassa Suomen aatellis-hovissa. Tapahtui, näet, v. 1554, että tuo varovainen Kustaa Waasa, kirjeessään Tukholmasta Maalisk. 5 p., pyysi saadaksensa „lainata“ „rouva Heblalta“ (Erik Fleming'in leskeltä) muutamaksi aiaksi sen tykistön, „jota ette tällä aialla erittäin tarvinne kartanossanne“ (luultavasti Kuutiassa Paraisten pitäjässä). Tämän tykistön tahtoi kuningas käyttää Kivennavan linnoituksessa, jos niin tarvittaisiin, ja piti kuninkaan tarkempi ajatus asiassa ilmoitettaman Kristofer von Hardenborgh'in (eli Hardenberg'in) kautta, joka kuninkaalta oli toimeksi saanut rakentaa Kivennavalle „vahvan linnan“ (ks. Arwidsson, Handl. VIII 152, 149). Hebla rouvan tykistö luultavasti ei kuitenkaan ollut sitä isompaa ja järeämpää lajia, jota muurinmurtimiksi nimitettiin, vaan lienee ollut niinkutsuttua kenttä-tykistöä¹⁸⁾.

Aateliston kartanot varustettiin Keskiaian metelisisissä oloissa useinkin niin vahvasti, että ne saattoivat kestää vi-

¹⁸⁾ *Kenttä-tykistöön* kuului: 1 „*Carthow*“ eli „*notslanga*“, jolla oli 16—18-naulainen rauta-kuula; 2) „*slanga*“ eli „*helslanga*“ (koko-putki), jolla 8-naulainen rauta-kuula; 3) „*halfslanga*“ (puoli-putki) eli *falkoni*, jolla 4—5-naulainen rauta-kuula; ja 4) *falkonetti*, jolla 2-naulainen lyijy-kuula. Vertaa Röding'in „*Undersökn. om krigskonstens tillstånd i Sverige i Konung Gustaf den Förstes tid*“, Sv. Witt. Acad. Handl. I. sivv. 170, 171.

hollista rynnäkköä; se olikin etu-oikeus, minkä hallitus Unionin eli Kalmarin Yhtyyden aikana nimen-omaan oli suonut sekä aatelistolle että pappis-säädylle. Merkillisessä Kalmarin Recessissä eli sovintokirjeessä vuodelta 1483, jolla aateliston omavaltaisuus nousi korkeimmalleen, julisti Juhana eli Hannu kuningas 43:nnessa artikulossa suoraan, „ei voivansa estää tai kieltää valtakuntiansa hyviä miehiä *vahvistamasta kartanoitansa*“, eikä myöskään „panevensa pahaksi, jos joku hyvä mies, hengellinen tai maallinen, tulee meille mainituksi, että hän muka tahtoo tietää itsensä vakuutetuksi (att han ville veta sig förvarad), ennenkuin laskee meidät tai jonkun muun sisään kartanoonsa“ (ks. Hadorph'in main. teosta siv. 331); joka lause varmaankin merkitsee, että semmoinen kartanon-omistaja saattoi kunninkaalta vaatia takausta ja turva-lupausta, ennenkuin hänelle avasi porttinsa. Keski-aikana, ennenkuin kruuti ja tykit olivat käytöksessä, saattoi Suomen aatelmies varustaa puisenkin kartanon tarpeellisen vahvaksi sillä tavoin, että rakennukset asetettiin umpinaiseen neliskulmaan pihan ympäri, johon ei päästy kuin yhdestä tai kahdesta päällystetystä portista. Semmoinen rakennus-tapa nähdään meillä vieläkin usein talonpoikaisissa taloissa, ja että Laukko Klaus Kurjen aikana niin oli rakennettu, voimme arvata Kirstin kysymyksestä puheen-alaisessa runossa (säk. 173—176):

„Oh mun rouva kultaseni!
Minne teen mä sijan teille?
Teenkö *uutehen tupahan*,
Ylimmäisen portin päälle?“

Että runo „Elinan surma“ pienemmissä piirteissään on jokseenkin uskollinen kuvaus aian tavoista, huomataan

useassa paikoin. Niinpä esm. kopean Klaus herran tulo Suomelaan (säk. 11—15):

„Klaus tuo tuli pihalle
Sa'an hevosmiehen kanssa,
Sa'an satula-urohon,
Miehet kulta-miekoissansa,
Hevoset hopea-päissä“ —

ja koko hänen ylpeä kosinta-käyttöksensä muistuttaa elävästi mieleen sen kummallisen sota-retken, minkä Klaus Kurjen tyttären-poika, tuo jokseenkin tunnoton laamanni Juho Knuutinpoika v. 1563 teki Juhana herttuata vastaan. Ottaen seuraansa muutamia „huoveja“ (ratsumiehiä) Hämeenlinnasta sekä, kuten todennäköistä on, myöskin joukon talonpoikia, kulki Juho Knuutinpoika mainittuna v:nä halki Satakunnan, nostatti rahvaan muka „Juhana herttuan meteliä vastaan“, valloitti herttuan omaisuutta mitä käsiinsä sai, ja saapui viimein, voitto-saalista täynnänsä, kuninkaallisten leiriin Turunlinnan edustalle (ks. Sen. Arkisto, N:o 2,153, lehdet 15 ja 54). Huomataanpa selvästi, että nämä miehet ovat yhtä sukua ja että aian tavat ovat yhtä-luontoisia. —

Mutta jo heittäkäämme „Elinan surma“, tämä ihana kansan-laulu, joka ikuiseen muistoon on säilyttänyt viattoman naisen kärsimiset ja taivaallisella pyhyiden valolla ympäröinyt hänen kohtalonsa. Hän on kylläksi kostettu; sillä niinkauan kuin suomenkieltä soipi, kajahtaa runon syvä valitus-ääni (säk. 345—348):

„Kauan sinua kaivatahan,
Iän kaiken itketähän;
Itku ei Laukosta laka'a,
Valitus Vesilah'esta“.

Liite:

Vanhempien Kurkien sekä Svärd'ien polvi-luku.

Koska ne polvi-luvut, joita tähän asti on tehty näistä kahdesta Suomalaisesta aatelis-suvusta, sisältävät enemmän tai vähemmän erehdyksiä, annamme tässä molemmista suvuista täydellisen yhteisen sukujohdon. Selvyynen vuoksi annetaan kerrallaan sekä *Lyhyt suku-taulu*, jossa yhdellä silmäyksellä näiden sukujen polveutumista nähdään ja sen ohessa Fleming'ien ja Kurkien sukulaisuutta osoitetaan, että myöskin täydellinen *Polvi-luettelo* puheena-olevain sukujen jäsenistä. Suku-taulusta viitataan yhtenäen Luettelon eri lukuihin, joista saadaan kustakin henkilöstä tarkemmat selitykset ynnä lähteiden ilmoitus. Ainoastaan muutamat harvat nimet tässä polvi-luvussa ovat otetut painetuista, mutta luotettavista kirjoista; pari Kurki-suvun jäsentä, jotka ainoastaan vanhemmissa polvi-luvuissa tavataan ja senvuoksi ovat vähemmin luotettavia, asetetaan sulkujen väliin. Ne henkilöt, joiden vanhempia ei voida varmuudella osoittaa, ovat sioitetuina, kysymys-merkki eteensä, siihen paikkaan, johon he todennäköisesti kuuluvat.

Suvut *Svärd* ja *Kurki* ovat molemmat lähteneet *Herman Svärd'*istä. Tämän toinen poika *Pietari* ja hänen jälkeisensä pitivät suvun vanhaa nimeä (*Svärd*) ynnä sen vaakunaa, joka oli „poikittain asetettu valkoinen miekka kolmen valkoisen tähden välillä, joista kaksi yläpuolella ja yksi alapuolella, sinisellä pohjalla“; toinen poika *Niilo* sitä vastoin otti *Kurki*-nimen, ja sinetissään hänellä oli (vielä v. 1425) pitkä-säärinen lintu, luultavasti olevanansa *kurki*, jonka vaakunan kuitenkin hänen jälkeisensä myöhemmin heittivät, ottaen *Svärd'*ien vaakunan. Tämä vanhempi Kurki-suku, jonka kanta-isä mainittu Niilo Hermaninpoika oli,

sammui miehiseltä puolelta pispa Arvid Kurjen kuollessa v. 1522; mutta Svärd-suku näyttää (nais-puolelta?) loppuneen luultavasti alussa 15:ttä satalukua (ks. Anrep, main. teosta, Vapaherrainen suku Kurek N:o 16; Wieselgren, DelaGard. Arch. XVI, liite, pärmä-kirje N:o 43, siv. 191, 192).

Kurki-nimen synnystä on kansan-tarina, kerrottuna teoksessa „Finland framställdt i Teckningar“ (sivv. 129, 130) sekä Gottlund'in jo usein mainitussa kirjassessa Kurjen suvusta (sivv. 79—82). Siinä muodossa, jossa edellinen teos tämän tarinan kertoo, on se meidän mielestämme todennäköisin *). On, näet, varsin luultavaa, että ennen sitä

*) Tämä kansan-tarina ensin julkaistiin sanomalehdessä „Helsingfors Morgonblad 1844“ N:o 17, nimimerkillä Pr (Carl Wilhelm Törnégren). Koska se ei ole historiallista merkitystä vailla, otamme tähän sen pää-seikat. Aloitteeksi sovitamme tänne jutun Laukon kartanon nimestä, niinkuin se jutellaan „Laulussa Klaus Kurjen surmaamasta Eliinasta“ (siv. 22). Se kuuluu näin: Vesilahdella ennen vanhaan asui Lappalaisia, joista muutama kerran laukku selässä tuli Laukon mäelle ja, nähtyänsä paikan ihanaksi ja luonnikkaaksi, laski laukkunsa siihen, lausuen: „Tuohon laukku lasketaan, tuohon Laukku tulkoon“. Tästä sitten tuli nimi: *Laukko*. — *Kurki*-tarina sitten lisää:

Vesilahden Lappalaiset olivat pakanoita; tuli sitten Ruotsin kuningas, laskien ne valtansa alle; etelästä heitä tunki Suomalaiset, niin että Lappalais-väki ensin vetäyntyä isoon saareen, jolla vielä on nimi *Vapaa-luoto*, mutta viimein siirtyä vallan pohjoisempiin seutuihin. Melkein samaan aikaan oli tänne tulleiden Suomalaisten joukossa mahtava mies, nimeltä *Mathias*, joka oli monta retkeä tehnyt Venäjälle kuninkaan komennon alla ja myös-kin paljon retkeilnyt pakanoita vastaan pohjoisilla mailla. Silloin tapahtui, että Ryssän-päällikkö sai palvelukseensa erinomaisen ko'okkaan ja voimakkaan miehen, nimeltä Potko. Sen hän uhalla lähetti Ruotsiin, vaatimaan kaksin-taisteluun parahinta miestä koko valtakunnassa. Kaikki kuninkaan soturit hämmästyivät, mutta kuningas muisti Mathiasta ja käski Potkon ähtää Suomeen: Matissa muka olisi hänelle miehen-vastus. Kun Mathias

„vanhempaa“ Kurki-sukua, joka alkoi Niilo Hermaninpoista, on löytynyt toinen *vieläkin vanhempi* Kurki-niminen suku, jonka peri-isä kyllä oli saattanut olla eräs Mathias, jonka hallussa olisi ollut sekä Nokia että Laukko, ja jonka nimi Kurki, sekä kurjen-kuva sinetissä, olisi saanut alkunsa siitä syystä kuin tarina kertoo. Tähän *vanhimpaan* Kurki-sukuun lienee kuulunut tuo historiassamme tunnettu Itämaiden eli Suomen laamanni („legifer“) „Jacobus Korka“ vuodelta 1362. Että tämä laamanni, tai kenties oikeammin ala-laamanni (Niilo Thurenpoika Bielke'n puolesta), on ollut aatelinen mies, näkyy siitä, koska hän *yhdessä kahden muun aatelismiehen kanssa* v. 1362 Kokemäellä sinetöitsi

sai asiasta tiedon, häntä tosin Venäläisen suuri maine huolestutti, sen vuoksi hän ensin lähti Lappalais-noitain luoksi ja sai heiltä tietää, että joku lumous teki Potkon kovaksi haavoja vastaan; sai myöskin mahti-sanat, joilla lumous kävisi peräyttää. Ne hän sai tilaisuuden lukea Potkon nukkuessa, ja nyt määrättiin tappelu-paikaksi muutama Vesilahden luoto, jota vielä sanotaan *Kurjen-kiveksi*. Sinne taistelijat eri haaroilta tulivat, kukin omalla veneellään. Maalle tullessaan Mathias potkaisi Venäläisen venettä niin voimakkaasti, että se lähti valkamoilta, kulkien kokka edelleen selän poikki ylös mannermaan rannalle. „Miksi noin te'et?“ kysyi Potko. „Joka tänne jää lepäämään“, vastasi Mathias, „ei tarvitse venettä paluu-matkalensa!“ Vihastuneena Potko veti miekkansa ja sivalsi, niin että Mathiaalta oikea käsivarsi lensi poikki ja hän itse vaipui polvillensa. „Niinpä sinä hyppäät kuin *kurki*“, huusi Potko pilkaten. Mutta Mathias, joka oli kurakätinen, hyppäsi taas seisaalle, sanoen: „vielä minä lentääkkin laidan“, ja löi samassa Venäläisen kuoliaaksi. Tästä uros-teosta sai Mathias palkinnoksi Laukon kartanon tiluksinensa, ja vihollisen antama pilkka-sana *Kurki* tuli hänelle sukunimeksi.

Epäilemätöntä lienee, että tämä Mathias Kurki on sama mies, jonka vanhat Pirkkalais-tarut samalla nimellä mainitsevat Pirkkalaisten eli Birkarlojen päämieheksi (ks. tästä asiasta Franzén'in väitöskirja „De Bircartlis“, præside Porthan, Aboæ 1786, 1789; sekä Yrjö Koskisen tutkimusta „Pohjanmaan Asuttamisesta“, Suomi-kirjassa 1857, sivv. 116 seurr.).

erästä kirjoitusta, jolla kolme Kokemäen talonpoikaa ilmoittavat, että pispä Hemming heille on heittänyt tiluksensa Leyko'ssa („in villa Leyko“) ikuiseksi omaisuudeksi (ks. Turun Tuomiokirkon kopiakirja eli „Svartbok“ Yliopistomme kirjastossa, sivv. 350—351; Juusten, Chron., siv. 279, viitta 119). Mahdollisesti puheen-alainen laamannimme on sama mies kuin Jaakko Kurki (Korke), mainittu v. 1373 paik., ja kuin „Jacoper Kurke“, joka v. 1383 nosti kanteen Memalan asukkaita vastaan Hämeessä siitä, että olivat menneet niiden tilus-rajain yli Memalan ja „Næmispæ“n välillä, mitkä hänen isä-vainajansa aikana 12 miestä olivat hyväksyneet (ks. Juusten, Chron. siv. 597, viitta 2; Otteita DelaGardie'n arkistosta Senaatin Arkistossa; Wieselgren, DelaGard. arch. XVI, liite siv. 171—172 N:o 12). Eräs „Jacob Köske“ (Korke?), tuomarina Uudella-maalla Wiipurin päämiehen Tord Bonde'n puolesta, antoi v. 1404 kiinnekirjan puoleen-toista veromaahan „Ackerby“ssä Porvoon pitäjässä, minkä maan herra Antti, Porvoon kirkkoherra, ynnä kaksi kirkonhaltiaa („kyrekio värjandes thär samme-stedz“) olivat luovuttaneet itseltään ja Porvoon kirkolta sekä myyneet Biörn Diekn'ille ja hänen perillisillensä ikuisiksi omaisuudeksi, saaden hinnaksi 40 markkaa selvää rahaa „fäm räffisk i ör(e)nom“ (ks. eräs kirje Senaatin arkiston DelaGardielaisissa, kirjoitettu muutamasta *ei aivan tarkasta kopiasta* DelaGardie'n kokoilemissa Lund'issa). Nämä *vanhimmat* Kurjet niin-muodoin melkein yhtyvät aian puolesta siihen Kurki-sukuun, joka alkaa Niilo Hermaninpoiasta; sillä tämän isä Herman Svärd saattoi hyvinkin olla yht'aikainen sen Jaakko Kurjen kanssa, joka mainitaan v. 1373 paik. ja v. 1383, ja Niilo Hermaninpoika itse saattoi osittain elää samalla aialla kuin äsken mainittu Jaakko „Köske“, joka varsin todennäköisesti myöskin on tuota van-

hintaa Kurki-sukua. Jos nyt koetamme selittää sitä kummallista seikkaa, että Niilo Hermaninpoika, toinen Herman Svärd'in poi'ista, otti tuon vanhan Kurki-nimen ja nähtävästi muutamaksi aiaksi vanhan Kurki-sinetinkin (tuon pitkä-säärisen linnun), niin lieene luonnollisinta arvata, että Herman Svärd oli nainut jonkun naisen tästä vanhimmast Kurki-suvusta, ja että Niilo Hermaninpoika siis *aitinsä* kannalta rupesti Kurjeksi *), — varsin samalla tavalla kuin sittemmin nuoremmat Kurjet *äidän* kannalta lähtivät vanhemmasta (eli keskisestä) Kurki-suvusta. Meidän on siis erottaminen: 1) *vanhin* Kurki-suku; 2) *vanhempi* Kurki-suku, jonka ensimmäinen oli Niilo Hermaninpoika ja viimeinen Arwid pispä; ja vihdoin 3) *nuorempi* Kurki-suku, joiden esi-isät olivat Smolannissa asuneet, mutta jotka naimisella liittyivät edelliseen Kurki-sukuun ja sen vuoksi taas ottivat Kurki-nimen, vaikka säilyttivät entisen vaakunansa: „kaksi kultaista sydäntä taikka kilpiötä, toinen yläpuolella toinen alapuolella kahta kultaista ansasta, sinisellä pohjalla“. — *Keskimmäisestä* näistä suvuista annamme tässä polvi-luvun, liittäen siihen tuon samasta juuresta lähteneen Svärd-suvun.

Polvi-luettelo vanhemmista suvuista Svärd ja Kurki.

Luku 1.

Herman Svärd, luultavasti Preussista sukuisin, koska Peringsköld'in kokoilemissa „Samlingar öfver utgångna Adelige Genealo-

*) Huomattavaa on, että Niilo Hermaninpoika jo v. 1402 kantoi Kurjen nimeä (ks. Arwidss. Handl. II 16). Jos siis yllä-mainittu Jaakko „Köske“ vuodelta 1404 todellakin on ollut noita vanhimpia Kurkia, niin Niilo Hermaninpoika on ottanut Kurki-nimen, ennenkuin edellinen Kurki-suku vielä oli sammunutkaan.

Lyhyt suku-taulu vanhemmista aatelis-suvuista Svärd ja Kurki.

Herman Svärd (Luk. 1),

asemies; mainitaan olleen Preussilaista sukua; eli luultavasti lopulla 13:ttä satalukua; Puoliso: . . . (?)

(A. Suku Svärd:) Pietari Hermaninpoika Svärd (Luk. 2);

„gamle Peder Svärd“-illa oli tiloja Porvoon pitäjässä; Puoliso: . . . (?)

Henrik (Luk. 3),
Harvialan herra, asemies, valtaneuvos 1435, 1436; mainitaan 1418—1436.
Nai v. 1418 *Birgitta Klauentyttären (Diekn)*, joka oli Turunlinnan päämiehen Klaus Lydekenpoian tytär, ja leskenä eli 1440—1472, mutta oli vainajana 1486.

Olavi (Luk. 4),

asemies, tuomari Pohjanmaalla 1443, 1445 ja 1451, mainitaan 1418—1451, mutta oli jo vainajana 1460. Puoliso: *Elina Juhontytär*, kenties Lemun pitäjässä; vainajana jo 1451.

Margareta,

naitu *Eerikki Juhonpoiale*, josta hän jo 1420 oli leskenä.

Pietari n:pi (Luk. 5),

asemies, Alisen Satakunnan tuomari 1463—1466, mainitaan 1442—1466, mutta oli jo vainajana 1470. Puoliso: *Kaarina Honanantytär* (Frille?), joka vielä eli 1472.

Olavi n:pi,

mainitaan 1451.

Yrjö,

mainitaan 1465.

Lauri,

mainitaan 1465. Puoliso: *Margareta* . . .

Ragnild;

Puoliso: *Hannu Pietarinpoika (Lejon)* Lepaan herra, joka eli v. 1480 paikoilla.

Märta;

Puoliso: *Erland Niilonpoika (Stiernkors)* Suontaustan herra, joka eli 1481—1494.

Elina;

Puoliso: *Ase-mies Järi Juhonpoika Niemepään herra*, joka eli 1450—1486.

Birgitta;

Puoliso: *Olavi Diekn*.

Brita,

Puoliso: asemies *Kustaa Antinpoika Slatte* (N:o 97 +) Sonniemen herra, joka mainitaan 1472—1488.

Kirsti,

Puoliso: Ruotsalainen *Olavi Drake*, asemies, Nyköping'in päämies 1450, Tukholman linnan vouti 1452, 1453, Kaarlo VIII:n „virkamies“ samassa paikassa 1455, 1457. Olavi Drake'lla oli ennen ollut aviopuolisona pispä Konr. Bidz'in sisar *Birgitta Henrikintytär*, joka ei enää elänyt v. 1475.

[Tämä vanhempi Svärd-suku sammui luultavasti alussa 15:ttä satalukua eli, muutaman ei aivan luotettavan tiedon mukaan, v. 1535 (ks. Wallenius, Finska Adeln och Riddarhusets historia, Turussa 1827, siv. 33). Nuorempi Svärd-suku (N:o 141 +), sekin Suomalainen, sanotaan aateloituksi Kaarlo IX aikana (ks. Anrep, Sv. Adeln's Ättartafloer)].

(B. Vanhempi suku Kurki:) Niilo Hermaninpoika Kurki,

Louhisaaren herra (Luk. 6), ritari, valtaneuvos 1413, mainitaan 1402—1425; Puoliso: *Cecilia Philippontytär (Läma?)*, joka eli leskenä v. 1433.

Jaakko („Jeppe“) (Luk. 7),

mainitaan vv. 1418—1455, näyttää olleen vähäpätöisempi mies. Puoliso: *Kaarina Klauentytär (Diekn)*, joka jo oli vainajana 1480. Tämä Kaarina ja Henrik Svärd'in vaimo Birgitta olivat sisaruksia.

Klaus (Luk. 8),

Laukon herra, Ylisen Satakunnan tuomari 1463—1474, Turunlinnan vouti 1457, sekä Salakunnan voutina Juho Olavinpoian sijassa 1463. Surmasi luultavasti itsensä, jälkeen v. 1474, vielä paraalla iällä ollen.

Nainut: 1) v. 1463 orpanansa *Kaarina Flemingin*, joka kuoli 1466; 2) *Elina Juhontyttären* (Stenbock?), joka luultavasti oli hänen orpanansa tytär. Tästä Elina on kansan-laulu „*Elinan surma*“.

Anna,

Naitu: 1) *Hannu Saksenille*; 2) *Sten Henrikinpoille (Renhufvud)*, joka oli vara-laamanni Pohjois-suomessa 1462—1468 ja Piikkiön kihl-tuomari 1467—1490. Anna oli hänen toinen vaimonsa ja eli vielä 1480.

1) **Kaarina,**

„Hans Saxsens dotter“, jonka proventiksi äiti v. 1480 antoi Naantaliln luostarille Askaisten tilan Lemun pitäjässä (ks. Arwidss. Handl. V 79).

1. **Arvid**

syntynyt Laukossa, maisterina Pariisissa 1486—1487, pispä Turussa 1510—1522. Luultavasti hänen kanssansa Hän oli laamannina Pohjanmaalla ja Sata-vanhempi Kurki-suku sammui miehiseltä kannalta. 1538. On nuoremman Kurki-suvun kanta-isiä.

1. **Elina** (Luk. 9).

Naitu v. 1490 paik. Smolantilaiselle helle *Knuutti Eerikinpoiale*, joka sitten kirjoi itseänsä Laukon ja Anolan herraksi. Hän oli laamannina Pohjanmaalla ja Sata-vanhempi Kurki-suku sammui miehiseltä kannalta. 1538. On nuoremman Kurki-suvun kanta-isiä.

2. (Pieni poika-lapsi),

poltettu äitinsä kanssa Laukossa, kuten „Elinan surmassa“ kerrotaan.

Elina,

Puoliso: *Mannu Klauinpoika Fleming*, asemies, „Uglaio“n ja „Moisjö“n herra, joka eli v. 1450 paik.

(Fleming'in sukua:)

Ingeborg,

naitu Pohjois-Suomen laamannille (1459 *lippon tyttären Kurjen* Hartik-ka *Jaakonpoiale* (Garp?); oli leskenä 1487; widss., Handl. lapsetonna, (ks. V 105, 152). Arwidss. Handl. IX 5, V 104, 151, 152).

Herman,

eli 1486. Naitu *Elina* *lippon tyttären Kurjen* ensi-alle (Stenbock, kolme liekkiä), mäinen puo-Erikstadin her-ra, valtaneuvos?, 2) eräälle *Niilolle* . . .

Kaarina,

panansa *Klaus Juho Olavinpoiale* (Stenbock, kolme liekkiä), mäinen puo-Erikstadin her-ra, valtaneuvos?, 2) eräälle *Niilolle* . . .

(Tyttär

naitu valthovimestarille *Juho Dufvälle*).

1. **Elina,**

luultavasti *Klaus Jaakonpoika Kurjen* toinen puoliso, — hänen surmaamansa „nuori Elina emäntä“.

2. **Henrik**

Niilonpoika; vahvisti sitetillään Naantalissa v. 1486 tätinsä Ingeborg Flemingin lahjoitus-kirjan, Kaarina Niilontyttären (jonkun hänen sisarensa?) proventiksi (ks. Arwidss. Handl. V 104).

Jaakko,

jonka pispä Arvid v. 1519 nimittää „vår systerson“; luultavasti sama mies kuin „*Jacobus Konk*“ (Kork) opistolainen Rostock'issa 1513, sekä „*Jacobus Koork*“, joka Stralsundista kirjoiit Turkuun 1515.

Birgitta,

nunna Naantalissa, sen luostarin abbatissana, 1567—1577, jolloin kuoli.

Anna,

naitu 1509 *Sten Jaakonpoiale* (ille N:o 60 +) Porkkalan herralle.

Kristiina,

naitu: 1) *Arwid Eerikinpoiale* (Stälarm N:o 32 +) Sydänmaan herralle + 1529; 2) *Niilo Mannunpoika Grabbe*lle + 1549.

Juho Knuutinpoika,

Laukon herra, Pohjanmaan ja Satakunnan laamanni 1535—1568. Oli vainajana jo 1583. Puolisot: 1) *Elina Niilontyttär Grabbe*, 2) *Ingeborg Tönneentytär Tott* (N:o 88 +).

gier“ hänestä sanotaan: „*Herman Sverd R. S. Armiger ex Nob. familia Borussiae*“ (ks. Gottlund, Hist. notiser ang. Kurckska ätten, siv. 49). Muutoin ei hänestä mitään tiedetä ja varsin epä-tietoista on, liekö hän milloinkaan Suomessa oleskellut. On luultavasti elänyt lopulla 13:lla satalukua. Hänen puolisonsa tuntematon.

Poikia:

Pietari Svärd, ks. Luk. 2.

Niilo Kurki, ks. Luk. 6.

Luku 2.

Pietari Svärd (*Herman Svärd*'in poika, Luk. 1). Hänestäkään ei ole paljo ollenkaan tietoa. Että hänen oli asuntonsa tai kumminkin tiluksia Suomessa, havaitaan siitä, että *Paavali Skytte* asemies ja hänen puolisonsa *Ragnild*, *Pietari Danske*'n tytär, antoivat v. 1467 Naantalın luostarille tyttärensä *Annan* proventiksi kaiken „maa-omaisuutensa *Kräpleby*'ssä ja *Hagassa* *Porvoon* pitäjässä, kaikki ja niin paljon kuin *vanhalla Peder Svärd*'illa muinoin oli hallussaan mainituista kahdesta tilasta (ks. *Arwidss. Handl. V 51*). Tämä *Pietari Svärd* lienee elänyt alussa 14:ttä satalukua. Hänen puolisonsa tuntematon.

Lapsia:

Henrik, valtaneuvos, ks. Luk. 3.

Olavi, Pohjanmaan tuomari, ks. Luk. 4.

Margareta, naitu *Eerikki Juhonpoialle*, jolta hän oli leskenä jo v. 1420, jolloin hänen veljensä *Henrik Svärd* vaati *Eerikki Juhonpoian* perillisiltä ne 40 luotis-markkaa („*lödthuga marc*“) ruotsin painoa, mitkä *Eerikki Juhonpoika* oli *Margaretalle* antanut huomenlahjaksi. Kunnes nämä rahat suoritettaisiin, sai *Margareta Turun* tutkinto-käräjäin tuomiolla v. 1420 pidäkkeen siihen tilaan, jonka *Vigbrudder*, näiden perillisten holhoja, omisti „*Aylis*“issa (*Ailoisissa Raision* pitäjässä?) (ks. *Arwidss. Handl. II 51, 52*).

(Eräs „*Nicolaus Swert de abo*“ sisään-kirjoitettiin kesäkuudella [semestre æstivum] v. 1438 *Leipzig*'in yliopiston jäsen-kirjaan. Jos hän, niinkuin kyllä on luultavaa, on kuulunut *Svärd*-sukuun, niin hän kentiesi on ollut yllä-mainitun *Pietarin* poika (ks. *Y. Koskinen, Olavi Maununpoika Pariisissa*, siv. 89).

Luku 3.

Henrik (Pietari Svärd'in poika, Luk. 2), Harvialan herra, asemies, valtaneuvos 1435, 1436 (ks. Uggla, Rådslängd, III siv. 51, N:o 493). Ulos-vaati Turun tutkinto-käräjissä v. 1420 sisarensa Margaretan huomenlahjan (ks. ylemp.). Vahvisti sinetillään Janakkalassa v. 1423 muutamaa Waldemar Diekn'in tuomiokirjaa sekä Turussa Tammikuussa 1435 Klaus Lydekenpoian ja hänen vaimonsa Kristiina Juhontyttären lahjoituskirjaa, „præbenda clericorum“in hyödyksi Turun tuomiokirkossa (ks. Juusten, Chron. siv. 665 viitta 58, sekä siv. 404, 405 viitta 26). Allekirjoitti ja sinetöitsi Elokuussa 1435 Ruotsin valtaneuvoskunnan vakuutusta Halmstad'in suostumuksen suhteen (ks. Hadorph'in lisät riimikronikoihin, siv. 93). Henrik Svärd oli tuon tunnetun Lucia Olavintyttären (Skelge'n) holhojana, ennen tämän naimista Henrik Klaunpoika Diekn'in kanssa (ks. Arwidss. Handl. VI 62, VII 55). Mainitaan vainajana v. 1440 muutamassa Etelä-suomen laamannin Matti Martinpoian tilnskaupan vahvistuksessa (ks. Grönblad'in otteita DelaGardie'n arkistosta; Wieselgren, DelaGard. Arch., XVI siv. 196, N:o 54).

Hänen *puolionsa*: *Birgitta Klauntytär (Diekn)*, Turunlinnan päämiehen Klaus Lydekenpoian tytär, jollenka Henrik Svärd „Nyænæs“issä Kesäk. 13 p. 1418 antoi huomenlahjaksi Niemenpään („Nemenpæ“) ja Kotialan Hämeessä (ks. Grönblad'in otteita DelaGardie'n arkistosta; Wieselgren, DelaGard. Arch., XVI siv. 183, N:o 36). Helmikuussa 1442 tunnustaa Birgitta Klauntytär vastaan-ottaneensa Naantalın luostarin sisarilta ja veljeksiltä 8 markkaa rahaa muutamasta niitystä Montiskalan alla Raisiossa, minkä niityn Henrik Svärd vainaja oli lunastanut Raision kirkolta, jollen sen Juho Inkonen („jönis ingona“) oli pantannut (ks. Arwidss. Handl. III 16). Birgitta Klauntytär eli vielä v. 1472 Harvialassa, mutta oli vainajana v. 1486 (ks. Arwidss. Handl. VI 61, V 107).

Tyttäriä:

Ragnild, naitu *Hannu Pietarinpoialle* (Lejon) Lepaan herralle, joka eli vielä v. 1481 (ks. Lagus, Finska adelns gods, sivv. 34 ja 330; Arwidss. Handl. V 80).

Märta, naitu *Erland Niilonpoialle* (Stiernkors) Suontaustan herralle (luultavasti Tyrvännössä). Tämä Erland Niilonpoika eli vv. 1481—1494, ja hänen vaimonsa Märta vielä v. 1490 (ks. Arwidss. Handl. V 80, 165, VI 72, 73; vertaa Bomansson, Hertig Johan och hans tid, I, liite III).

? *Elina*, naitu asemiehelle *Järl Juhonpoialle* Niemenpään herralle (Vanajan pitäjässä). Tämä mies, joka tappoi erään Harald Olavinpoian ja sitten v. 1484 antoi varsinkin tämän surmatun miehen sielun-autuudeksi Mynämäen pitäjässä olevan Kivikylän Sielujen-alttarille (præbenda animarum Christi fidelium) Turussa, mainitaan vv. 1450—1486. Hänen enonsa oli Juho Hannunpoika Villilän herra, Naantalin luostarin talouden-hoitaja vv. 1442—1447. Elina kuoli ennen miestänsä (Jausten, Chron., siv. 375 viitta 23; Arwidss. Handl. IV 6, V 80, 102, 107).

? *Birgitta*, Elinan sisar, naitu *Olavi Diekn'ille* („Diegn“), joka kenties on sama mies kuin „Olof Diegn a vapen“ (s. o. asemies), pormestari Naantalissa Juho Laurinpoian kanssa v. 1484, „Olof Degn clostrens fogde“ (s. o. Naantalin luostarin vouti) v. 1491, tahi „Olof Degn i Gumme næs“ (Gumnäs Pohjan-pitäjässä) mainittu v. 1498 (ks. Arwidss. Handl. V 80, 91, 102, 103, 153, VI 110). Varsin todennäköistä on, että Birgitta ja hänen sisarensa Elina olivat Birgitta Klauntyttären ja Henrik Svärd'in lapsia.

Luku 4.

Olavi (Pietari Svärd'in poika, Luk. 2), asemies, Pohjanmaan eli Korsholman läänin tuomarina vv. 1443, 1445 ja 1451 (ks. Arwidss. Handl. V 193, III 56; Jausten, Chron. siv. 665 viitta 58). Oli vahvistusmiehenä („fasta“) veljensä Henrik Svärd'in ennen-mainitussa huomen-lahjoituksessa v. 1418 ja ripusti kirjeen alle sinettinsä. Sinetöitsi Kokemäellä v. 1419 erästä luopumus-kirjaa (Koivistosta Ulvilassa), samassa paikassa samana v. erästä jako-kirjaa (koskeva Koivistoa Ulvilassa ja Huittisten-kylää Huittisissa), sekä v. 1421 Orihpäässä erästä vaihto-kirjaa (Ylelästä ja Tanskilasta), jotka kaikki kirjeet olivat Klaus Lydekenpoika Diekn'in eduksi (ks. Arwidss. Handl. II 47—49, 52, 53). Sinetöitsi myöskin Turussa v. 1443 Kemin papin Lauri Fres'in lahjoituskirjaa, jolla hän Naantalin luostarille antoi „Friisilä“-nimisen tilansa Leh-

mäkosken kylässä („Læmekoskyby“) Pohjan-Kyrön („Kyrubominne“) pitäjässä, vieläpä Turussa v. 1449 erästä tilusvaihto-kirjaa (koskeva Kesoisten kylää Vehmaalle ja Fridaby'tä Ulvilassa) Naantaliln luostarille (ks. Arwidss. Handl. V 192, 193, III 147—149, VII 21). Antoi v. 1451 Naantalissa, vaimo vainajansa suostumuksen nojassa, puolen Pennäs'in tilaa Lemun pitäjässä Naantaliln luostarille (ks. Arwidss. Handl. IV 11—13, VII 23). Olavi Svärd sai ennen v. 1452, pesä-jaon kautta, Pyhtään papilta, Kaarlo Odygd'ilta (!) Sonniemen („Sonanäs“) Ulvilassa. Häntä mainitaan vainajana v. 1460 (ks. Arwidss. Handl. IV 21, 74).

Hänen puolisonsa: *Elina Juhontytär* (liekö Olavin langon, Eerikki Juhonpoian, sisar?), joka oli perinyt puolen Pennäs'in tilaa Lemun pitäjässä vanhemmiltansa ja oli jo v. 1451 vainajana.

Poikia:

Pietari nuorempi, Alisen Satakunnan tuomari; ks. Luk. 5.

Olavi nuorempi, mainitaan ainoastaan isän äsken-mainituissa lahjoituskirjassa vuodelta 1451 Pennäs'in tilan suhteen (ks. Arwidss. Handl. IV 12).

Yrjö („Yrian“), joka nimittää Pietari Svärd'ia „veljeksensä“. Kun tämä Pietari Svärd piti kihlakunnan-käräjiä Ulvilan pitäjän kanssa, „Klaus Hannunpoian, sikeläisen, arvollisella herralla Kaarlo kuninkaalla olevan voudin, läsnä-ollessa“, v. 1465 onsi keskiviikkona jälkeen Pyhän Kalixton päivän (s. o. Lokak. 16 p.), niin Yrjö Svärd heitti samalle Pietari veljellensä kaiken sen osuuden, minkä hän („Yrian“) oli oikeutettu perimään Ulvilan kaupungissa isänsä istuma-kartanosta, muka 5 markan ja 86 äyrin edestä aurtua-rahaa („öre ortog“), „mitkä hän (Pietari Svärd) minun edestäni ulospäni veljeni-vaimon Margaretan huomenlahjain tähden, sen osan mukaan, joka minulta lankesi, sen mukaan kuin veljeni Lauri Svärd oli hänelle (Margaretalle) luvannut, ja C (100) markkaa minulta ja minun perillisiltäni ja ennenmainitulle veljelleni Pietari Svärd'ille ja hänen perillisillensä ikuisiksi omaisuudeksi edellä-sanotussa kartanossa“ (ks. eräs *pärmäkirja* Senaatin arkiston kokoilemissa „Acta Historica“).

Lauri („Laurendzss“), mainitaan äsken-sanotussa veljensä Yrjön kirjoituksessa. Hänen puolisonsa: *Margareta* . . . (ks. ylemp.), josta ei mitään sen enempää tiedetä.

Luku 5.

Pietari nuorempi (Olavin poika, Luk. 4), asemies, Sonniemen herra, Alisen Satakunnan tuomarina vv. 1463, 1465 ja 1466 (ks. Juusten, Chron. siv. 666 viitta 58; äsken-mainittu pärmä-kirja Senaatin-arkistossa; Arwidss. Handl. V 36; otteet DelaGardie'n arkistosta Sen. arkistossa). Tämä Pietari Svärd näkyy nauttineen jokseenkin suurta arvoa. Hän oli marski Kaarlo Knuutinpoian myötä-vanhoja, kun tämä v. 1442 syytettiin Pietari Ulfinpoian surmasta (ks. Lagerbring, Svea Rikes Hist. IV siv. 364). Vahvisti sinetillään Tanskan ja Ruotsin asiamiesten sovintoa Wisby'ssä enimmästi Gottlannin suhteen v. 1449 (ks. Hadorph'in lisät riimikronikoihin, siv. 159; vertaa Lagerbring, main. teosta IV siv. 433). Istui kuninkaan-lautakunnassa Pohjois-suomen laamannin Henrik Klauinpoika Diekn'in tuomitessa Kallion virrasta Lammaisten koskessa v. 1453 (ks. Arwidss. Handl. I 30, IV 31, V 11, VIII 8), ja kahdentoista miehen joukossa („fasta“), kun Lassi Biörninpöika asemies Hauholla („Hagw“) v. 1454 antoi vaimollensa Birgitta Olavintytarelle huomenlahjaksi kartanonsa Turussa y. m. (ks. eräs *pärmä-kirja* Senaatin arkistossa). Sinetöitsi Turussa Kesäk. 24 p. 1457 Suomen säätyjen suostumusta siihen, että Kristian I valittiin Ruotsin kuninkaaksi (ks. Grönblad, Nya källor till Finl. Medelt. I siv. 61). Oli ynnä Eerikki Akselinpoian (Tott'in) ja muiden kanssa saapuvilla Turussa Syyskuussa 1457 tutkittaessa muutamasta tappeluksesta, sekä v. 1463, jolloin Pohjois-suomen laamanni Hartikka Jaakonpoika ja hänen kälönsä (veljen-vaimo) Ingeborg tekivät sovinnon Torlahdesta ja Kotialasta Uuden-kirkon pitäjässä. Oli ynnä kuningas Kaarlo Knuutinpoian kanssa Euran ja Säskylän pitäjän laamanni-käräjissä Tammik. 30 p. 1466, jolloin Pohjois-suomen vara-laamanni Sten Henrikinpoika (Renhufvud) vahvisti Säskyläisten tekemän kaupan, jolla myivät Säskylän-kankaalla olevat tilukset, nimeltä „Vanhan kedot“, kirkkoherrallensa Pietari Antinpoika Paksanteelle („Paxantho“) (ks. Arwidss. Handl. VI 45, V 20, 21, 36). Tämä Pietari Svärd mainitaan jo vainajana muutamassa Pohjois-suomen vara-laamannin Tuomas Olavinpoian tuomiossa Vikkalantilasta, joka tuomio on annettu Haistilan kylässä („Heijstiläby“) Ulvilan pitäjässä v. 1470 (ks. eräs *pärmä-kirja* Sen. arkistossa).

Hänen puolisonsa: *Katarina Hakonintytär* („Kaderin Haquonsdotter“ Frille?) joka leskenä („Peder Sværdz oterleffua“), joka v. 1472 *) Pyhän Pietarin päivänä ad vincula (Elok. 1 p.) Turussa heitti ikuiseksi omaisuudeksi sikeläiselle kaniikille, Maunu Frillen sisarenpoialle, Maisteri Hakoni Antinpoialle „kaiken vanhempainsa jälkeen perittävän osansa muutamasta kartanon-asemasta Turussa joen-rannalla Tuomioprovastin kartanon ja kivi-saunan välillä“, ja pyysi „poikansa“ (nimittäin vävyt) Olavi Drake’n ja Kustaa Slatte’n vahvistamaan sinetillään sitä luopumus-kirjaa, joka tästä asiasta tehtiin (ks. viitta tällä sivulla).

Tyttäriä:

Brita, Sonniemen (Sonnäs) haltia, naitu asemiehelle *Kustaa Antinpoika Slatte*’lle (N:o 97 †), joka mainitaan jo v. 1472 (ks. ylemp.) ja oli saapuvilla Turun maan-käräjissä vv. 1476—1486 (ks. Lagus, Finska adelns gods, sivv. 159 ja 162; Arwidss. Handl. V 72, 127). Siinä perintö-jaossa, minkä Olavi Drake ja Kustaa Slatte tekivät Sonniemellä v. 1481 appinsa Pietari Svärd’in jälkeen, sai Kustaa Slatte pitää Sonniemen Ulvilan pitäjässä ja Olavi Drake sitä vastaan ison kartanon Ulvilan kaupungissa („stora gården i Ulfaby“) (ks. Arwidss. Handl. V 81, 82). Brita Svärd’in ja Kustaa Slatten tytär Margareta tuli äidiksi kahdelle Suomen-maan etevimmistä miehistä 16:nnessa vuosisadalla; sillä hänen aviomiehensä oli Götrik Niilonpoika Rankonen eli Fincke, ja heidän poikansa olivat: Suomen maaherra Kustaa Fincke Porkkalan ja Sonniemen herra († v. 1566) sekä Pohjois-suomen laamanni Yrjö Fincke Pernon herra († v. 1570 paik.).

*) Turun tuomiokirkon kopiakirjassa, niinkutsutussa *Svartbok*’issa, (siv. 598 sitä kopiaa, joka Yliopistomme kirjastossa säilytetään, mutta lehti 195 itse alkuperäisessä) on tämä vuosiluku pantu muka 1452; ja Juusten’in Chronicon Episc. Porthan’in ulos-antamana (siv. 666 viitta 58) on painovirheellä siitä tehnyt 1458! — Molemmat nämä luvut ovat väärä, ja pitää epäilemättä oleman 1472. Sillä 1:ksi oli Pietari Svärd nuorempi vielä v. 1466 eläväisten joukossa (ks. ylemp.), ja 2:ksi sisältää *Svartbok*-kirja (sivv. 597, 598) kaksi muutakin Turussa annettua kirjoitusta vuodelta 1472, toinen myöskin Elok. 1 päiväältä, jolla Elina Maununtytär, Etelä-suomen laamanni Kristiern Frille’n leski lapsinensa —, ja toinen Heinäk. 30 päiväältä, jolla Maunu Frille — antoivat *samalle* Hakoni kaniikille omatkin osansa *samasta* mainitusta kartanon-asemasta Turussa. (Viime-mainittu Maunu Frille’n kirje on toisen kopian mukaan painettu Grönblad’in Nya Källor t. Finl. Medelt. I siv. 66).

Kirsti, naitu eräälle Ruotsalaiselle, *Olavi Drake'lle* asemiehelle, jonka puoliso ensimmäisessä naimisessa oli ollut Birgitta Henrikintytär (ei enää elänyt v. 1475), Turun pisan Konrad Bidz'in sisar. Olavi Drake, Nyköping'in päämies v. 1450, Tukholman vouti vv. 1452 ja 1453 sekä Kaarlo VIII:n „virkamies“ samassa paikassa vv. 1455 ja 1457, sinetöitsi v. 1457 Juhannuspäivänä Turussa Suomen säätyjen vahvistusta siihen, että Kristian I valittaisiin Ruotsin kuninkaaksi. Olavi Drake eli, kuten olemme nähneet vielä v. 1481 (ks. v. Stiernman, Höfd. Minne, I sivv. 11—12, 104; Anrep, Svenska Adelns Ättartaflo, suku „Bock af Buckila“ N:o 247 †, taulu 1; Arwidss. Handl. V 68, 69, 81, 82; Grönblad, Nya Källor till Finl. Medelt. I siv. 61).

Luku 6.

Niilo Kurki (Herman Svärd'in poika, Luk. 1), Louhisaaren (Villnäs) herra, ritari ja valtaneuvos v. 1413 (ks. Ugglä, Rådslängd, III siv. 44 N:o 415). Hänellenpä („Nielissa Korke riddare“) möivät Turussa v. 1402 Maunu Martinpoika Vegas'issa ja hänen vaimonsa Lucia Björnintytär heidän tilansa Löpö'ssa Tavassalon pitäjässä (ks. Arwidss. Handl. II 16—17, VII 2). Vuonna 1405 oli „herra Nielis Kurka“ eli „her Nielis Kurke“ saapuvilla niissä tutkinto-käräjissä, jotka Sten Bonpoika kuninkaantuomionhaltia Itämaissa (Suomessa) ja Klaus Fleming, saman paikkakunnan laamanni, pitivät Sandnäs'in kylässä Karjan pitäjässä sekä Vistalan kylässä Paimion pitäjässä niistä maataloista, mitkä kuningas Albrekt'in tultua Ruotsinmaalle olivat kruunulta menneet aate-liston alle Ingon, Lohjan, Karjan, Paimion ja Sauvon pitäjissä (ks. Arwidss. Handl. VII 45—48). Muutamat tilat Lemun pitäjässä tulivat, kuten eräs „vidisse“ muutaman tutkinto-tuomiokirjeen päälle vuodelta 1455 todistaa, jolloinkin tuomituiksi pois Klaus Fleming'iltä (Itämaiden laamannilta vv. 1402—1424) ja omaksi „her Nils Korke“lle (ks. Arwidss. Handl. VII 25). „Nielis Kurke riddare“ heitti Ailoisissa Kesäk. 21 p. 1425 veljensäpoijalle Henrik Svärd'ille kaiken kiinteän omaisuutensa Hämeessä, Uudella-maalla ja Kemiöllä, nimittäin Harvialan, toisenpuolen Karelasta ja tiluksensa Vialassa ja Tirmelassa Vanajan pitäjässä,

Hinzaby'ssä Sipon pitäjässä sekä Kaustelassa Kemiön pitäjässä, saaden sijaan Ailoisten ja Vadion tilat Raisiossa sekä „Träskegården“ Paraisissa; joka vaihtokauppa kuitenkin samana päivänä muodostettiin sillä tavoin, että Henrik Svärd sai takaisin „Träskegården“ ja Niilo Kurki Hinzaby'n (ks. Sen. Arkistossa olevat otteet DelaGardie'n arkistosta; Wieselgren, DelaGard. Arch. XVI siv. 191 N:o 43 ja 43:a; vert. Arwidss. Handl. VII 5). Tämän vaihtokirjeen alla vuodelta 1425 löytyy se merkillinen sinetti, jota Niilo Kurki siihen aikaan käytti. Siinä näkyy päällekirjoitus; „S[igillum] Nicolai Kurkæ“, sekä kuva josta-kusta linnusta, joka Wieselgren'in arvaten (main. paik.) „on riikinkukon kaltainen, alaslasketulla purstolla ja haikaran-nokalla“. Se siis kyllä saattoi olla *kurki* (Grus cinerea) olevinansa. Varsin luultavaa on, kuten Wieselgren arvelee, että tämä *vanhin* Kurki-suvun vaakuna silloin vaihdettiin Svärd'ien eli *vanhempaan* Kurki-vaakunaan, kun Niilon Kurjen kuoltua, hänen veljensä-poika Henrik Svärd tuli molempain sukuin päämieheksi. Niilo Kurki ei enää elänyt v. 1433.

Hänen *puolionsa*: *Cecilia Filippontytär*, joka Turussa Heinäk. 1 p. 1433 niistä tiluksista, mitkä hän ja hänen mies vainajansa, Niilo Kurki, olivat ostaneet ja ansainneet („afflat“) Turun hiippakunnassa, ja joista Niilo Kurki oli hänelle huomenlahjaksi antanut kaksi-kolmannesta, lahjoitti Pyhän Annan luostarille, „joka aiottu ja aljettu on Raision pitäjässä“, (s. t. s. Naantalin luostarille) kolme tilaa Löpö'ssä Taivassalon pitäjässä, „meidän kummankin vanhempamme ja omien sielujemme tähden“. Cecilia mainitaan olleen *Filippo Kaarlonpoika Lūma'n* tytär (ks. Arwidss. Handl. II 96, 97; Anrep, main. teosta Aatelis-suku Fleming, tab. 15; Gottlund, main. teosta siv. 53; Messenius, Theatrum Nobilitatis Suecanæ, siv. 102). Cecilia otettiin sisareksi Pyhän Ruumiin veljyyteen (Fraternitas Corporis Christi, Helge Lekamens gille) Tukholmassa v. 1429, jolloin Juhana Jung oli veljyyden päällikkö eli vanhin (ks. Murberg, Hist. afhandl. om Helge Lekamens gille i Stockholm, kirjassa: Witterh. Hist. och Antiqvit. Academiens Handlingar II siv. 281, viitta x). Muutama minun hallussani oleva kappale Messenion teosta „Theatrum Nobilitatis Svecanæ“ sisältää tästä asiasta vanhemman Kurki-suvun polvi-luvun alla („Genealogia veterum Kurckorum“, siv. 102) näin kuuluvan käsi-kirjoitetun

muistutuksen: „*Cecilia Domini Nicholai korka, Militis Soror fit Fraternitatis Corporis Xsti [Christi] in Stockholm 1429. Ex Libro memoriali Fraternitatis ejusdem. Ex orig.*“. Tämän muistutuksen alla löytyy toinen saman käden tekemä ja näin kuuluva: „*Laurentius korky, frater Convivii Corporis Xsti in Stockholm fit 1469, Ex orig. eoque anno moritur.*“. Tämä Laurentio eli Lauri saattoi mahdollisesti olla Niilo Kurjen ja Cecilian poika. Murberg (main. paik.) mainitsee, että Cecilia muka „in extremis“ (s. o. kuolin-vuoteella) oli mainittuun veljyyteen otettu; mutta tämä ei kuulu ollenkaan todennäköiseltä eikä ole yllä-mainitustakaan muistutuksesta arvattava. [Se kappale Messenion Theatrum, joka minun hallussani on, mainitsee kannessaan entisenä omistajanansa „Carl Gustaf Nordin 1772, som skrifvit anmärkningarna“, joka siis on yllä-mainitunkin muistutuksen kirjoittaja. Tuo oivallinen tutkija C. G. Nordin, kuollut Hernösand'in pispana v. 1812, oli v. 1772 opistolaisena Upsalassa (Anrep'in mukaan)].

Lapsia:

Jaakko („Jeppe“), ks. Luk. 7.

Elina, naitu *Maunu Klauunpoika Fleming'ille*, asemiehelle, joka kirjoitti itsensä „Uglaio“n ja „Mojsjö“n herraksi (Uhlo ja Moisiej Mynämäellä?). Maunu Fleming eli v. 1450 paik., ja hänen vanhempansa olivat Itämaiden (eli Suomen) laamanni Klaus Pietarinpoika Fleming (josta ylemp.) sekä Cecilia Diekn, Turun päämiehen Klaus Lydekenpoian tytär. Elina Niilontytär Kurki ja Maunu Fleming näyttävät molemmat olleen kuolleina v. 1486 (ks. Arwidss. Handl. V 104). *Heidän* lapsensa ovat jo suku-taulusamme luoteltuina.

(*Eräs tytär*, naitu valtihovimestarille *Juho Dufva'lle*, mainitaan vanhoissa polviluvuissa (ks. Gottlund, main. teosta siv. 56). Puheen-alainen mies on arvattavasti se „Jusse Duwe“, Duwa eli Dwffwa, joka mainitaan hovimestarina, ritarina eli herrana useissa asia-kirjoissa vuosilta 1403—1405, 1407 ja 1410 (ks. Tidningar utgifne af et Sällskap i Åbo 1785, Bihang siv. 190 viitta; Wieselgren, DelaGard. Arch. III siv. 53). Hänen nimensä luetaan Grönblad, Nya källor I sivv. 31—34 ja Arwidss. Handl. VII 45—50 „*Nissæ Dwa*“, joka luullaksemme on väärin).

Luku 7.

Jaakko („Jeppe“) Kurki (Niilo Kurjen poika, ks. Luk. 6). Vuonna 1418 oli „Jeppe Kurke“ kahden-toista vahvistusmiehen („fasta“) joukossa, kun Henrik Svärd (hänen orpanansa) antoi huomenlahjan Birgitta Klauntyttärelle (ks. ylemp.). Sinetöitsi yhdessä useiden muiden sukulaisten kanssa Turussa v. 1435, appinsa Klaus Lydekenpoian ja hänen puolisonsa Kristiina Juhontyttären lahjoituskirjettä Turun tuomiokirkon „Pappien kuorin“ („præbenda clericorum“, „klärika koor“) eduksi (ks. Juusten, Chron. siv. 405 viitta 26). Mainitaan, vaimonsa Kaarinan kanssa, lankonsa, Pohjois-suomen laamanni Henrik Klaunpoika (Diekn'in) toisessa ja kolmannessa testamentissa vv. 1452 ja 1453 (ks. Arwidss. Handl. VI 34, 39). Istui aatelisessa lautakunnassa tutkittaissa kalanyynnistä Kuokkalan koskessa Lempäälässä v. 1455 (ks. Arwidss. Handl. I 31). Jaakko Kurki niin-muodoin näkyy olleen vähäpätöisempi mies.

Hänen puolisonsa: *Kaarina Klauntytär (Diekn)* Kankaisista ja Nynäs'istä, usein-mainitun Klaus Lydekenpoian tytär. Kaarina Klauntytär ei enää elänyt v. 1480 (ks. Arwidss. Handl. V 79). Sekä Anrep (Sv. Adeln. Ättartafler, suku „Horn af Kancas“, tab. 5) että v. Stiernman (Höfd. Minne, II siv. 366) sanovat, että Kaarina Klauntytär, *ennen* naimistaan Jaakko Kurjen kanssa, oli ollut naitu asemiehelle Henrik Olavinpoialle (Horn) Joensuun herralle, joka oli Turunlinnan päämies v. 1489 (Stiernman'in mukaan). Mutta päin-vastoin näkyy, että Henrik Olavinpoika yht'aikaisesti Jaakko Kurjen kanssa oli nainut jonkun *muun* Klaus Lydekenpoian tyttäristä; sillä v. 1435 pyysi Klaus Lydekenpoika *vävyjäänsä* („mina maga“) Henrik Svärd'iä, Juho Olavinpoikaa, Henrik Bidz'ia vanhempaa, sekä „*Jeppe Korke*“a ja *Henrik Olavinpoikaa* sineteillään vahvistamaan hänen (Kl. Lydekenpoian) lahjoituskirjaansa „Pappien kuoreille“ Turun tuomiokirkoissa (ks. Juusten, Chron. siv. 405 viitta 26). Kuitenkin kävisi ajatella, että Henrik Olavinpoika mahdollisesti olisi ollut Kaarinan *jälkimäinen* puoliso.

Lapsia:

Klaus, Ylisen Satakunnan tuomari, k. Luk. 8.

Anna Jaakontytär („Jopsdotter“), naitu 1) *Hannu Saksen*’ille („Saxen“), 2) *Sten Henrikinpoialle* (Renhufvud) asemiehelle, joka vv. 1462, 1466 ja 1468 oli vara-laamannina Pohjois-suomessa Hartikka Jaakonpoian puolesta, vv. 1467—1490 Piikkiön kihlakunnan tuomarina, ja v. 1488 raatimies Turussa (?). Anna Jaakontytär eli vielä v. 1480 (ks. Arwidss. Handl. V 63, 79, 152—153; Juusten, Chron. siv. 672 viitta 65).

(„Fru Karin till Tokkijärvi“ [Totkijärvi] mainitaan ainoastaan vanhoissa polvi-luvuissa; ks. Gottlund, main. teosta siv. 58).

Luku 8.

Klaus Kurki (Jaakko Kurjen poika, Luk. 7), Laukon herra, vapasukuinen mies. Oli Lokakuussa v. 1457 voutina Turunlinnassa, kun Eerikki Akselinpoika Tott antoi hänelle kirjallisen käskyn, oitis heittää kirjeen-tuojalle tämän linnan, jonka Kristian I oli läänittänyt Kristian Pentinpoialle (Oxenstjernalle). Tuomarina Ylisessä Satakunnassa vv. 1463, 1466 ja luultavasti vielä v. 1474. Sinetöitsi, yhdessä laamanni Hartikka Jaakonpoian kanssa, Tammi-kuussa v. 1463 erästä Pohjois-suomen laamannin Sone Sonenpoian kirjettä vuodelta 1441, joka koski „Wolanjerfwæ“n ja Solkavajerfwæ“n kalavettä Kangasalustan pitäjässä; sekä sen ohessa ollessaan (Alisen?) Satakunnan voutina Juho Olavinpoian (jälkimmäisen appinsako?) puolesta, erästä Hartikka Jaakonpoian tuomiota kalanpyynnistä Kokemäen joessa, Joulukuussa v. 1463 (ks. Arwidss. Handl. IV 56, V 21—22; DelaGardielaiset otteet Sen. arkistossa; Lagus, Finska Adelnas gods siv. 116, viitta 331). Muutamissa kuningas Kaarlo Knuutinpoian pitämässä laamannin-käräjissä Pirkkalassa Tammik. 7 p. 1466 vahvisti „Klaus Korke“ sinetillään vara-laamanni Sten Henrikinpoian tuomiokirjaa Sotkanluodon („Sotkanlothu“) kalavedestä, ja istui, yhdessä Pohjois- ja Etelä-suomen laamannein, Hartikka Jaakonpoian ja Kristiern Frille’n, ynnä muiden kanssa, lautakunnassa Eerikki Akselinpoian (Tott’in) maakäräjissä Turussa v. 1466 Kesäkuussa, jolloin kysymyksenä oli Satakuntalaisten koskemiset Häमäläisten takamaihin ja muihin tiluksiin (ks. DelaGardielaiset otteet Sen. Arkistossa; Wieselgren, DelaGard. Arch. III, sivv. 65—67, vertaa XVI liite sivv. 201—204, N:rot 64 ja 69). — Klaus Kurjen nimeä kirjoi-

tetaan sen aian asiakirjoissa: Clawus Kurke, sekä Clawes, Claws ja Claus Korke tai Korki. Hän luultavasti vielä tuoreimmalla iällään surmasi itsensä (veteen hukuttamalla?), kenties jälkeen vuoden 1474, epäilyksissään siitä, että oli nuoren Elina emäntänsä polttanut (ks. edellistä tutkimustani, siv. 3, 11—12 ylemp.).

Hänen puolisonsa: 1) Orpanansa *Kaarina Fleming*, Klaus Kurjelle naitu v. 1463, kuollut v. 1466; tämän Kaarinan vanhemmat olivat Maunu Klaunpoika Fleming ja Elina Niilontytär Kurki (ks. ylemp. Luk. 6; vertaa Sukutaulua); — 2) *Elina Juhontytär*, jonka isä varsin todennäköisesti oli muutama Juho Olavinpoika, vaikk'ei voida vallan varmana pitää, että tämä isä oli valtaneuvos Juho Olavinpoika Erichstad'in herra vanhemmasta Stenboeck-suvusta ja äiti Margareta Maununtytär Fleming (sen ensimmäisessä naimisessa), Klaus Kurjen entisen emännän, Kaarinan, sisar (ks. Anrep, Sv. Adelsn Ättartafloer, aatelis-suku Fleming N:o 4, tab. 15; vapaherr. suku Kurck N:o 16, tab. 3, siv. 525; Gottlund, main. teosta siv. 58). Tämä Elina Juhontytär on, kaiken todennäköisyyden mukaan, se „Elinainen neiti nuori“, josta kansan-runon „Elinan surma“ laulaa, ja joka siis poltettiin pikku poikansa Laukon kartanossa, kenties vv. 1470—1480 välillä. (Ks. edellistä tutkimustani).

Lapsia:

1) *Arvid*, syntynyt Laukon kartanossa, luultavasti v. 1464 paikoilla. Tuli Bakkalarioksi Pariisin yliopistossa Syysk. 1485 ja Syysk. 1486 välillä, sekä Incipientiksi samassa yliopistossa Syysk. 1486 ja Syysk. 1487 välillä (ks. Yrjö Koskinen, Olavi Maununp. Pariisissa, sivv. 70 ja 87). Oli kaniikkina ja kirkkoherrana Turussa v. 1490, ja valittiin, Dekanona (?) ollessaan, v. 1510 Suomen pispaksi. Uppoontui pako-matkallansa Ruotsiin, Öregrund'in edustalla Heinäk. 22 p. 1522. Oli Juho Knuutinpöian (nuoremman Kurki-suvusta) eno. ja luultavasti lopetti vanhemman Kurki-suvun miehen kannalta (ks. Collan, De Reformationis in Fennia initiis, Högissä 1843, siv. 71 viitta).

2) *Elina*, nuoremman Kurki-suvun kanta-äiti, ks. Luk. 9. 2. Pieni Poikanen, poltetu Laukossa äitinsä, Elinaisen, kanssa (ks. ylempänä).

Luku 9.

Ellna Klauntytär Kurki (Klaus Kurjen tytär, Luk. 8), naitu v. 1490 paik. Smolantilaiselle asemiehelle *Knuutti Eerikinpoialle*, joka sitten kirjoitti itseensä Laukon ja Anolan herraksi. Tämä Knuutti oli vv. 1496 ja 1511 tuomarina Pohjanmaalla (ks. Anrep, Sv. Adeln's Ättartaflor, vapah. suku Kurck, tab. 3, siv. 524; Lagus, Finska Adeln's gods, siv. 116, viitta 331; Arwidss. Handl. V sivv. 204—205), Pohjanmaan ja Satakunnan laamannina ainakin vuodesta 1512 alkaen (vuoteen 1535). Tosin Kustaa I Helmi-kuussa 1533 sääsi, että *muun* Pohjois-suomen laamanni, Iivar Fleming elin-aikanansa olisi „*koko* Pohjois-suomen laamannina“, niinmuodoin myöskin Satakunta ja Pohjanmaa siihen luettuna; mutta jo Kesäkuussa samana vuonna sai Knuutti Eerikinpoika „Pohjois-suomen laamannikunnan“ ja Iivar Fleming kiellettiin ryhtymästä „samaan laamannikuntaan, niinkauan kuin Knuutti [Eerikinpoika] elää“. Knuutti Eerikinpoika, valtaneuvoksena jo v. 1523, mainitaan vainajana v. 1538 muutamassa perintö-sovinnossa poikansa Juho Knuutinpöian ja väyn Niilo Grabbe'n välillä. Myöskin Elinä Kurki („hustru Elin“) näyttää jo tässä tapauksessa mainittavan vainajana. — Knuutti Eerikinpoika Laukon herra tuli *nuoremman* Kurkisuvun kanta-isäksi Suomessa (ks. v. Stiernman, Höfd. Minne, II siv. 465; Arwidss. Handl. V 325, 287, 318, I 233).

Lapsia:

? *Jaakko*. Elokuussa v. 1519 pispä Arvid Kurki kirjoitti Lybek'in kauppiaalle („tho Lijpk“) Herman Bremer'ille, joka oli häneltä vaatinut muutaman velan maksamista, että hän (Arvid Kurki) on käskenyt „Wijchthur“ia Räävelissä suorittamaan pispän puolesta Bremer'ille 300 markkaa Lybek'in rahaa sen velan maksamiseksi, minkä kauppias oli lainannut pispän *sisaren-poialle* („vnsze Sijsther'sön“) Jaakolle. Tämä Jaakko on varsin todennäköisesti se „*Jacobus Koork*“, joka Stralsund'ista („ex Sundis“) v. 1515 kirjallisesti kiitti tuomioprovastia Paavali Scheel'ia sekä muita Turun kapitulon jäseniä siitä avusta, joka hänelle oli ulkomaille annettu. Niistä otteista, mitkä tohtori E. Grönblad vainaja teki Rostock'in yliopiston vanhimmastä jäsenkirjasta (alkaen vuodesta 1419), havaitaan, että eräs „*Jacobus Konk*“

(epäilemättä kirjoitus- tai lukemis-virhe, ja oikeastaan *Kork*) sekä „*Jacobus Wen*“ (Jaakko Wenne), molemmat „de abuy“ (Turusta), sisäänkirjoitettiin mainittuun jäsenkirjaan Kesäk. 9 p. 1513, jolloin lakitieteen tohtori („decretorum doctor“) Lucas Ronneke oli yliopiston rehtorina. Luultavasti tämä Jaakko Kurki aikoi, ulkomaisen opinkäyntinsä lopetettuaan, ruveta papiksi Suomessa. Kun ei tiedetä, että pispa Arvidilla olisi mikään muu sisar ollut kuin Elina Klauntytär, niin täytyy arvata, että tämä Jaakko on Elinan ja Knuutti Eerikinpoian lapsia. Olkoon miten oli, niin tämä Jaakko lienee *nuoremmista* Kurjista ensimmäinen, joka (jo pispa Arvidin elin-aikana) on ottanut *Kurki*-nimen, arvattavasti sekä sukulaisuutensa tähden pispaa kanssa että kiitollisuudestakin pispaa kohden, joka oli häntä auttanut. On, näet, huomattavaa, että *Kurjen* nimeä ei kantaneet vielä Knuutti Eerikinpoika eikä hänenkään poikansa Juho Knuutinpöika, vaan vasta tämän viime mainitun poika, tuo mainio sota-eversti *Aksel Kurki* Anolan herra († 1630). (Ks. Grönblad, *Nya Källor till Finl. Medelt.* I, siv. 698 ja 630; Arwidss. *Handl.* VII 101; Grönblad'in kokoilemat Sen. Arkistossa).

Birgitta Knuutintytär, nunna Naantalin luostarissa ja saman luostarin viimeinen abbatissa vuodesta 1567 (ks. Sen. Ark. N:o N:o 1071, lehti 16) kuolemaansa saakka v. 1577 luultavasti Kesäkuussa (erään tiedon mukaan Lagus'en kokoilemissa, jotka sine-tin alla ovat kätkeytinä Yliopistossamme).

Anna, naitu v. 1509 Sten Jaakonpoialle (Ille N:o 60, †) jonka Stiernman sanoo linnanhaltiaksi Savonlinnassa v. 1537 (ks. Höfd. Minne, II siv. 443).

Kristiina, naitu 1) Laukossa v. 1515 asemiehelle *Arvid Eerikinpoialle* (*Stålarm*) vanhemmalle, Sydänmaan herralle, joka oli Pohjois-suomen maanvoutina ja Maskun kihlakunnan tuomarina v. 1489 (ks. Arwidss. *Handl.* V 133), ja kuoli v. 1529; — 2) Grabbacka'ssa v. 1530 asemiehelle *Niilo Maununpoika Grabbe'lle* Grabbackan herralle, joka oli Raseporin läänin tuomarina kumminkin vuodesta 1524 ja kuolemaansa saakka v. 1549, Raseporin päämiehenä v. 1526 (ks. Sen. Arkistossa „här Ertich Måmängx Jorda Book“, siv. 150), sekä linnanhaltiana ja käskijänä Wiipurinlinnassa vv. 1534—1545 (ks. Juusten, *Chron.*, siv. 654 viitta

43; Arwidss. Handl. I 251, V 133, 300). Niiden „Gamble Monumenter i - - - Finlandh“ joukossa, mitkä tuo oivallinen (Pohjanmaalta syntyperäinen) muinais-tutkija Elias Brenner kopioitsi v. 1671 ja 1672, löytyy myöskin Niilo Grabben ja Kristiina Knuutintyttären vaakunat, semmoisina kuin Brenner ne näki muutamassa muuri-seinässä Wiipurinlinnassa (ks. Gottlund, Otava I siv. 548, Taula XVIII, 3). Niilo Grabben isä, Maunu Antinpoika Grabbe, joka „ensin rakennutti Grabbackan kartanon“, oli tuomarina Raseporin läänissä v. 1494 (ks. Stiernman, Höfd. Minne, II siv. 494; mainittu „Jorda Book“, siv. 4“), ja eli vielä v. 1510 (ks. Lagus, main. teosta, sivv. 500—501).

Juho Knuutinpoika Laukon herra, syntynyt v. 1503 (?), Pohjanmaan ja Satakunnan laamannina vv. 1535—1568 j. n. e. Hän ei enää elänyt v. 1583. — Nainut: 1) Laukossa v. 1531 Niilo Grabben tyttären *Elinan*; 2) myöskin Laukossa v. 1536 *Ingeborg Tönnentyttären* (Tott N:o 88). (Ks. Arwidss. Handl. I 231—232. Vertaa muutoin Juho Knuutinpoiasta Stiernman, Höfd. Minne, II siv. 422, sekä minun teokseni „Hertig Johan och hans tid, I H:gissä 1862, sivv. 60—63).

Tästä jatketaan nuorempi Kurki-suku, joka v. 1651 koroitettiin vapaherraiseen säätyyn, ja jonka polvi-luvut, nimellä „Kurck“, tavataan Anrep'in teoksessa „Svenska Adelns Ättartaflor“.

Om Finlands folkmängd under medlet af sjuttonde århundradet.

Af

K. E. F. Ignatius.

Måhända betraktas det såsom ett alltför resultatslöst företag att skriva en afhandling om Finlands folkmängdsförhållanden för 200 år sedan. Medgifvas måste det också att blotta försöket att bestämma Finlands innevänares antal under en tid, då hvarken några qvinqvennii eller mortalitets tabeller, än mindre några andra statistiska material utarbetades, och då folkräkningar, med undantag af konung Davids sorgligt ryktbara, voro lika okända som oerhörda saker, förefaller vid första anblicken nog vanskligt. Man synes derföre ställa på nutidens historieskrifvare alltför stora anspråk, då man fordrar att han skall göra reda för ett förhållande, hvarom ingen på den tid, då detsamma existerade, hade någon kunskap. Emellertid är en sådan redogörelse dock icke omöjlig, hvarföre jag också vågar försöket, mera i förhoppning att den undersökning af hithörande förhållanden, jag går att framlägga, skall efterföljas af andra och grundligare, än i den tro att mina beräkningar skulle vara ofelbara.

I min historia öfver Finland under Karl X:s regering (pagg. 20—22), har jag redan framställt åtskilliga grunder, med stöd af hvilka jag uppskattat landets dåvarande folkmängd, Kexholms läns inberäknad, till omkring 450,000 individer. Anledning för mig att nu åter egna samma sak

en större uppmärksamhet är närmast den, att ofvanangifna beräkning både offentligen och särskildt vid historiska sektionens sammanträden blifvit angripen och summan förmenad vara så högt tilltagen, att den nära nog kunde reduceras till hälften. En ännu mera manande anledning är sjelfva frågans vikt. Den belysning dess utredande skänker vår historia faller enhvar i ögonen. Det är klart att Finlands materiella utveckling var en helt annan, ifall det födde 250,000, än om det födde 400,000 innevånare; att dess ställning inom den svenska statskroppen icke kunde vara densamma med den förra folkenumern, som med den sednare, med $\frac{1}{8}$:del af rikets inbyggare, som med $\frac{1}{5}$:del; och att sjelfva bildningens och civilisationens arbete uti dess vidsträckta och frostiga bygder i väsendtlig grad berodde på de färre eller flere krafter, det hade att använda, vare sig i kampen mot en oblid natur, eller mot ett andeligt mörker. Utan kännedom af en nations ungefärliga numerära antal, förblifva icke blott densammas materiella förhållanden, utan också såväl dess yttre världshistoriska uppträdande, som dess inre tysta bildningsarbete mer eller mindre svårlösta gåtor.

De grunder, uppå hvilka jag i nyssnämnda arbete antagit Finlands folkmängd under Karl X Gustafs regering till 400,000, eller med tillägg af Kexholms läns, till 450,000 personer, voro ibland andra qvarntullmantalslängderna och hemmanens antal. Jag må lika gerna först som sist erkänna att dessa grunder, åtminstone den förstnämnda, numera synas mig vara nog svaga. Försöken att i procent till folkenumern eller i tal fixera antalet af de personer, som tillfölje af sina privilegier vore fritagne ifrån mantalspengars erläggande, kunna väl försvaras; men att också beräkna mängden af dem som tillfölje af bristande känne-

dom, underslef m. m. derifrån undansluppo, är och förblifver en omöjlighet, så länge sjelfva hufvudfrågan d. v. s. den totala folkmängden är oafgjord. Med skäl anmärktes derföre emot mitt antagande att de mantalsskrifnas antal i Finland under medlet af 17:de seklet utgjorde endast 30 % af landets verkliga fokmängd ¹⁾, att detta antagande skulle ledt till ett helt annat resultat, ifall jag i stället för mantalslängderna för år 1656 haft för mig dem af år 1652. Uti de förra utgör antalet mantalsskrifne personer 120,000; uti de sednare endast 80,000 ²⁾. Man må nu gerna — anmärktes vidare — antaga att underslefven vid mantalskrifningarnes förrättande under drottning Kristinas regering varit så stora, att endast vid pass 30 % af befolkningen dervid antecknades, så får man för år 1652 likväl icke en högre folkmängdssiffra för Finland än 270,000 individer. Att 1656 års mantalslängder upptaga omkring 40,000 betalande personer mera, ådagalägga — menade man — just den stora noggrannhet, som vid dessa sistnämndas upprättande iakttoogs. Dem borde derföre skänkas, om ej samma tillförlitlighet som våra dagars, så åtminstone nog afseende, när man vill beräkna landets dåvarande folkmängd, som tillfölje häraf icke borde kunna uppskattas till högre än 250,000 personer. Såsom ytterligare stöd för denna åsigt anfördes:

1:mo. Den årliga folktillväxten i Finland emellan åren 1749 och 1805 utgjorde i medeltal 1,33 procent. Om samma

¹⁾ De skäl, som jag åberopat härföre, finnas, utom i förut citerade arbete, utförligare angifna i en kortare uppsats, införd i Helsingfors Tidningar 1864 N:is 230 & 231.

²⁾ I begge fallen oberäknadt Kexholms län, för hvilket inga mantalslängder från denna tid finnas. När vi derföre i denna uppsats nämna Finland, förstå vi dermed alltid endast det dåvarande storfurstendömet; ifall Kexholms län icke uttryckeligen tillika anföres.

folktillväxt äfven varit rådande i äldre tider skulle enligt formeln: $\log. K = \log. S - T \times \log. \left(1 + \frac{p}{100}\right)$, Finlands innevänares antal för 210 år sedan utgjort vid pass 120,000. Men då under denna tiderymd infalla trenne för folkökningen så hämmande epoker, som de svåra hungersåren 1695—1697 och det stora nordiska kriget 1700—1721, böra de minskningar dessa förorsakade äfven tagas med i beräkning. Ifall man icke alltför mycket öfverskattar nämnde förluster, kommer man icke till en större folkmängdssiffra för Finland under medlet af sjuttonde århundradet, än 250,000 personer; och

2:do. Till ungefärligen samma summa kommer man äfven, ifall man fäster afseende vid den proportion, som åtskilliga i tidens förhållanden väl bevandrade män ansågo vara rådande emellan Sverige och Finland. Nicolaus Bellus uppskattade på konung Johan III:s tid det förstnämnda landets folkmängd till sex gånger mer än det sednares, och uti ett emellan åren 1642—1645 upprättadt förslag öfver krigsmakten beräknar rikskanslern Axel Oxenstjerna antalet rökar eller hushåll till omkring 100,000 för Sverige och 25,000 för Finland. Äfven C. T. Odhner i sitt arbete, Sveriges inre historia under drottning Kristinas förmyndare, anser sig icke kunna skatta det dåvarande Sveriges folkmängd till mer än högst 800,000 och Finlands till endast omkr. 200,000.

Dessa bevis förefalla mig dock föga tillfredsställande, och kunna derföre icke rubba min förut fattade öfvertygelse, att Finlands folkmängd på 1650 talet motsvarade åtminstone $\frac{2}{5}$:delar af det egentliga Sveriges¹⁾, d. v. s. att det förra landets folkmängd förhöll sig till det sednares såsom 2 till 5, och i alla händelser steg till omkring 400,000 personer.

¹⁾ Nemligen sådana dess gränser vore före Roeskilder freden.

Innan jag går att ytterligare anföra några härför talande skäl, vill jag dock först egna några ord åt nyssnämnda bevis för en motsatt åsigt.

Hvad först beträffar påståendet att den stora differensen emellan 1652 och 1656 års mantalslängders summor, skulle tala för de sednares stora noggrannhet, så kan jag endast såtillvida medgifva detsamma, som nämnde differens obestriddligen bevisar de förstnämnda längdernas totala opålitlighet. I desamma upptagas t. ex. för Österbotten endast omkring 11,800 skattskrifna personer, oakadt redan följande årets eller 1653 års längder upptaga 17,398, eller 316 personer mer, än det års, som legat till grund för folkmängdsberäkningen i min historia. Den summa som 1656 års mantalslängder angifva är föga afvikande ifrån alla de års, jag för samma tid genomgått. Den måste därför betraktas såsom den normala, hvaremot det ringa antalet skattskrifne 1652 — ifall summeringen är riktig, ty jag har icke haft tid att kontrollera densamma — endast kan förklaras genom några särskilda undantagsförhållanden, som möjligen då varit rådande t. ex. eftergifter tillfölje af naturolyckor, såsom missväxt, brand o. m. d.¹⁾ Möjligt är också, att nämnde längder äro bristfälliga, och sakna uppgifter för flere församlingar — ett förhållande som i mer eller mindre grad vidlåder alla denna tids räkenskapsböcker. Då emellertid missbruken och undersleffen vid mantalsskrifningen voro så stora, att en enda prest t. ex. undandolde 40 personer, och flere adelsmän försvarade ända till 70 personer och derutöfver²⁾, samt då äfven

¹⁾ År 1574 betalades i Österbotten skatt af 14,815 personer, således också då af 3,000 personer mer än som upptagas i 1652 års längder. Bidr. till Södra Österbottens hist. pag. 39.

²⁾ Se Odhner, Sver. inre historia etc. pag. 204. Jemför härmed Tigerstedts Handlingar rörande Finlands historia pagg. 171—176; 328 m. fl.

de samvetsgrannaste kommissarier tillfölje af brist uppå kyrkoböcker, omöjligen kunde undgå att lemna många oupp-tecknade, om hvilkas tillvaro de icke hade kunskap, synes det mig, såsom jag redan förut nämnt, ogörligt att med ledning endast af dem, komma till något bestämdt resultat. Åtminstone vill jag icke numera åtaga mig att i siffror beräkna uppbörds Männens eller finska folkets större eller mindre oärlighet under hvart och ett år på denna tid.

Det andra beviset, eller att på grund af Finlands årliga folktillväxt reducera sig till dess inbyggares antal på 1650 talet, förefaller mig ännu mindre tillfredsställande. Jag kunde väl emot sjelfva beräkningen anmärka att den procent, som vid densamma blifvit använd, är alltför hög och större än något Europeiskt lands för närvarande. Den är också tagen ifrån den för folkökningen mest gynnsamma tiderymd man känner i Finland, men kan lika litet tillämpas på föregående som på efterföljande tider. Under sednaste decennium 1851—1860 steg den årliga folktillväxten i vårt land icke ens till hälften deraf, utan utgjorde endast 0,64 %, och ifrån år 1795 till 1860 icke mer än 0,90 % ¹⁾. Antager man nu sistnämnda procent såsom den normala för de sednaste 200 åren, blifver Finlands folkmängd år 1660: 291,100 personer, hvartill man, såsom vid den andra beräkningen, får addera den approximativa förlusten genom 1695—1697

Hvilka underslef måste icke ha skett endast i Åbo län, der adeln, utom 2 gref- och 6 friherrskap samt sina gamla frälsegods, egde mer än 350 förlänningar?

¹⁾ Beräkningen gjord med ledning af F. J. Rabbes afhandl.: Om tillväxten af folkmängden i Finland under decenniet 1851—1860. H:fors 1864, samt P. Tikkanens: Väki-luvun ja Asukas vaiheiden suhteita Suomessa pag. 67. Den sistnämnde har dock vid uträkningen af folktillväxten följt en annan method.

års missväxt och 1700—1721 års krig eller 130,000. Sålunda får man summan 421,100, som i det närmaste slår in med den folkmängdssiffran jag angifvit. Det vore också lätt att påpeka de absurda resultater till hvilka man kommer, ifall man ville förfäktat att Finlands årliga folktillväxt varit 1,33 %. Utgående från antagandet att Finlands folkmängd 1656 utgjort 250,000 personer, får man enligt denna beräkning den år 1456 till 18,880 och år 1256 till icke fullt 1,500! Det torde knappast löna sig att med krigs- och hungers år upplappa sådana tal. Oaktadt det sålunda icke heller för mig vore svårt att på grund af den årliga folktillväxten bevisa sannolikheten af den åsigt jag hyllar, måste jag dock totalt förkasta hela metoden, emedan den i nästan alla dylika beräkningar visat sig oandvänbar. Skulle man också antaga endast en så låg årlig folktillväxt som 0,5 %, så hade hela jordens befolkning, som nu beräknas till omkring 1000 millioner, på Christi tid på långt när icke stigit till en enda; och ett land som vid början af vår tideräkning hyste en folkmängd af en million, borde med nämnde svaga folktillväxt nu ega mer än 8192 millioner inbyggare! Med sådana siffror för ögonen kan man icke annat än instämma i den belgiske statistikern Quetelets yttrade „att folkförökningens teori ännu icke kunnat bringas under matematikens scepter“¹⁾.

Icke heller kan jag erkänna att förhållandet emellan Sveriges och Finlands folkmängd under första hälften af 17:de seklet ansågs af samtida såsom 4 till 1. Nicolaus Bellus får icke räknas till dessa samtida, då han minst lefde en menniskoålder tidigare. Hans beräkning af Sveriges

¹⁾ Se härom: Allgemeine Bevölkerungsstatistik von Dr J. E. Wap-päus, del. I, pag. 118, 119.

folkmängd till 3 millioner och Finlands till 500,000 utvisar dessutom huru ringa pålitlighet honom kan skänkas. Hvad beträffar Axel Oxenstjernas förteckning öfver rikets rökar eller hushåll, så är denna för mig känd endast genom ett citat i Odhners förutnämnda arbete ¹⁾. Att icke alla rökar ingingo deri, synes redan deraf att säterierna uttryckligen undantagas. Sannolikt var detsamma fallet med många andra lägenheter. Man nödgas nemligen antaga detta, emedan det i annat fall blir oförklarligt huru rökantalet, d. v. s. antalet hushåll i Finland omkring 1645 endast varit 25,000, då blotta mängden af hemman redan 10 år derefter utgjorde 35,000 ²⁾. Denna sistnämnda summa är säker, ty den stöder sig på landsböckernas uppgifter, och kan icke bortresoneras. Uppgiften om 25,000 rökar är därför, ifall den vill gälla såsom en totalsumma för Finland, falsk. Men hade Axel Oxenstjerna verkligen den åsigt, att det dåvarande Finlands folkmängd endast motsvarade fjerdedelen af det egentliga Sveriges? Vi nödgas betvifla detta. Då man den 13 Juni 1638 öfverlade i rådet om en stadigvarande rekrytering af armeén, yttrade riksmarsken Jakob de la Gardi: „kunde vi få hvart år 6,000 man utur Sverige och 3,000 utur Finland, så skulle vi föga akta utskrifning“ ³⁾. Att således icke Jakob de la Gardi ansåg Sveriges folkmängd för fyra gånger större än Finlands synes häraf; men ifall Axel Oxenstjerna hyst en sådan åsigt, så måste man förundra sig att han icke såsom en motsats till De la Gardis framhöll den. Ännu mera måste man dock förundra sig deröfver, att den i det hela

¹⁾ pag. 349.

²⁾ Finlands hist. under Karl X:s regering pag. 26.

³⁾ Tigerstedts handlingar rörande Finlands historia kring medlet af 17:de århundradet pag. 452.

om Finlands väl nitälskande förmyndareregeringen, utan att någonsin en enda röst inom densamma höjde sig deremot, lät nyssnämnde land underhålla en krigsmakt, som utgjorde närmare $\frac{2}{5}$ delar af rikets och med föga mer än en tredjedel öfverstege af Sveriges. Huru kunde dessutom en utskrifning, som verkställdes efter alldeles samma grunder inbringa ifrån Finland 2,000 och ifrån Sverige 3,400 man ¹⁾, ifall det förras folkmängd endast steg till en fjerdedel af det sednares? Hvad Axel Oxenstjerna i sjelfva verket tänkte om Finland, framgår af följande ord, som han den 25 Augusti 1640 fällde i rådet: „Alltid hafva vi förnummit att der Finland vore väl derigerat och kunde en gång komma i lag, och hufvud, händer och fötter svara hvart annat, skulle det uti kraft, folk och medel svara mot Sverige. Herr Nils Bjelke hafver först rosat landet, och

¹⁾ DelaGardiska Archivet XII pag. 26, 27. Att Finlands utskrifning öfverhufvudtaget icke steg högre, än hvad lagligt stadgades, ser man t. ex. af år 1639. Nämnde år beviljades en utskrifning öfver hela riket, så att en knekt skulle få tagas af 10 skatte- eller 20 frälsehemman. Det utskrifna folket var inalles 5,427 man, deraf 2,048 ifrån Finland eller:

ifrån Åbo och Björneborgs län	. . .	508.
„ Nylands och T:hus län	. . .	651.
„ Wiborgs och Nyslotts län	. . .	493.
„ Österbottens län	396.

Beräkna vi nu hvad som bordt utgöras efter hemman talen, så få vi följande summor.

Åbo och Björneborgs län	6,818 frälsehemman	= 340	}	= 693.
d:o d:o d:o	3,539 skatte d:o	= 353		
Nylands och T:hus	„ 4,500 frälse d:o	= 250	}	= 680.
d:o d:o	„ 4,300 skatte d:o	= 430		
Wiborgs och Nyslotts	„ 6,000 frälse d:o	= 300	}	= 800.
d:o d:o	„ 5,000 skatte d:o	= 500		
Österbotten 4,000 skatte d:o	= 400		= 400.

Summa 2,573 man.

undantagandes bergverket, skattat det så godt som Sverige¹⁾.

Odhners ytterst låga beräkning af Finlands innevånare, synes delvis vara stödd på det falska antagandet af 25,000 hushåll, delvis också härledd af den felaktiga uppgiften att mantalspengar i Sverige och Finland tillsammans erlades af endast 340,000 menniskor. Misstaget beror derpå att han antagit det hvarje person erlade $\frac{1}{2}$ riksdaler eller 3 mark, och derföre trott sig genom fördubbling af den infutna afgiften 170,000 riksdaler, komma till de betalandes antal. Nu utgjorde dock mantalspengarna endast i det egentliga Sverige 3 mark per person; men i Finland betalade de förmögnare 2 mark, och flertalet endast 12 öre²⁾. Mantalskattens storlek ifrån hvardera landet, stod sålunda icke i lika förhållande till deras folkmängd.

Det ofvanförda torde vara nog för att ådagalägga, huru i sjelfva verket föga hållbara de grunder äro, uppå hvilka man vill stödja påståendet att Finlands folkmängd på 1650 talet motsvarade endast fjerdedelen af Sveriges. Att man dåförtiden derom hade en helt annan åsigt, tror jag mig redan ha visat. Också i våra dagar har den grundlige och noggranne svenske forskaren A. Cronholm löst denna fråga för Gustaf Adolfs regering på ett sätt, som skänker mitt antagande ett fast stöd. Hans ord äro: „Blir det fråga om folktalets fördelning på Sverige och de östra landskapen, så antaga vi, att invånarne i Finland utgjorde mera än $\frac{1}{3}$:del, och möjligen $\frac{4}{9}$:delar, i förhållande till Sveriges befolkning, och något mera än undersåtarnes uti de öfriga Östersjöprovinserna. Beräkningen stödjer sig på följande

¹⁾ Tigerstedt, Handl. pag. 472.

²⁾ Detta förhållande var icke heller obekant för Odhner (jemf. pag. 239), ehuru han sednare synes förbisett det.

grunder. Finlands ordinarie räntor stego nära nog till $\frac{1}{3}$ del af det gamla Sveriges uppbörd under nämnde titel; och de öfverskjöto allenast med $\frac{1}{10}$:del den inkomst, som Östersjöländerna afbördade sig. Finska städernas skattebidrag var endast $\frac{1}{6}$:del af de Svenskas. Men vågskålen nedtryckes till Finlands fördel, då vi taga uti betraktande dess truppstyrka, som uti fotfolk utgjorde hälften, och uti rytteri $\frac{2}{3}$:delar af det mantal, som det egentliga Sverige lemnade. Detta måste hafva stått i förhållande till folkmängden, som uti förstnämnde landsort troligen har varit mera än $\frac{1}{3}$:del af inbyggarnes antal i Sverige. Vi bestämma oss för 400,000. Mindre kan det icke hafva varit⁴⁾.

Mindre *kan* det icke hafva varit, upprepar också jag. Det ges nemligen för folkslagen, likasom för individerna vissa naturlagar, som — utan att tillintetgöra deras handlingars frihet — dock utstaka en gräns, utöfver hvilken de icke kunna träda. En sådan för nationen utstakad naturlag se vi också i dess medlemmars större eller färre antal. Det är t. ex. i våra dagar otänkbart för det lilla Portugal, att underhålla en lika stor krigsstycka som Frankrike; och Schweiz skulle icke kunna erbjuda verlden anblicken af ett inbördes krig, tilltaget i samma dimensioner, som det sednaste Nord-Amerikanska. De materiela resurserna och folkmängden sätta derföre samma hinder, som ligga t. ex. i vägen för barnet att utveckla dylika kraftansträngningar som den fullmogne mannen. Härmed vill jag hafva yttrat den åsigt att det varit omöjligt för finska folket att med en numerär af t. ex. endast 250,000 medlemmar underhålla

⁴⁾ Sveriges historia under Gustaf II Adolfs regering. Del. IV pag. 706, 707.

en sådan armé och utföra sådana krig, som under 17:de århundradets första hälft. Jag skall försöka bevisa detta, genom att särskildt hålla mig till tiderymden emellan 1618 och 1648.

Låtom oss derföre antaga att Finlands folkmängd, Kexholms läns oberäknad, under denna period utgjorde 250,000 personer. Denna summa betecknar således hvarken 1618 års eller 1648 års folcknummer, utan endast det medeltal, som man föreställer sig erhålla, då man på hvarje år jemnt fördelar alla de trettios sammanslagna summa. Samma anmärkning gäller naturligtvis äfven de följande talen. Ytterligare skola vi, så onaturligt och stridande emot alla kända statistiska förhållanden det än är, medgifva att dessa oafbrutna krigsår voro utmärkta af en sällsynt stark nativitet. Vi beräkna denna derföre till 4 % af befolkningen, tillfölje hvaraf 10,000 barn, 5,000 gossar och 5,000 flickor årligen skulle blifvit födda ¹⁾. Afgången genom den naturliga döden, beräkna vi åter till 2,7 %, eller 6,750 döda för året ²⁾. Det vore sålunda en årlig folktillväxt af 1,3 %, d. v. s. ungefär densamma, som man velat fixera såsom den normala för Finland.

Stödjande oss på dessa premisser gå vi nu att anställa beräkning öfver de förändringar Finlands manbara befolk-

¹⁾ Denna nativitetsprocent är större, än, så vidt vi känna, något lands i Europa för närvarande. De föddas antal i Sachsen, hvarest nativiteten stod högst, uppgick under decenniet 1847—1856 till 3,88 % af befolkningen, och i Finland steg detsamma (1851—1860) till 3,55 %.

²⁾ Under decenniet (1851—1860) utgjorde de dödas antal 2,86 % af befolkningen i Finland. Jemför Rabbe om tillväxten af folkmängden i Finland under decenniet 1851—1860, i Finska läkare sällskapets handlingar. Band. IX pag. 381 m. fl. För öfrigt må erinras att ett folks mortalitet beror af den grad utaf välstånd och sedlighet det uppnått. Se Wappäus Allgem. Bevolk. Stat. I. 196 följ.

ning under nämnde tiderymd måste hafva undergått. Wap-päus har på grund af iakttagelser, gjorda i 13 Europeiska och 3 Amerikanska stater, kommit till det resultat, att utaf ett lands befolkning öfverhufvudtaget 33,66 % belöpa sig på åldersklassen under 15 år, d. v. s. att mer än en tredjedel af inbyggarna i hvarje land bestå af sådana, hvilka ännu icke genom sitt arbete kunna ersätta hvad deras uppehälle kostar, att ungefär $\frac{1}{10}$ eller 9,72 % falla på åldern 15—20 år, samt 48,88 % komma på den fulla kraftens och verksamhetens period emellan 20 och 60 år ¹⁾. För att icke beskyllas att gripa våra siffror ur luften, skola vi noggrannt följa denna indelning. Af Finlands 250,000 innevånare befunno sig således 9,72 % eller 24,300 emellan 15 och 20 år, samt 48,88 % eller 122,200 emellan 20 och 60 år. Detta gör tillsammans 146,500, hvaraf hälften eller 73,250 skulle kunna antagas ha varit män, ifall icke de föregående långvariga krigen, såväl inbördes kriget emellan Sigismund och hertig Karl, som fälttågen i Ryssland och Lifland nödvändigtvis inom denna åldersklass föranledt en disproportion emellan könen. Minskningen af män antaga vi endast till 2,000, och få sålunda den manliga befolkningen emellan 15—60 år till 71,250 personer. Återstår nu att se hvilken tillväxt och hvilken afgang denna manbara befolkning hade under nämnda trettio år. Den förra eller tillväxten få vi genom jämförelse t. ex. med Sverige, hvarest af 1,000 födda gossebarn icke fullt 700 hinna det 16:de året ²⁾. Då barnavården i Finland under 1600 talet väl ej gerna kan anses ha varit bättre än den för närvarande är i Sverige, vågar

¹⁾ Allgemeine Bevölkerungs statistik. II. pag. 43.

²⁾ Beräkningen stöder sig på Tabellkommisionens uppgifter för åren 1816—1840. Se Försök till en statsekonomisk statistik öfver Sverige af Agardh och Ljungberg. Del. II. häft. I. pag. 264.

man icke beräkna att det 16:de året af ofvanantagne årligen födde 5,000 gossebarn uppnåddes af mer än 3,500. Detta skulle sålunda i medeltal utgjort den förstärkning som Finlands manbara befolkning årligen erhöll. Å andra sidan åter hade denna åldersklass enligt naturens lagar en årlig afgång 1:mo tillfölje af dödsfall och 2:do genom öfverårige, eller sådana, som hunno till det 61:sta lefnadsåret. Man torde i allmänhet kunna antaga att af 100 döda 14 eller 15 äro män emellan 15 och 60 år, samt att af 1,000 levande födda gossebarn omkring 366 hinna till en ålder af 60 år ¹⁾. Tillfölje häraf blifver beräkningen följande:

medeltal af manlig befolkning emellan 15 och 60 år 71,250.
Tillväxt 1618—1648 $3,500 \times 30$ 105,000.

Summa 176,250.

Afgång 1618—1648. 1:mo genom död 14% af
6,750 eller 945×30 28,350.

2:do genom ålder 1830×30 54,900.

Summa 83,250.

Sålunda antaga vi att Finlands manbara befolkning skulle, ifall inga förluster genom kriget uppstått, år 1648 utgjort 93,000 personer och således med 21,750 öfverstigit medeltalet för åren 1618—1648. Man kan väl icke påstå att dessa siffror äro för lågt tilltagna!

Det återstår oss nu att efterse hvad de samtida Lifländska, Preussiska, Tyska och Danska krigen kostade Finland i folk. Det är naturligt att också härvidlag endast kan blifva fråga om approximativa beräkningar, hvilka förnämligast måste grunda sig på de uppgifter, som finnas att tillgå om finska härens styrka och fördelning under hvarje

¹⁾ Under femårsperioden 1856—1860 voro i Sverige af 404,829 döda, 60,599 d. v. s. 14,96% mankön mellan 15 och 60 år. Bidrag till Sveriges officiella statistik. A, Ny följd. II. 1. tab. 24 och II. 3. tab. 8, pag. 73.

af dessa krigsår ¹⁾. De äro dock långt ifrån fullständiga. Allt det manskap t. ex. som uttogs ifrån Finland genom värfning, hvad härifrån utgick till flottan och artilleriet är icke uppgifvet. Lika litet kan man få reda uppå huri mycket folk de täta uppsättningar af ryttare i de afgangnas ställe kostade landet. Ja för många år finnes icke ens knektutskrifningens belopp, än mindre de till krigstheatrarna afsända förstärkningarnas storlek angifna. Tillfölje häraf måste vi också öfverge tanken, att för hvarje år särskildt uppställa en kalkyl öfver den sannolika afgången inom de finska trupperna. Vi måste nöja oss att härvid, likasom vid de föregående beräkningarna, uppsöka ett ungefärligt medeltal. Några korta och strödda antydningar om finska truppernas antal och krigsrörelser torde dock dessförinnan böra förutskickas.

Vid slutet af ryska kriget var svenska rikets krigsmakt i allmänhet mycket försvagad. Den utgjordes 1616 af 20,426 man, af hvilka Sverige, hvars här efter freden i Knäröd jemförelsevis haft lugnare dagar, uppsatte nära $\frac{3}{4}$:delar, hvaremot allt Finlands rytteri och infanteri tillsammans endast räknade 5,292 man ²⁾. Det finska infanteriet, som 1617 genom utskrifning förökats till 4,611 man, låg, med undantag af 355, som befunno sig hemma, såsom garnison i de Est- och Ingermanländska fästningarna ³⁾. Intet enda år förflyter härefter, under hvilket icke den ojemförligt största delen af finska hären vistades utom landet, dels i omnämnda fästningar, dels på Lifländska och Preussiska krigstheatern. Det torde vara svårt att afgöra hvil-

¹⁾ Notiserna fås ur J. Mankells uppgifter om Svenska krigsmaktens styrka etc. Stockholm 1865.

²⁾ Mankell, anf. st. N:o 16 & 18. — ³⁾ Dersammast, N:o 21. Österbottens manskap är sannolikt icke häri inbegripet.

kendera var mera folkförödande garnisonstjensten eller slagfältena. Visst är att de osunda Est- och Lifländska fästningarna kunde betraktas på denna tid såsom lika många gapande vidunder, hvilkas ständiga hunger efter menniskolif, aldrig synes blifvit tillfredsställd. Under vintern 1620 stodo i Lifland 4,360 man, hvaraf åtminstone 3,000 voro finnar. Redan denna tid begynte Sveriges och Finlands krigsstyrka tilltaga med lavinartad hastighet, och det oaktadt krigen samtidigt förorsakade de största folkförluster. Så t. ex. behöfdes 1622 till hären i Lifland en förstärkning af 10,555 man, endast för att ersätta den brist nämnde års fältsjuka i förening med det misslyckade tåget emot Dorpat föranledt ¹⁾. Tillfölje häraf utskeppades dit ifrån Finland 3,600 knektar och 1,250 ryttare; resten uppbringades ifrån Sverige, eller medelst värfning. Likväl blefvo luckorna i regementernas leder snart lika stora, hvartill icke blott bidrog den ännu alltjemt härjande fältsjukan; utan också tätare fäktningar med Polackarne, samt härens marsch mot Mitau och långvariga liggande utanför denna stad i en högst osund trakt. Året derpå (1623) härjade pesten så svårt i Lifländska garnisonerna, att nytt folk måste ditsändas ifrån Finland och större delen af trupperne inqvarteras på landet ²⁾. Följande året (1624) utskeppades åter från Finland 2,800 man till Riga och 1,200 till Narva. Oaktadt så stora förstärkningar var den finska garnisonen i förstnämnde stad icke starkare än 3,411 man. I de öfriga garnisonerna funnos 2,307 finnar ³⁾. Hela det finska såväl bortavarande som hemmavarande infanteriet skattades till 8,704 man. År 1625 förstärktes ytterligare finska trupperna i Östersjöprovinserna med 2 regementen fotfolk och 12 kompanier ryt-

¹⁾ pag. 48 och N:o 50. a. — ²⁾ pag. 51 & N:o 53. — ³⁾ pag. 52 & N:o 61.

tare, tillsammans 3,900 man, under Gustaf Horns befäl. Desse voro med vid eröfringen af Dorpat, samt stodo efter flere strider i Sept. vid Dynaburg, derifrån de genom ett nattligt öfverfall af Gonziowsky tvungos att återvända till Berson. De sednare månaderna af detta år voro utmärkta af en stark sjuklighet bland trupperna. I Febr. 1626 fingo ändtligen största delen af de finska trupperna draga hem (dock qvarstannade åtminstone 43 kompanier i Estland). Vistelsen hemma blef endast några månader, ty under sommaren öfverfördes åter 2 regementen fotfolk och 4 kompanier ryttare till Preussen, hvarjemte de återstående skeppades tillbaka till Lifland. I sistnämnde land stodo i Januari 1627 7,194 finnar, hvilka under sommaren förstärktes med 4,394 landsmän, mest rekryter. Detta års utskrifning lemnade ifrån Finland 4,000 man ¹⁾. Året derpå var utmärkt af täta strider både i Preussen och i Lifland. Krigsstyrkan i sistnämnde land, som värfvade och svenska trupper inberäknade i början af 1628 steg till 9,000 man, hade under årets lopp sammansmultit så att den i Januari 1629 endast utgjorde 5,017. Sednare på hösten uppskattades det finska fotfolket endast till 6,150 man, ehuru det i komplett skick enligt kungens förslag bordt vara 10,800. Efter utskrifningen 1630, som beräknades lemna 4,000, men gaf endast 2,023 knektar, tillfölje deraf att 1,894 lyckats rymma, utgjordes den finska hären af 9,616 knektar och 2,921 ryttare, hvar till ännu kom för Österbotten 1,200 knektar och 125 ryttare. Hela Finlands armée var således ungefär 14,000 man, oberäknadt värfvad manskap, artilleri och flotta ²⁾.

¹⁾ pag 65.

²⁾ Vi hänvisa i ett för allt till Mankells anf. arb., hvarest i de förutskickade öfersigterna för hvarje år, hänvisningar till bilagorna förekomma.

Ofvanstående fragmentariska och ofullständiga notiser berättiga oss dock till det antagande att de årliga utskrifningarna i Finland inbringade emellan 2,000 å 4,000 man, samt att rytteriet likaledes årligen kompletterades. Läger man härtill det manskap kronan härifrån erhöll genom värfning, genom uppfångandet af lösdriifvare, genom båtsmanskrifning m. m. så måste det snarare anses för lågt än för högt, ifall vi antaga att Finland emellan 1618—1630 årligen kontribuerade till kriget 3,000 man. Obestridligt torde det också vara, att de täta utskrifningarna på denna tid mera tjente till att fylla de luckor farsoter och fiendens svärd gjort i lederna, än att i någon synnerlig grad höja arméens numerär. Huru folködande krigen under denna tid voro, synes också deraf att fältherrarne och regeringen vanligen i sina förslag beräknade $\frac{1}{6}$ af soldaterna såsom sjuka ¹⁾, en beräkning, som att dömma utaf förteckningen öfver Svenska arméen i Preussen (den 11 Juli 1629) också synes ha öfverensstämt med det vanliga förhållandet. På dessa grunder anse vi oss icke kunna antaga Finlands folkförlust genom kriget 1618—1630 till mindre än 1,000 man årligen. Jag anser mig böra tillägga att detta tal vida understiger det, som enligt min öfvertygelse är det sannolika. Såsom ett minimum må det dock få gälla.

Under Tyska trettioåriga kriget blefvo Finlands stridskrafter betydligt förökade. Under de två första åren (1630 och 1631) hade från landet uttågat 7,165 knektar och 2,026 ryttare. Hemma funnos 9,703 man, af hvilka dock endast

¹⁾ pag. 63 & 64 m. n. Endast 1625 års fälttåg förminskade svenka arméerna i Lifland och Preussen hvardera med en fjerdedel eller tillsammans med ungefär 10,000 man, pag. 75.

3,929 voro behållne; de öfriga eller 5,774 befunno sig på rymmarestat. År 1633 utgjordes den finska militären af 12,040 infanterister och 3,354 ryttare. Deraf befunno sig utom landet inalles 8,181. År 1635 steg den finska hären till 15,626 man, utom 5,134 såkallade ovisse, af hvilka man dock ärnade bilda 44 öfverlopps kompanier. I Tyskland och Lifland befunno sig 9,180 man, de öfriga voro hemma. År 1636 hade arméen nedgått till 3,026 ryttare och 10,063 infanterister. 10,950 befunno sig utom landet. Samma år skickades härifrån till Tyskland 1572 knektar och 1098 ryttare, samt till Riga 200 knektar. Året derpå skickades ytterligare till Tyskland 800 ryttare; huru mycket fotfolk är obekant. 1638 var hjälpsändningen härifrån till Baners armé i Pommern 3,354 man o. s. v. I allmänhet utvisa uppgifterna om finska härens numerär, jemförda med de förstärkningar densamma ständigt erhöill, att afgången var särdeles stark. År 1640 t. ex. steg antalet af finska ryttare och soldater tillhopa till 17,310 man; men följande året qvarstodo i rullorna endast 14,566, inberäknadt något öfver 2000 nyssutskrifne rekryter. Deremot hade antalet 1643 åter blifvit ökad till 18,787, af hvilka 10,138 voro i Tyskland eller Lifland. Till det danska kriget lemnade Finland (1645) 2315 man, som öfverfördes till Skåne. Samtidigt utskeppades till Riga 460 rekryter, och till Ingermanland 1,350 man. De följande åren bortfördes härifrån (1646:) 1340, (1647) 1630 och (1648) 1992 man. Dessa summor äro dock endast enstaka uppgifter. Så t. ex. gällde 1648 års utförsel endast Tyskland, men måhända öfverfördes samtidigt också nya förstärkningar till Lifland. Vid krigets slut qvarstodo i Tyskland 2,262 finska ryttare och ungefär 4 eller 5,000 knektar. Huru stor hela den

hemma och bortavarande arméen då var, är obekant, men 1647 steg den inalles till 17,302 och 1654 till 17,355 ¹⁾).

De betydligt förökade arméer Finland 1630—1648 uppställde, i förening med det jemförelsevis blodigare och mera storartade kriget, göra det, såsom också nyssanförda spridda notiser ådagalägga, sannolikt att folkförlusten då var större. Vi antaga den till 1500 man för året; mindre lär man ej gerna kunna få den.

Efter dessa nog långa digressioner återgå vi till vår beräkning af Finlands manbara befolkning emellan 15 och 60 år. Vi hade kommit till den slutsats att densamma, i händelse inga yttre störingar inträffat, år 1648 skulle utgjort 93,000 personer. Härifrån måste vi nu ytterligare afdraga krigsförlusterna 1618—1630

med 1000 man årligen 12,000,

samt 1630—1648 med 1500 man årligen 27,000.

Summa 39,000.

Tillfölje hvaraf Finlands manbara befolkning 1648 skulle utgjort 54,000 ²⁾, eller fördeladt på åldersklasserna, 8,956 ynglingar emellan 15 och 20 år, samt 45,044 män.

¹⁾ En anmärkningsvärd företeelse äro de ytterst låga summor utskrifningarna i Finland 1641—1648 inbringade, som intet enda år hunno ens till 1500, oaktadt utskrifningen 1627 t. ex. gaf 4,000 man. Måhända förklaras saken till en del deraf att den i Savolaks af Per Brahe införda ständiga roteringen här icke inbegripes. Folkbristen var väl dock största orsaken. Men icke ens detta antagande kan förklara den omständigheten att 1641 års rekryter vid armén utgjorde 2,065, ehuru utskrifningsrullan endast upptager för hela Finland och Österbotten 1,260. (Jemför Mankell anf. st. N:o 315 & 316.) År 1640 yttrade Brahe i rådet om Finland: „utskrifningen räddes folket mycket, så att gatorna stå toma och öde, när utskrifningen hålles; men dess emellan är landet väl peuplerat“. Tigerstedt a. st. pag. 471.

²⁾ Vi förbise härvid ingalunda att det förut gjorda afdraget af döda och öfveråriga, hvilket dock i och för sig redan är relativt ringa, bordt

Detta blir sålunda det resultat, hvartill vår beräkning fört oss. Låtom oss nu efterse huruvida dessa siffror lämpa sig in på dåvarande förhållanden.

Efter lägsta antagande hade Finland 1650 omkring 1000 män, som voro i kyrkans eller skolans tjänst ¹⁾; ungefär 600 som hörde till den civila förvaltningen ²⁾; 300 adelsmän utan tjänst jemte adelsinspektorer; 500 handtverkare på landet, bergsmän och sjömän; minst 4,000 borgare, näringsidkare och andra manliga individer i landets 21 städer; 300 studenter och skolgossar öfver 15 år; 17,000 soldater, samt 2000 båtsmän och artillerister m. m. Afdragas dessa tal ifrån summan 54,000 återstår 28,300 män emellan 15 och 60 år, som skulle tillhört den jordbrukande befolkningen, d. v. s. icke en man på hvarje af landets 35,000 hemmansdelar! Och ifrån dessa 28,300 skulle man ytterligare böra subtrahera, utom antalet af dem, som tillfölje af själs- eller kroppalyten voro för landet förlorade (sinnesvage, blinde, döfstumme, lama, ofeliga och sjukliga) ännu antalet af drängar, inhysingar, tiggare och lösdrivare, af hvilka sistnämnda man dåförtiden upprepadt klagade att landet var öfverhopadt. Man skulle sålunda på föga mer än hvarannan bondgård få en manlig individ af åldersklassen 15—60 år. — Likväl kunde Finland fort-

modifieras tillfölje af krigsförlusterna; men å andra sidan hade också nativiteten måst förminskas, så att tillväxten i samma proportion aflagit.

¹⁾ I Finland funnos den tiden ungefär 180 pastorater och mer än 300 församlingar. Efter beräkning af 1 $\frac{1}{2}$ prest samt 1 klockare på hvar församling fås 750 personer. Härtill komma professorer, skollärare, skol- och kyrkobetjenter, samt extraordinarie prestmän, m. m.

²⁾ Häre inberäkna vi generalguvernören och landshöfdingarne med deras underordnade tjänstemän och betjening, hofrättstaten, domarekorpser, fogdar (25) länsmän (180), fångknekter, skarprättare m. m.

farande rekrytera sin krigshär, likväl var det i stånd att utsända tusentals utvandrare till Ingermanland och Kexholms län, till Sverige och dess nyssanlagda koloni i Amerika; likväl förmådde det åter uthärda ett femårigt blodigt krig, som delvis rasade inom dess egna landamären och efter lägsta beräkning kostade detsamma 15 å 20 tusen man. Huru hade detta varit möjligt utan landets totala ruin? Men oaktadt bristen på arbetsfördt manskap dessa tider, såsom naturligt var, icke var ringa, behöfde dock t. ex. ryttarebönderna aldrig sjelfva draga i fält, utan fingo alltid för betalning unga drängar o. a. i sitt ställe; och vid utskrifningarne brukade man, enligt landshöfdingarnes berättelser, aldrig två gånger å rad uttaga rekryter från samma gård, likasom man också helt och hållet derifrån befriade de gårdar, hvarest endast en arbetsför mansperson fanns.

Dessa omständigheter skulle icke ens behöfva omnämnas; ty sjelfva det faktum att ett land, hvars manbara befolkning emellan 15 och 60 år utgör 54,000, skulle kunna underhålla en stående armée af 18,000 man¹⁾, och uppbrika mer än 30,000 hemmanslotter, o. s. v. är en orimlighet. Och sådant blifver resultatet, oaktadt vi utgått ifrån antaganden, som stå i skarpaste strid mot allt hvad

1) Uti Finlands historia under Karl X:s regering, ha vi med stöd af Wexionii uppgift ansett för sannolikt att Finlands krigsstyrka under medlet af 17:de seklet steg till 20,000 man. Numera kan man genom de upplysningar som fås ur Mankells återopade arbete till fullo konstatera denna uppgift; ty inberäknadt värfvade trupper, artillerister och sjöfolk utgjorde landets krigsfolk mången gång vida mera. År 1656, då ryska kriget utbröt, hade Finland på krigsfot aldraminst 30,000 man. Ensamt den då ifrån Tavastland och Nyland uppbådade bondehären steg till 8,000 man. Suomi 1855 pag. 135.

erfarenheten i den vägen lärar; oaktadt vi beräknat den naturliga folktillväxten i Finland under dessa krigsår, till högre än den är i de flesta länder under den djupaste fred, oaktadt vi anslagit de årliga förlusterna genom kriget till så små, att de jemförda med sednare tidens förluster nedsjunka till en obetydlighet; med ett ord oaktadt vi å ena sidan uppdrifvit folktillväxten till mer än möjlig, och å andra sidan nedsatt förlusterna till minsta möjliga!

Vi tro oss genom detta indirekta bevis hafva ådagalagt, att Finlands folkmängd under medlet af 16:de århundradet vida öfversteg 250,000 personer. Vi skulle derföre ännu kunnat åberopa ett annat; måhända mera slående bevis. Vi hade nemligen kunnat ådagalägga, att en så ringa folkmängd under Karl XI:s regering icke hade hunnit tillväxa med mer än högst 100,000 personer, eller det antal som de olyckliga hungersåren 1695—1697 skördade, och att följaktligen om man antager Finlands folkmängd 1650 till 250,000, så måste man också antaga samma siffra för år 1700. Men då landets folkmängd 1754 utgjorde 453,906 skulle man komma till det resultat att Finland aldrig haft lyckligare tider än det 18:de århundradets första hälft, hvarunder det stora nordiska kriget (1700—1721) och kriget (1741—1743) hemsökte landet!

De oerhörda kraftansträngningar våra fäder utstodo under 17:de seklets minnesvärda tidehvarf äro — och skola städse vara föremål för efterkommande släktens beundran. Denna hvarken kan eller vill jag förminska; jag vill endast att det som är stort och beundransvärdt må betraktas såsom sådant, — icke såsom ett under.

Muinais-jäännökset Vanaantaustalla Janakkalassa.

Tutkineet

Yrjö Koskinen ja K. E. F. Ignatius.

Syyskuussa v. 1864 saivat Yliopiston kansatieteelliset kokoilemat vastaan-ottaa seuraavat muinaiskalut, mitkä olivat silloin äsken löydetty Vanaantaustan (Vanajantaustan) kartanon vainiolta Janakkalassa, tietä raivattaissa kivisen mäen yli, ja mitkä tilan-omistajan herra luutnantti Standertsköldin huolenpidolla olivat talteen otetut sekä herra everstluutnantti Pipping'in kautta Yliopistolle lahjaksi lähetettiin:

- 1—7. Seitsemän kplettä rautaisia keihään eli peitsen kärkiä, koko pituudeltaan 7—15 tuumaisia *), kaikki suppilon-muotoisella perä-puolella, johon varsi oli sovitettava; muutamissa vielä istuu naula, jolla varsi kiinnitettiin (ks. *Taulu I. 2*).
8. Yksi rautainen sirppi, ei täyteensä puolikuun muotoinen, pituudelta noin 1 kyynärän vertainen; kärki katkennut.
9. Toinen vähempi sirppi eli kassara, noin 6 tuuman pitkä; lape ainoastaan noin $\frac{1}{3}$ tuuman leveä.
- 10, 11. Kaksi rauta-veistä hamaralla; toinen 1 jalan $9\frac{1}{2}$ tuuman pituinen (siihen luettuna 4 tuuman pitkä kara, joka on varteen pistettävä) ja lappeel-tansa noin 1 tuuman levyinen; toinen 13 tuu-

*) Tuumat ovat joka paikassa kymmenys-mittaa.

man pituinen, eikä täyteensä 1 tuuman levyinen. Nämä näyttävät olleen joko sota-aseina tai uhri-veitsinä (ks. *Taul. I. 1*).

12—15. Neljä vähäisempää puukon-kaltaista veistä.

16. Yksi rautainen nuolen eli peitsen kärki, yhteensä $4\frac{1}{2}$ tuuman pituinen, nimittäin terä $2\frac{1}{2}$ t. ja varsi-kara 2 t.; terä on hyvin ohut ja 1 tuuman levyinen.

17, 18. Yksi rautainen kirves ja yksi saman-aineinen piilu-kirves (ks. *Taul. I. 3*).

17—21. Kolme kupuraista rinta-solkea pronaista; palkimet poissa (ks. *Taul. II. 1*).

22, 23. Kaksi renkaan-muotoista solkea pronaista, palkimella (ks. *Taul. I. 5*).

24. Yksi saman-muotoinen rautainen solki, palkimella.

25. Kappale pronssisesta ranne-renkaasta (ks. *Taul. II. 6*).

26. Kiehkura-renkaan osia, kuusi kappaletta pronaista, senkaltaisia kuin tavataan sekä pronssikaudella että vanhimmalla rautakaudella.

Kalujen kanssa seurasi kirjoitus, jolla ilmoitettiin, että Vanaantaustan omistaja oli mieluisa antamaan Yliopiston jatkaa kaivos-työtä samassa paikassa, jos lähetettyjen kalujen laatu näyttäisi semmoista vaativan.

Niinhyvin se melkoinen paljous näitä yhdessä kohden löydettyjä muinais-kaluja, joiden korkeasta iästä ei saattanut olla epäilemisen siaa, kuin myös sekin huomattava seikka, että jo ennestään samoilta seuduilta on löydetty ja Yliopiston kokoilemiin lähetetty varsin paljon melkein yhtäläisiä kaluja, joita joko rautatien teossa taikka yksityisissä rakennus-töissä on ilmi-saatu, ilman että löytö-paikka

on ollut tarkemmin tutkittu tai muut asianhaarat huomioon otetut, — tämä kaikki oli erinomaisena kehoituksena noudattamaan hra luutnantti Standertsköldin hyväntahtoista tarjomusta. Satunnaiset esteet kuitenkin vaikuttivat sen, että vasta Lokakuun alulla tänä vuonna me kaksi saatoimme paikalle lähteä mainittua tutkimusta varten, johon tarpeelliset kustannukset Yliopiston varoista maksettiin. Kuljettuamme rautatietä Hämeenlinnaan päin Turengin asemapaikkaan saakka, oli meillä puolen peninkulman verta maantietä Vanaantaustan kartanolle, jonka ennenmainittu omistaja meidät erinomaisella lempeydellä vastaan-otti ja hyväntahtoisesti oli tointa pitänyt tarpeellisesta työvoimasta. Itse Vanaantaustan asemasta ja ennenmainittuun kalujen löytöpaikasta on tässä ensiksi annettava tarpeellinen selitys.

Nimi *Vanaantausta* eli *Vanajantausta* (Vanaantaka, Vanajantaka) näyttää osoittavan, että Vanajanselkä, jonka eteläisin lahdenpohja nykyään on noin peninkulman päässä pohjois-luoteheessa, joskus lienee ulottunut tähän saakka pitkin sitä vesijuopaa, joka nyt vahvana jokena kulkee pohjoista suuntaa Vanaantaustan ja Kernalan, Konttilan ja Monikkalan, sekä Kuumolan ja Hiiden kartanoin välitse Janakkalassa, ja viimein Vanajan pitäjässä purkaa vetensä äsken-mainittuun lahdenpohjaan. Tämä juopa, jota me muun yhteisen nimen puutteessa tahdomme kutsua Hiidenjoeksi, syntyy Vanaantaustan kohdalla kahdesta haarasta; itäisestä ja läntisestä. Itäinen haara on tuo Pääjärvestä Lammin ja Kosken rajalta lähtenyt Teuronjoki, joka Lepäkosken sillan alitse menee rautatien poikki ja Vanaantaustan alla polveutuu Hiidenjoen juopaan. Samaan polvipaikkaan purkauu lyhyellä salmella lännen puolelta Kernalan-järvi, johon Lopen ja Rengon vedet kokoontuvat.

Kernalan-järven luoteisella puolella on Hakoisten kartano sekä se „Hakoisten linnaksi“ nimitetty jyrkkä vuoren-törmä, jossa mainitaan tavattavan selviä varustusvärkkien jäännöksiä. Sillä maa-kannaksella, joka eroittaa Kernalan-järven Hiidenjoesta on Kernalan kylä, vastapäätä Vanaantaustaa ja saman omistajan hallussa. Itse Vanaantausta on vasta viime vuosisadalla useista talonpoikaisista tiloista yhdistetty herrasmiehen käteen. Kartanon asuma-rakennus, noin pari kolme sataa sylvä joen rannalta sen itäisellä puolella, tarjoo avaran näkö-alan Kernalan kannaksen yli Kernalan järvelle ja sen toisellekin rannalle Hakoisiin saakka.

Likimäärin 100 sylen päässä mainitusta asuma-rakennuksesta on vainion keskellä vähäinen matala kivikko, josta pelto loivasti viettää pohjaseen erästä puroa kohden, mikä purkauu ennen-mainittuun Hiidenjokeen. Tämän kivikon yli tietä rakennettaissa lounasta koilliseen, olivat ne kalut löydetty, jotka edellisessä ovat lueteltuina. Paikalle tul-
tuamme, saimme sen ohessa tiedon, että kaikki mainitut kalut olivat korkeintaan 5 korttelin syvyydestä löydetty, että niiden ohessa myöskin luita ja hiilen kappaleita oli tavattu vaikk'ei talteen otettu, ja että sittemmin paikka oli jäänyt kokonaan koskematta. Työmiestemme joukosta olivat muutamat olleet silloinkin saapuvilla, kun tie raivattiin ja edellinen löytö tehtiin. Nämä tiesivät osoittaa ne kaksi pää-kohtaa, joiden seuduilta sekä silloin että nytkin muinaiskaluja oli tavattavana.

Ensimmäinen paikka oli noin 95 sylvä puron rannasta tietä myöten ja noin 65 sylvä muutamasta veräjämästä, joka tien toisessa päässä viepi kartanon syrjä-pihoihin. Tässä ensin huomattiin tien kaakkoisessa syrjässä kaksi ympyräistä, vähäisen soikeata kehää, joiden vallitusten korko sekä

sisäpuolisen että ulkopuolisen maanpinnan yli ei ollut kuin 1—2 korttelia. Vähäisempi kehä *A* oli lounempana, isompi kehä *B* enemmän koillisessa; molempain väli ainoastaan 2—3 kyynärää turpeella peittynyttä kivikköä. Näistä molemmista kehistä oli jo $\frac{1}{3}$ tai $\frac{1}{2}$ tien-teossa raivattu maan tasalle, josta sopii arvata, että nuo ennen löydetyt kalut ainakin enimmäksi osaksi tavattiin itse kehien piiristä. Mitä kehien jälille-jääneet osat osoittivat, on tässä tarkemmin kerrottava.

Päältä katsellen eivät kehien vallitukset osoittaneet mitään silmiin-astuvaa; näiden vallitusten levyys oli noin pari kyynärää ja viettoisuus sekä sisään että ulospäin varsin viero. Niinpian kuin turve-kamara oli lapioilla pois kuorittu, havaittiin, että kehien seinät olivat osittain maaperäisiä kiviä, joiden väliin vähäisempiä kiviä oli jokseenkin tasaisesti kudottu, niin että kehän sisäpuoli tuli säännölliseksi ympyrä-muodoksi; mutta ulkopuolen säännöllisyydestä ei ollut mitään huolta pidetty. Kehä *A* oli sisä-puoleltaan 3 kyynärää poikki-mitaten; kehä *B* toisessa suunnassa 4 kyynärää, toisessa arviolta 5 kyynärää (missä tie jo oli leikkannut pois noin pari kyynärää). Kehien sisustassa tavattiin turpeen alla ensin multaa, sitten kerros nyrkin-kokoisia kiviä ja sen alla taas multaa, kunnes noin 4—5 korttelin syvyydessä turve-pinnasta kohtasi koskematon maaperä. Sekä ylä- että ala-puolella mainittua kivi-kerrosta tavattiin seuraavat muinais-kalut:

Kehästä *A* löydettiin:

27. Yksi rautainen nuolen-kärki, koko pituudeltaan vähän yli $2\frac{1}{2}$ t.
29. Yksi pronssinen hihnan-solki, jonka perään on kiinnitetty hihnan tavalla ohuet kahdenkertaiset helat samasta aineesta.

- 30, 31. Kaksi pronssista, osittain rikkunutta kalua, jotka epäilemättä ovat olleet yönkoristuksia. Ne ovat kumpikin yhteenliitetyt kahdesta saman-muotoisesta ohuesta levyistä, jotka makaavat päällytysten ja leveämmässä päässä ovat pienellä pronssi-naulalla toisiinsa kiinnitetyt. Pitkin levyjen syrjää havaitaan vielä hieno uurto. Molemmat kalut ovat saman-näköiset ja -kokoiset, ainoastaan toinen rikkinäisempi (ks. *Taul. I. 4*). Niiden tarkoitus havaitaan paraiten niistä yhtäläisistä kappaleista, joita on löydetty Liivisistä haudoista (ks. J. K. Bähr, *Die Gräber der Liven*, Dresden 1850, Taf. XIV. 4, 5).
32. Kappale pronssisesta renkaasta eli kenties renkas-soljesta, sekä kappale pronssisesta palkimesta.
33. Kaksi puolittain sulanutta pronssi- eli vaskipalaa.
- 34, 35. Pirstoja kahdesta särkyneestä savi-astiasta, joista toinen oli hienompaa teosta, vahvuudeltaan niin kuin tavallinen kruukku, toinen taas paksua ja törkeätä teosta, molemmat nähtävästi varsin vähän taikka ei ollenkaan poltettuja. Pirstat olivat hajallansa, osittain itse piirissä, osittain kivien välissä vallituksen seuduilla. Arviolta oli niiden läpimitta eheässä tilassa ollut noin 6 tuumaa. (Vertaa Bähr, main. paik., Taf. XIX. 15).
36. Pieni rikkiön luu-herne, tuskin suden-haulin kokoinen, pinnalta musta.

Vihdoin löydettiin muutamia hiilen-kappaleita ja luupalanen.

Kehästä *B* löydettiin:

37. Yksi tuuman pituinen pronssi-kalu, jonka toisessa päässä on pieni ponsi, mutta toinen pää on katkaistu; luultavasti kappale kuolaimista (ks. *Taul. II. 4*).

38. Yksi hienoihin kiehkuroihin väännetty pronssilanka, luultavasti kappale jostakin ranne-renkaasta (ks. *Taul. II. 5*).

39. Savi-astian pirstoja.

40. Luita, jotka herra Arkiateri E. J. Bonsdorff on havainnut iki-vanhoiksi hevos-luiksi; paitsi kahta pientä luuta, jotka ovat linnusta.

Sen ohessa tavattiin tässäkin hiiliä.

Noin 7 sylen päässä isommasta *B* kehästä koilliseen oli viime vuonna tietä rakennettaissa tavattu useimmat sota-aseet. Samasta paikasta *C* nyt löydettiin tien kaakkoisesta reunasta:

Paikasta *C*:

41. Rautainen keihään-kärki, saman-näköinen kuin n:ot 1—7.

Jos tässäkin paikassa oli ollut yhtäläinen kehä kuin ennen-mainitut *A* ja *B*, on se nähtävästi jo tien-teossa kokonaan purettu. Muut koetteeksi tehdyt kaivokset eri paikoissa eivät mitään tuottaneet.

Se hajallinen tila, missä nämä kalut makasivat, ja oletikkinkin se seikka, että kivi-astiain pirstat eivät enää olleet yhdessä kohden vaan osittain itse kehien ulko-puolella, tekee todennäköiseksi, että joskus maailmassa lienee käyty näitä kehiä kaivelemassa, johon arveluun on sitä enemmän syytä, koska löytöpaikka on niin lähellä itse taloa ja kes-

kellä sen vanhaa koti-vainiota. Mutta sen vuoksi ei olekaan enää helppo päättää, mikä näiden kehien tarkoitus oikeastaan lieene ollut. Sota-aseiden ja muiden kalujen paljoudesta sopisi arvella nämä paikat jonkin-moisiksi hautakummuiksi, kenties jollakin tappelu-tantereella; mutta siinä on vastuksena se huomattava seikka, ett'ei yhtään ole löytenyt ihmis-luita. Ja koska ennestään ei ole mitään tietoja muinaisten Suomalaisten haudoista, ei meille ohjeeksi ilmaannu minkään-laisia vertaus-kohtia. Varsin mahdollista kuitenkin on, että ihmisten luu-rankoja on saattanut kehissä löytyä, vaikka niitä kenties jo aikoja sitten lieene uskonnollisesta kunnioituksesta siirretty toiseen paikkaan. Nuo sulaneet pronssi-kappaleet (n:o 33) ja kummastakin kehästä löydetyt hiilet sekä kivi-astiaan mustunut ulko-pinta näyttää todistavan, että paikassa on tulta käytetty. Mutta ruumisten polttamista se ei kuitenkaan täydellisesti todista.

Löydetystä kaluista ansaitsevat rintasoljen kupurat (n:ot 19—21; ks. *Taul. II. 1*) erittäin tarkastusta. Ne eivät ole soikulaisia niinkuin Skandinavilaisten, vaan ympyräisiä, keskellä vähäinen läpi, jonka ympärillä kohoaa 4 vähäistä nappia. Pitkin kupuran reunaa kulkee kaksi ympyrä-juovaa ja niiden sisä-puolella on myöskin 4 kohoavaa nappia 90°:n kaukaisuudessa. Keskus-nappien ja reunanappien välillä kulkee viivoja melkein kirjoitetun A:n muotoisina ja viivojen lomat ovat täytetyt toisilla mutka-viivoilla. Merkittävä on, että ainoastaan yksi tämänlaatuinen kupura-solki on ennen löydetty ja se Vesilahden Laukosta (ks. *Taul. II. 2*). Myöskin kaksi Gethan kappelissa Ahvenanmaalla eräästä hautakummusta löydettyä rintasolkea ovat johonkin määrin näiden kaltaisia, kuitenkin sillä erotuksella, että pohja viivojen välissä on lävistelty ja kuitenkin

sekä napit että viivat vähemmin tarkasti merkityt (ks. *Taul. II. 3*).

Näiden muinais-löytöjen ikää voidaan ainoastaan likimäärin arvata. Kalujen aine ja laatu johdattaa meidät niihin aikoihin, jolloin jo kaikki terä-aseet raudasta tehtiin, mutta koristukset enimmältään olivat pronssisia. Jos Grewigk'in mukaan (*Das Steinalter der Ostseeprovinzen*, Tartossa 1865) saamme päättää, että pronssi-kalujen käytäntö Suomalaisilla kansoilla on ulottunut 13:nteen vuosisataan, niin Vanaantaustan löytö nähtävästi lienee Hämäläisten itsenäisyyden aioilta syntyisin. Epäilemätöntä ainakin lienee, että löydetty kalut ovat Suomalaisia, eikä Skandinavalaisia; sitäpä myöskin seuraava seikka näyttää vahvistavan.

Saadaksemme pronsin seos-aineista ja niiden suhteista tarkemman tiedon, olemme jättäneet muutamia löydetyistä pronssi-kappaleista herra Docentille Tohtori J. J. Chydenius'elle, jonka johdon alla herra F. W. Westerlund on niistä tehnyt kemiallisen tutkinnon. Muutama kupura-soljista N:o 19—21, näin tutkittuna, osoitti seos-aineiden määrät seuraavalla tavalla:

Vaskea (Cu) = 87,15 prosenttia

Lyijyä (Pb) = 7,8 „

Tinaa (Sn) = 2,55 „

Sinkkiä (Zn) = 2,25 „

Hukkaan mennyt 0,97 „

Nämä määrät eivät tarjoo mitään yhtäläisyyttä Skandinaavian vanhimpain pronssien kanssa, joissa tavallisesti on noin 89 pros. vaskea ja 11 pros. tinaa, mutta ei ollenkaan lyijyä eikä sinkkiä. Sitä vastoin Liivinmaan ja Yösalon pronsit melkein aina sisältävät kaikkia neljää ainetta, vaikka varsin vaihtelevissa määrissä (77—82 pros. vaskea, $\frac{1}{2}$ —4 pr. lyijyä, $1\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}$ pr. tinaaja 15—19 pr. sinkkiä). Kuitenkin on

sen ohessa mainitseminen, että muutamat Tanskalaiset pronssit 10:nneolta vuosisadalta sisältävät sekä sinkkiä että lyijyä (67,18 vaskea, 20,39 tinaa, 3,39 lyijyä ja 9,24 sinkkiä, vieläpä 0,11 rautaa). Nämä vertaus-kohdat, mitkä olemme lainanneet Fr. Kruse'n teoksesta „Necrolivonica“ (Beilage F. sivv. 3, 7), täytyy meidän kuitenkin heittää vastaisten tutkimusten selvittäväksi.

Tutkittuamme Vanaantaustan muinais-jäännöksiä, lähdimme Hiidenjoen yli *Kernalan* kannakselle, jonka keskuksella joku aika takaperin oli tehty muutaman makasiinin perustuksia ja silloin kaivettaissa löydetty seuraavat kalut:

Kernalasta löydettiin:

42. Yksi rautainen keihään-kärki.
43. Vaskinen tai pronssinen väki-puukon tuppi, jonka sisäessä vielä oli ruostuneita kappaleita rautaisesta terästä.
44. Kolme rikkiöntä ja lahonnutta pääkalloa, yksi erinomaisen vahva ja nähtävästi vanhemman miehen, molemmat muut kahden nuorukaisen.

Kaksi edellistä kalua oli herra luutnantti Standertsköld silloin talteen ottanut ja antoi ne Yliopiston kokoilemiin. Pääkalloit tavattiin muutamaan kuoppaan viskattuina ja otettiin nyt talteen.

Itse paikka oli tasaista hieta-tannerta keskellä *Kernalan* peltoja. Kaivettaissa tavattiin paitsi lahonneita luunkappaleita:

45. Joukko isoja niittaus-nauloja raudasta.
- 46, 47. Kaksi katkennutta miekan-kärkeä raudasta.
48. Yksi rautainen keihään-kärki.

Selvästi näkyy, että tämä on ollut hautaus-paikka, ja tuskin lienee epäilemistä, että sen ikä on jokseenkin sama kuin Vanaantaustan jäännöksiin. Pahaksi onneksi olivat pääkallot niin vaillinaisia, että niiden muodosta ei käynyt tarkemmin määrätä haudattujen kansallista sukuperää; ai-noastaan sen saattoi hra Arkiateri Bonsdorff vakuuttaa, ett'eivät olleet Lappalaisia. Ja koska pääkallon luut ai-noastaan monien vuosisatojen kuluessa lahoovat, niin hra Arkiateri katsoi varsin todennäköiseksi, että nämä kallot olivat vähintään 6 vuosisadan vanhoja ja että sittenkin ai-noastaan hietamaan vaikutus on voinut niitä mädättää.

Lopuksi on mainitseminen, ett'emme voineet onkeemme saada minkään-laisia muinais-taruja, jotka olisivat jollakin tavoin valaisseet näiden jäännösten merkitystä. Eräs „Hiisien silta“ ja joku Hiiden heitto-kivi mainittiin olevan Kernalanjärven rannalla. Mutta löydetty kalut todistavat ihan toista sivistyksen tilaa kuin mitä Hiisiin sopii. Ylimalkain ei liene erehdystä, jos arvelemme tämän seudun olleen Hämäläisten vanhimpia pesäpaikkoja. Muutamia muinais-taruja mainitaan vielä löytyvän Birger Jaarlin retkestä. „Hakoisten linna“ lähellä Hakoisten kartanoa oli muka ensin ollut aiottu Hämeenlinnan asemaksi, mutta sitten heitetty veden-puutteen tähden. Kun Hämeenlinnaa sitten ruvettiin rakentamaan nykyiselle paikalle, oli kalkkia muka kuljetettu eräästä kalkki-murroksesta, joka löytyy Hausjärven seurakunnan etelä-päässä Ridasjärven kylän seuduilla, sen joen varrella, joka kulkee Kellokoskelle. Siinä paikassa osoitetaan muutama jo umpeen kasvanut tie, minkä muka Birger Jaarli oli kuljetusta varten raivannut. Suorimmiten on tästä Hämeenlinnaan $4\frac{1}{2}$ peninkulmaa; mutta Hollolan kirkolle on vieläkin pidempi matka, ja kuitenkin mainitaan siihenkin kalkkia otetuksi samasta kaivoksesta, niin että

vielä nytkin yksi kuoppa kantaa „Hollolan haudan“ nimeä. Nämä muinaistarut eivät itsessään ole aivan suuri-arvoisia; mutta luullaksemme ne kumminkin osoittavat, että tämä Hämeenmaan etelä-perukka ansaitsisi tarkempaa paikallista tutkimusta, kuin se tähän asti on saanut. Muutamat huolellisesti tehdyt pitäjän-kertomukset näiltä seuduin tekisivät kenties historialle enemmän hyötyä kuin edeltäkäs in voi arvatakkaan.

Helsinki, Lokak. 30 p. 1865.

Muutamia lisä-tietoja nälkä-vuosista 1695—1697.

Ilmaissut

Yrjö Koskinen.

Näinä aikoina, jolloin useat katovuodet peräksyttiin ovat maatamme kovin rasittaneet, on meillä tavallista enemmän syytä luomaan silmät takaisiin entisiin nälkä-aikoihin, tutkiaksemme tokko tämä Suomenmaa todellakin lienee semmoinen nurja äiti, joka leppymättömästi heittää lapsensa nälkään nääntymään. Lohdutukseksi tulemme silloin luullakseni havaitsemaan, että maamme kova luonto kumminkin aikojen kuluessa on lauhunut, ja että samassa määrässä kuin viljelys edistyy, myöskin hallan valta siirtyy tuonnemmaksi. Yleisenä sääntönä voimme melkein pitää, että varsinainen kato kohtaa ainoastaan niitä seutuja, jotka vielä ovat ikäänkuin uutis-asutuksen kannalla, ja että oikeat rintamaat jäävät enimmältään koskematta. Se on niinkuin kaikessakin sodassa: etujoukot kaatuvat, mutta valmistavat voiton; heidän jälkeensä astuu pää-armeija, voitollisesti kukistaen esteet ja vastukset. Nykyään on jo suurin osa Suomen alaa valloitettu ja vihollinen karkoitettu enemmän pohjan-perille. Mutta aikoja on ollut, jolloin melkein koko Suomen-niemi oli aloittelevaisena uutis-asutuksena ja rintamaata oli kovin vähissä. Silloin tuli toisinaan katoja, jotka, ulkonaiseen sotaan ja vainoon liittyneinä, uhkasivat hävittää koko kansakunnan. Sitä laatua oli 1696 ja 1697 vuosien nälkä-aika.

Näiden vuosien nälän-hädästä on meillä ennestään muutamia yleisiä tietoja. Luvunlasku on tehty, että yksistään Turun hiippakunnassa kuoli syksystä syksyyn v:na 1696—1697 enemmän kuin 60 tuhatta henkeä (ks. Åbo Tidningar 1793, N:ot 38—40, 42), eli niinkuin Laurentio Petri'n „Ajantieto Suomenmaan menoist ja uskost“ lausuu:

„Että suurella surulla
Turun lauman laiturumella
Cuului cuolluitten lugusa

Nälistyxis näändyneitä

Cuusikymmendä tuhatta“.

Yksityisiä kohtia mainitaan tämän yleisen kuvan täytteeksi *). Niinpä esm. melkein kaikkien Uudenmaan rykmentin sotamiesten sanotaan silloin kuolleen (Fryxell, Berätt. XX siv. 208). Emme tarvitse muistuttaa, että nälän synnyttämät kulku-taudit myöskin osaltansa vaikuttivat tähän surma-määrään, niin että hävitys sillä tavoin saattoi levitä semmoisiinkin paikkakuntiin, missä ei varsinaista katoa kärsitty. „Fames et ignoti morbi“, sanookin Daniel Juslenius tuossa kuusi vuotta sen jälkeen ilmestyneessä teoksessaan „Vindiciæ Fennorum“. Mutta harvassa ne paikkakunnat kumminkin lienevät olleet, missä ei suorastaan kato ja nälkä vaivanneet. Ainakin näemme niistä to-

*) Epäilemättä maamme kirkon-arkistot vielä sisältävät useita paikkakunnallisia tietoja asiasta. Kanslianeuvos Rein on Jääsken kirkon-arkistosta antanut seuraavat tiedot: Seurakunnan tavallinen kuolin-määrä, esm. vuodelta 1693, oli 40 henkeä; mutta v. 1697 haudattiin 1029 henkeä. Huhtik. 12 p. main. vuonna on muistoon pantu: „Sinä päivänä haudattiin köyhäin ja enimmiten vierasten ruumiita avaraan ja syvään hautaan 150 yhdessä, joiden nimeä ja syntyperää ei ole voitu tietää, koska ne olivat jätetyt kirkkomaalle ja pantuina kello-kastareihin“. Samana vuonna Toukok. 3 p. haudattiin taas 90 ruumista.

distus-kappaleista, mitkä alempana julkaisen, että eteläinen Häme ei ollut muita onnellisempi.

Kesän aikana 1860 Ruotsissa käydessäni te'in matkustuksen Säfstaholman hoviin läntisessä Sörmlannissa, katsellakseni mitä sen arkisto sisältäisi Suomen historian avuksi. Niinkuin arvasinkin, löytyi tässä melkoinen määrä Suomen kartanoihin koskevia kirjoituksia, nimittäin yksi nios vuosien 1558 ja 1702 välisiä kirjoituksia Hartikkalasta, Uussaaresta, Willilästä ynnä muista, jotka ovat olleet Bielke-suvun hallussa, ja toinen nios sisältävä kirjoituksia Porkkalan kartanosta Lammin pitäjässä vv. 1665 ja 1707 välillä.

Kuten tiedämme, oli *Porkkala*, tämä Götrik Finken entinen kartano, mennyt perinnöksi hänen tyttärensä poialle, Kustaa Evertinpoika Horn'ille, joka kuoli v. 1666. Sittemmin ja vielä v. 1697 mainitaan maakirjoissa Porkkalan omistajiksi „Gustaf Horns arfvingar“, tarkemmin selittämättä, kutka nämä perilliset olivat. Säfstaholman arkistosta nähdään, että Porkkala v. 1688 oli jonkun saatavan suorittamiseksi joutunut Elsa Cruus'ille († 1716), jonka poika, vapaherra Krister Kristerinpoika Bonde († 1712), nyt äidin leskenä ollessa näkyy pitäneen tiluksista huolen. Tämä herrasväki tietysti oleskeli Ruotsissa, ja Suomen puoliset tilukset, joista kuitenkin Reduktion oli osan vienyt, olivat heitettyinä arentimiesten haltuun. Se on varalliselta niinkuin kansalliseltakin kannalta ollut Suomenmaalle suureksi häviöksi, että 17:nneen vuosisadan kuluessa sen omat ylimys-suvut siirtyivät Ruotsin puolelle, vetäen sinne mukaansa ne tulot, mitkä vuotisesti lähtivät heidän maatilukсистansa. Kuinka sillä välin heidän arentimiehensä kiskovivat heidän alustalaisiansa, siitä antaa Porkkalakin meille esimerkin.

V. 1691 Heinäk. 11 p. oli Porkkala kahdeksi vuodeksi annettu arennille eräälle ratsumestarille Juhana Köhnn'ille, joka oli Räävelistä kotoisin ja $\frac{1}{1}$ 1693 aateloitiin nimellä „von Köhnnigstedt“ (ks. Anrep, Sv. Adeln's Ättart.); vuotiseksi arenniksi määrättiin 2200 taal. vaskirahaa. V. 1692 Heinäk. 14 p. kontrahti pidennettiin seitsemäksi vuodeksi. Mutta sillä välin sattui nuo kovat katovuodet, jonka ohessa myöskin ankaria valituksia Köhnnigstedt'iä vastaan nostettiin alustalaisten puolesta. Seurauksena oli, että Krister Bonde kirjeellensä Kesäk. 3 p. 1697 käski Lammin nimismiehen Gabr. Fulda'n eroittaa Köhnnigstedt'in pois kartanon isännyydestä; sen perästä oli mainittu Fulda Porkkalan isännöitsijänä vuoteen 1707, jolloin se Toukok. 29 p. myytiin neuvokselle, presidentti ja maaherra kreivi Kaarlo Gyllenstiernalle 10,000:sta hopea-taalerista.

Nälkävuosien seikkoja valaisevat erittäin nämä seuraavat Säfstaholman arkistosta otetut todistus-kappaleet:

I. Anomuskirja Porkkalan alustalaisilta Vapaherra Krister Horn'ille nähtävästi keväällä 1696, ynnä siihen liitetty kihlakunnan oikeuden todistus Lammilta Marrask. 25 ja 26 p. 1695.

Talonpojat valittavat siitä kadosta, joka koko maata rasittaa; syynä siihen oli ollut viime vuoden (1695) yhtämittainen sade, joka ei antanut viljan tuleuntua, sekä ruoste ja halla. Tästä nyt ollaan suurimmassa surkeudessa, niin että syödään kertoja ja olkia; kaikki irtain omaisuus on myyty, eikä ole muuta varalla kuin vähän karjaa ja hevosia, mitkä kuitenkin hra ratsumestari on merkinnyt ja kirjoittanut veron suorittamiseksi. Eipä myöskään tiedetä mitään neuvoa kevät-touon suhteen, koska kartanolla ei ole mitään viljaa tullut sisään, vaan ratsumestarin on täytynyt siihen ostaa siemeniä muualta. Mennä-vuonna lainattuja

siemeniä talonpoiat eivät myöskään ole voineet viime syksynä maksaa, vaan on heidän täytynyt hyviltä ihmisiltä, joilla jota-kin viljaa oli, ostaa rukiin-siemenetkin. Sen vuoksi pyytävät jotakin helpoitusta vuoden 1695 maksettavista, olletikkin että saavat elikkonsa pitää, luvaten, milloin Jumala taas sadolla siunaa, mieluisasti herrasväelle veronsa suorittaa.

— Kihlakunnan-oikeuden todistus ilmoittaa, että koko maalle on tullut yleinen kato, osittain liiasta sateesta, osittain hal-
lasta, niin ett'ei miesmuistissa semmoista katovuotta ole ol-
lut. Erittäin Porkkalan suhteen todistetaan, että kaksi
lautakunnan jäsentä ovat ratsumestarin käskystä käyneet
kunkin talonpoian luona tarkasti etsimässä, mitä viljaa voi-
taisiin veron maksamiseksi ulos-ottaa, mutta eivät löytäneet
vähintäkään, joko rukiita, ohria, kauroja, ristoja, pellavia
taikka hamppuja.

„Hög-Välborne Herre, Hr Baron,
Vårt Nådgunstige Herskap.

*Hvadh för ett alldehles uselt och i alla mätto elendigt
tillståndh vij arme bönder för tijden ärom råkade uthj, kunne
vij aldrig tillfyllest beklaga eller beskrifva, efter som den
Rättfärdige Guden, jempte den allmänne missväxten som
heela landet ganska bedröfveligen trycker, allehanda förråd
och medell till lifzfoðan, Vthsädet och Ränttornes ehrläg-
giande förmedelst det continuerliga regnet, som icke tillstodde
åhrväxten att mogna, sampt förtährande af rost och skade-
lige nattfråster, i nästledit åhr oss ifrāntaget, så att vij der-
igenom nu ärom dhe aldraelendigeste, i det vij här in till
hafve måst, jempte oskiählige Creaturen till våre usle krop-
pars Vppehülle, bruka een svag och ovaanlig spijs, neml:n
stamp och halm små hackadh och malin, hvarmedelst vij nu
mehra heelt försmechtade intet veta någon Vthväg eller me-*

dell wijdare oss att framhielpa, emedan och alt det ringa wij uthj löösören ägdt, för lijfzfödan är användt och på wijdt-
 aflägne orther föryttradt, hafvandes wij nu intet annat i för-
 råd h ähn den ringa Boskapen och hästar, hvilcka dock, så
 wijda dhe tillräckia kunna, af Hr Ryttmästaren och Aren-
 datoren för ränttan märeckte och Vptecknade äro, ståendes
 för oss intet annat ähn försmechtande af hungersnödh och
 derpå följande enteligt ödesmåhl, i synnerheet om våre Cre-
 atur, som Hr Ryttmästaren undseijer, för ränttan oss wara
 ifråntagne och Exceqverade, vetandes wij intet heller något
 råd för WårVthsädet, eftersom här widh Gården ultzintet
 af åhrsväxten är inkommit, Vthan måste Hr Ryttmästaren
 Vthsädet der på ifrån andre orther Vpkiöpa och förskaffa,
 hafvande wij icke heller kunnat i förleden höst det j fioder
 lånte Vthsädet för äfvantalte missväxten skull återbetala,
 Vthan jemvehl Råg Vthsädet, så wijda det skee kunnat, af
 godt folck som medh någon Südh förseedde voro, måst oss
 tillhandla, hvilcket alt af hoosgående heredzTings attesten är
 att inhempta, Fördensskull äre wij nödtvungne hoos vårt Nå-
 dige Herskap här medh i diupaste ödmukheet att inkomma
 förorsakade vordne, aldraödmukeligest bediandes, det vårt
 Nådige Herskap denne vår uthj råkade nödh och uselheet
 medh Nåder ansee tecktes, sampt af medfödd och emooth oss
 dess fattige bönder stedze påskijnte gunst, till någon vår
 conservation och Vprättelse, sampt förekommande af total
 ruin och ödesmåhl högGunstigest tillgifva och förmedla för-
 ber:de 1695 åhrs ränttor och Vthgifter, medh högGunstig no-
 tification till Hr Ryttmästaren om vårt Nådige Herskaps yn-
 nest i så mätto, på det våre eendeste Creatur, som lijkvähl
 icke till helften der emooth skulle kunna föreslå, ej måtte
 blifva oss afhende, och hemmanen således medh allone rui-
 nerade, och borde fullor wij medh slijk solicitation vårt Nå-

dige Herskap intet så ofta besvära, Men som nöden haar ingen lag, Gudz heemsökelsse jemvehl medh missväxten varit så alldehles svår och allmän, hvarföre wij jempte heela landzorthen een så outseijelig nödh lijda måste, så drage wij den ödmuke och otvifvelachtige tillförsicht till vårt nådige herskap, att blifva för räntornes Vthfordrande för det åhret förskonte, Vthfästades, när som den högste åhrsväxten vähl-signar, ränttorne efter högsta giörligheeten till vårt Nådige Herskap ofehlbart gärna och skyldigest ehrläggia, som wij och, näst det wij om vårt Nådige Herskaps sielfönskelige vähl-trefnadt hoos den aldrahögste medh innerlige Böner tro-liget anhålle, efter vår högsta skyldigheet förblifve

Vårt Nådige Herskaps

aldraödmukeste Tienare

och Skattedragare

Samptel:ge Frälsse bönder

under Pärckala Gårdh“.

„Anno 1695 d. 25 och 26 Novemb: blef Ordin:
Laga Heradz Höste Tingh hållit medh allmogen
af Lampis Sochn, Vtj Mulkola Lendzmans Gård,
Nervarande i Cronones Befallningsmans stelle
Opbördzskrifvaren Wehlförståndig Samuel Krook
sampt

Nembden

Sigfredh Eskilsson j Katalois, Mattz Larsson j Jachkola,
Jacob Cnutzon j Rännis, Simon Cnutzon j Stoor Evois,
Påhl Mårtenss: j Hallåla, Peer Jacobsson j Lieso,
Thomas Thomasson j Hauhiala, Johan Simonss: j Mändola,
Samptel. Frälsse bönderne under Porkala gård beklagade
sigh högeligen öfver den stoora missvext som dem i detta åhr öf-
vergången åhr, så att dhe icke det ringaste af vexten opbu-

rit, hvar medh dhe kunna sigh i detta åhr uppehålla, myckit mindre någon Rännta betala, eller och, der medh dhe nästkommande vår kunna sin åker beså, begärandes fördenskull här öfver ett laga attestatum, på det dhe således af dess Herskap må kunna obtinera tillgift på uthlagorne, iembvehl och niuta undsettnings till Vihsädet, på det åkrarne elliest icke må ödhe blifva, beropandes sigh här utinnan på Nembdemennerne Thomas Thomasson och Pål Mårtensson j Hauhiala, hvilcka intygade, att dhe efter Hr Ryttmäster Königsstedz anmodan hafva in loco hoos hvar och een på det nogaste Ransakat och eftersökt, att kunna då lijkvehl någon sädh hoos dem till Ränntans betahning exsequera, men icke till det ringaste hoos dem var att tillgå, hvarcken i Rågh, Korn, Hafre, Ertter, Lijn eller Hampa, utan åhre dhe ganska åländige, och om lijfzfördan högst opstelte; Och emedan sådan högstbeklageligh missvext icke allenast desse bönder, utan och heela landet i detta åhr öfvergången åhr, som sigh af myckna Råghet, dels och af Kiöld förorsakat, ia så att i manne minne aldrig sådant oåhr här i landet varit, hvar af många hemmans ödesmåhl är att förspöria; Dy varder detta således deröfver sanfärdeligen attesterat, och åfvanembde Frälsse bönder till ett laga bevijs efter begiäran meddelt. Actum ut supra.

På HeredzRättens veg:r

Erick Bosin

Heredzhöfdinge".

II. Anomus-kirja Porkkalan alustalaisilta, nähtävästi vuoden lopulla 1696, ynnä siihen liitetty kihlakunnan-oikeuden todistus Lammilta Syysk. 4 ja 5 pp. 1696.

Talonpoiat ilmoittavat olevansa hra ratsumestarille velassa melkoisista määristä neljältä kuluneelta vuodelta, mutta pyytävät herrasväen välitystä, ett'ei hän näitä saata-via ulos-ottaisi, olletikkaan koska hänen kontrahdissaan on se määräys, että kato on hänelle (herrasväen puolelta) korvattava. Sen ohessa valittavat liiallisesta veroituksesta ja anovat päästäksensä niistä rästeistä, mitkä ratsumestari vuosien 1691—1694 edestä lukee heidän päällensä. — Kihlakunnan-oikeuden todistus mainitsee kahden vuoden yleistä katoa, johon syynä on ollut sekä yhtämittäinen sade että äkillinen halla; ja koska jo nytkin kuluneella kesällä moni on nälkään kuollut, niin pelätään vielä enemmän tämän vuoden kadon tähden sitä samaa. Erittäin todistetaan Porkkalan alustalaisten hädän-alaista tilaa.

„HöghVahlborne Hr Baron sampt HöghVälborne fru Baronessa, Vår allerNädigste Herskap.

Nödigass Vij fattige och Elendige frelse Bönder Vnder Pärckala Gårdh och Vthj Lampiss sochn Klageligen till kenna gifva, huru såssom Vij igenom Missväxt och andra olyckelike händelser så ähro af oss komne, att vij intet Mechta Åhrligen Vthgiöra alla dhe Partzelar som wthj Jordeboken oss på förde ähro, och Hr Ryttmästaren af oss fordrar, helst Nähr endoch der till kommer att Gudh medh Missväxt straffar, hvarföre ähr hendt, att vij wthj förflutne 4 åhr till Hr Ryttmästaren anseenlige Poster skyldigh, hvarföre han söcker oss Exqvera, Men vij hafva förmått honom igenom Presterskapetz och flera sockne mäns förböhn att han oss Dilation förundt att söckia vår Nådige herskapets förmedlingh, helst emedan Vthj hanss contract ähr infördt att Missväxt honom skall godt göras, så ähr och Een dehl Vthj Jordeboken oss påfördt dett Vij inttet kunna att Vthgiöra, se-

dan herskapz Inventarium oss ifrån kommen ähr, Men Hr Ryttmästaren licksühl alltid Debiterar före, och sidhst ähro vij som innom Råå och Röö bohr obilligh medh hem-Giorde Mantahl belagdh och derefter komma vij till Chronan ähr:en att giöra 15. a 16. dal. S: M:t och 2 tr tijonden, förwthän dett att vij måste hålla Soldaten, huru ähr det möijel: att vij efter 4. a 5. tr wthsäde kunna Vthhärdha medh sådane Vthlagor, Wij bediom derföre vthj aldra vnderdånigste ödhmiuckheet, Vår Nädigste herskap ville ansee vår Elendhe och fatigdom och förskohna oss medh dhe Restantier, som Hr Ryttmästaren ifrån 1691 och intill 1694 Inclusive oss på föhr, kunnandes Vår Nädigste Herskap wthaf Tings Attesten som Presterskapetz här när fogadhe i Näder seer att vij om sådan tillgift att bidia, högst nödh tvungne ährom, sammaledes bidie vij och att vår Nädigste herskap ville låtha rätta Jordhe bocken och vth sluter dett vij inttet komma att betahla, att således Hr Ryttmästaren inttet mehra tillfälle har att fordra af oss, och Entteligen beer vij innom Råå och röör att een möijel: och Proportionerat Rännta efter dhe ägor vij Bruka och i ansehnde till dhe vthlagor vij till Cronan giöra måste oss må blifva tillförordnat, så villie vij hädan efter vår högsta flijtt giöra att præstera vår skyldigheet och vthan högste Nöden inttet mehra medh sådant besvära vår Nädige herskap, Vthan städze förbliffr sambt medh Wåra Barn och efter kommandhe vår Nädige herskapz trogne och lydige frelsse Bönder och skatte dragarer.

Sambtligen Vthj lampis Sochn

Sangola. Michel Christersson.
(puumerkki)

Johan Cnutzsson.
(puumerkki)

Parickala. Thomas Jörenssohn.
(puumerkki)

Tönne Andersson.
(puumerkki)

Kaukola. Hindrich Brusiussön.
(puumerkki)

Simon Bertilsson.
(puumerkki)

Gambelgårdh. Bertil Olåffsson. Anders Thomasson.
 (puumerkki) (puumerkki)
Jöran Peersson. Kyrckeby Mattz Thomasson.
 (puumerkki) (puumerkki)
Karhula Niels lucasson. lehmäkoskj: Grels Thomasson.
 (puumerkki) (puumerkki)
Koiufukylä Hindrich Marcusson. Erich Thomasson ibdem.
Wackoijsa Jöran Thomasson. Packasela. Hindrich Pahlsson.
Kåstula Abram Hindersson. Kinnaskåski Jacob Brusius:
Tulos Sochn. Påhois. Carl Simonsson.
Sydenmaa Anders Simonsson“.

„A:o 1696 d. 4 och 5 September blef ordinarie Laga häradz sommar Ting hållit medh Almo-
 gen af Lampis Sochn uti Hallila Ländzmansgårdh,
 närvarande Cronones Befallnings Man Wälbet:de
 Gabriel Fuldha sampt Nembden

Jacob Cnutzson i Rännis, Sigfridh Eskilsson i Katalois, Pål
 Mårtensson i Hallila, Matz Larsson i Jackola, Per Jacobs-
 son i Liesso, Thomass Thomasson i Haukiala, Johan Si-
 monsson i Mendola.

Såssom samptel: frälsebönderne under Porkala gårdh,
 här i Lampis Sochn, dhe Parickala, Gamblegårdz, Kaukala,
 Kyrckeby, Sangola, Kåivukylä, Wakoijsa, Karhula, Kinnass-
 kåski och Lehmele boor förledne vinter obtinerat laga atte-
 statum öfver den högstbeklagelige missvext som dem åhr 1695
 icke mindre än som hela landet träffat j det dhe då hvarken,
 Råg, Korn, hafra elr Erter till sitt Lijfsuppehälle bekom-
 mit; Alt så äre dhe och nu för denne gången återigen be-
 giärse dett Rätten ville än vidare anhöra det eländige til-
 ståndet, som de och innevarande åhr af missväxten äre satte
 uti, at dhe nu återigän, hvarken Lijfsuppehälle eller utsäde
 få kunnat, hvarigenom dhe äro högstbeträngde sitt förnämna

*härskap om nådig tilgift på Räntorne och resten i ödmuk-
heet anmoda; Så förutan det allom vitterligt är att hele lan-
det en så stoor missvext i desse tvänne år lijdit, som intet
står till att beskrifva, efter som och förledne sommar mån-
gen af hunger här å orten lifvet tilsatte och dödde, hvar om
fast mera för detta årets missvext befares, så viste i syn-
nerheet nu närvarande grannarne och Tingslaget medh Nemb-
den enhälleligen intyga, att desse förenämnde Pärkala frälse-
bönder äfven så i detta som förledne år all blifvit betagne
delss af myckna och continuerliga regnet delss och af en oför-
modelig infallen nattfråst, som hela landet förderfvade, att
förtiden nu merbem.te frälsebönders, som alle andres här å
orten bondes tilstånd är ganska beklageligt och så förlägit,
att dhe icke uthan hielp och undsättning ifrån andre orter
kunna beständige vara så väl hvad sielfva lijfsunderhållet
angår, som höst och nästkommande års Wärsäde, utan så
vida dhe och der till tillgift på det ordinarie som extraordi-
narie åtniuta, så är icke annat än som hemmanets ödessmål
at förspörja; Alt så bliffr detta merbem.te frälsebönder till
ett sanfärdigt laga attestatum deröfver meddelt. Actum ut
supra.*

På Härads Rättens Väg:

Erick Bosin

heredzhöfdinge“.

III. Maalisk. 17 p. 1697 tuli eräs Porkkalan alusta-
laisten vasta-varten lähettämä edusmies, Samuel Juhonpoika,
antamaan Krister Bonde'lle valituskirjan ratsumestari Köhn-
nigstedt'ia vastaan. Kirjoituksessa mainitaan nuo kaksi
katoa. „Edellisenä syksynä saimme muutamia kappoja ru-

kiita muilta seuduilta, niin myös ohria keväällä siemeniksi; mutta, Jumala armahtakoon! ne me jälleen kadotimme. Tähän saakka olemme, Jumalan kiitos! henkemme saaneet [elätetyksi] oljilla, petulla ja ruohoilla, sekä lisäksi saaneet ostaa muutamia kappoja viljaa, niin kauan kuin meillä oli jotain maksuksi panna, niin että olemme panneet menemään melkein paljaasen ihoon saakka sekä siemeniin että elatukseen, ett'emme enää tiedä, mikä neuvoksi tullee". Kaikki muutkin maassa ovat muka yhtä varattomat; sen vuoksi pyydetään armollista herrasväkeä toimittamaan siemeniä. „Kaikki karja, hevoset ja, mitä ikinä meillä kellollisia elikoita oli, tuli jo edellisenä syksynä merkityksi ja kirjoitetuksi herrasväelle 1695 vuoden verosta". Valitetaan ratsumestarin kiskomisista ja mielivaltaisista rasituksista kyydittämisellä, kapakoimisella, kaupan-teolla ja muulla. „Viime keväänä hän jätti kartanon arennille vävyllensä; nyt ei enää tiedä, ketä pitää palvella ja lahjoa".

IV. Ratsumestari Juh. von Köhnnigstedt'in kirje leskirouva Elsa Cruus'ille, Helsingistä Huhtik. 6 p. 1697. — Ulkokirjoitus: Monsieur, Monsieur le Baron Christer Bonde, Stockholm et Boorsjö" [Muist.: Bordsjö on Askeryd'in pitäjässä Jönköping'in lääniä, fidei-kommissina Bonden suvulla].

Kirjeen pää-osa puhuu ratsu-varustuksen pidosta Porkkalan tiluksista; aikomuksena näkyy olevan, että Porkkalasta ratsu-varustus tehtäisiin Ruotsin puolella, yhdessä sen varustuksen kanssa mikä on tehtävä „armollisen herrasväen" muista tiluksista. Vakuutetaan, ett'ei Suomessa voida saada vähintäkään kappaletta, joka semmoisen varustuksen täydentämiseen tarvitaan, vaan kaikki on Ruotsista tuotava. Nälän-hädästä kerrotaan, että Porkkalassa nyt kahtena kuluksena vuotena ei kolme kappaletta viljaa kasvanut, vaan

(alustalais-)taloissa on enimmältään sekä ihmiset että luontokappaleet nälkään kuolleet, vieläpä pellot jääneet kylvämättä. Koko Suomen-maassa on semmoinen puute että „niinhyvin aateliset kuin papit ja muut herrasmiehet — talonpoi'ista ei puhettakaan —, syötyänsä kaiken irtaimen tavaran sa jopa vaatteetkin ruumiista, nyt saavat tyytyä olkiin ja akanoihin“; jos jolla-kulla onkin rahaa, ei ole mitään viljaa maassa, paitsi kruunun jyvistöissä, joista myydään ainoastaan kruunun talonpoi'ille kapottain, mutta ei kellenkään herrasmiehelle. „In summa: koko Suomessa ei ole luullakseni tätä nykyä 100 miestä, jotka kykenevät jotakin työtä tekemään“. Karjakin kuolee rehun-puutteeseen, koska ihmiset muka itse syövät oljet ja akanat. Köhnnigstedt itse valittaa, että hänellä ja lapsillaan on tuskin henki sammumatta jälillä; koko talven hän on ollut Liivinmaalla, mutta se vähä, mitä hän sukulaisiltaan on kerjännyt kokoon, on vielä Räävelissä sulan veden aiaksi; hän pelkää, että sitä ennen jotkut, olletikkin lapset, heittävät henkensä. — Että tämä kuvaus kuitenkin muutamissa kohdin on liioiteltu, huomataan helposti. Kirje kuuluu näin:

„Högvählborne fruw Baronesse Salutem.

Min nådige fru Baroness:s Breef af d. 2 Jan: ifrån boorsjö har iag d. 31 Martij då II svenska Poster med een gång hijtt ankommo erhållet, seendes deraf hvad min Nådige fruw behager förmähla och beghebra om rustningslengders inlefvererande öfver Porckalla godzen her på orten, jemte att rustnings-perselerna der vedh motte annoterat och Vihräcknat blifva, hvar på till tienstl: svar lender 1:o hvad vedkommer förleden åhrs rustnings-vesende har iag i rättan tijdh lengderna inlagt, som och till herskapet ett Exemplar öfversend, derefter sigh att rätta och rustningen der at præ-

stera, såframt hennes nådes gambl: fru Enkie stånd derförrer inttet befrijar, ähr altså iag aldeles oskyldig om någre Better der å orten skulle hafva fallet, hans höghgräfl: Excell: Hr Carl Bonde*) var den tijden sielf än her tog emoth lengderna och lät dem såhunda föra ad protocollum som Nådige Herskap sielf begerd nembl: att för rustningen svara i sverrie; 2:o hvad angår för detta ähr så har iag iembvehl lengderna inlagd af innehåldh som nästfogade Exemplar Vthvijsar hvar utinnan alt ähr Vpfört som gådzet efter stadiga Jordboken ähr och af ålder varret, ehuru vähl nu i förflutne 2:ne ähr icke 3 Capa sädh ähr fallen eller vuchsen, vtan hemmanen meste dehlen så till folck som Boskap af hungern Vthdööt och öde, och lehrer för rustnings lenders Vthblifvande intet någon tilltahl finnas, allenast att nådige herskap der På orten tillicka med sine andra godz rustning præstera så frambt Enckie ståndet intet befrijar, ty om för desse gådzen her skulle serskilt rustas då bör man Vthsättia en heell monterning allena, hvilcket under 1000 a 12 hundra dähler inttet kan anskaffas, om så mycket mindre som her i landet icke det ringaste fåås som till sådan rustningz Completering behöfves, vtan alt moste ifrån sverrie efter modell hembtas, Och iag kan med gudh och sanningen På min siels salighet contestera att iag af gådzet sedan iag senast i Stockholm var och för dhe förrer åhren clarerade icke 10 D:r Kopp:myntz värde hvarken af bönderna eller gården migh til gåda niutet, och nu åhro dhe mäste deals af hunger döde blefne, hem[manen] osådde Vtan folck och Boskap efter lembnat, så att iag ingen tancka eller förhopning seer att iag så lenge lefver att desse godzen, som och heela

*) Kaarlo Kustaanpoika Bonde, kreiviksi tehty 1695, Krister Kristerinpoian orpana.

landet i förra ståndet eller floor igen kommer, ty det ähr gudh betre so wijda i finland kommen att so vähl adelen som Präster och flere ständz Persohner, om bonden ähr intet at tahl, sedan dhe alla sina mobilier ia kleder i från krogen förtert, nu moste behielpa sigh med halm och agnar som dhe torka och mahla, och om sket någon kan finnas som en Pen: silfver eller andra saker hadde at Vthbiuda, så finnes ingen spanmähl i landet, annors än Utj Konungens Magazin, och derifrån sellies inttet äth någon ständs persohn, Vtan allenast Cap-tahls äth Crohno bönder, in Summa Vtj hela finland finnes förtijdhen inttet som iag troor 100 Man som ähro Capabel att förrätta något arbete, huru skall då landet komma sigh förre igen, helst der inttet råg sått ähr ej heller 1 Cap: sommar säde finnes i hela landet, Boskapen döör och alt borta för foder lösan ty folcket har ettit halm och agnar sielf, iag har iembte mina arenden 5 rustholl, ved hvilcka iag mig til förrårs vähl stod redeligen lefvat och richtig betahlt sambt kong:s rustning præsterat, men nu har iag med mina fattige barn knaft det oVthslockna lifvet igen, iag har hela vintern varret i Lifland, det lilla som iag der af mina Vervanter har kunnat tiggia liger i reevle och kan inttet komma hjt för yppen vatten, men iag fruchtar att någre i synnerhet dhe smo som alt för späde ähr att förthära halm och agnar settia lijfvet till, derföre såsom Eder nåde aflengden ser hvad rustning gädsen efter sigh draa, så kunna dhe der på orten bestelle om hollande med sina andra gädz då det likvähl lätare kommer, mehra veet iag denne gång intet at skrifva Vtan befaller så vähl hern(?) som min nådige fruw i Gudz beskiern och förbl:

Min nådige fru Baronesses

Helsingfors d. 6 April

ödmüukaste tjänare

1697.

Joh. v. Köhnnigstätt⁴.

Näitä surkeuden kuvia tahdon lopuksi lievennellä mainitsemalla, että näiden kovien katojen perästä viimein v. 1698 tuli hyvä vuosi, jopa niinkin satoisa, että — jos saamme luottaa Daniel Juslenius'en sanoihin hänen teoksessaan „Vindiciæ Fennorum“ (painettu 1703) — yhtenä kesäkautena kasvoi kaksi satoa perätysten. Hänen sanansa kuuluvat: „experientiam testor, non solum maturitatem suam fruges attingere, sed matura etiam semente prima, aliam succrevisse quadantenus, ante ingruentem hiemem nutrimento aptam. Agricolas nostros roges, et id factum anno 1698, pleno ore ubique asserent“.

Ilmi-tuotteita.

1. Muutama Johannes Elai Terserus'en antama todistus opistolaiselle G. Cajanus'elle Upsalassa 1656.

Ilmaissut

K. E. F. Ignatius.

Samaan aikaan kuin tuo äsken perustettu Turun yliopisto veti luoksensa monta Ruotsinmaan nuorukaista, kävi yhtähyvin paljon Suomalaisia yhä vielä niinkuin ennenkin Upsalassa tietoja hankkimassa, jonka opin-käynnin perästä he kuitenkin tavallisesti palasivat syntymä-maahansa, pyrkimään siellä valtion tai kirkon palvelukseen. Tämä merkkillinen seikka, että moni meikäläinen silloin niin-sanoaksemme meni mertä edemmäs kalaan, olisi sitä enemmän kummasteltava, kun tiedetään kuinka hyvän maineen Turun yliopisto kohta alusta oli saanut olletikkin tuon rapiolla olevan Upsalan opiston rinnalla, ellei muut erinäiset asian-haarat siihen antaisi selitystä. Siitä puhumatta, että useat maakunnat, esim. Pohjanmaa, olivat paljon vilkkaamassa kauppa-yhteydessä Tukholman kuin Turun kanssa, oli myöskin enimmillä tuomarin-siaisilla ja aatelin-voudeilla paljoa vähemmän tekemistä Turussa kuin Tukholmassa, missä viime-mainitussa paikassa tavallisesti heidän päämiehensä asuivat, ja johon heidän tuli vuotisesti lähettää tulot tekemistänsä viroista taikka hoitamistansa tiluksista. Monellenhan saattoi varsin mukavaa olla, samassa aluksessa, jolla hän toimitti viljaa, voita ja muuta senlaista Tukhol-

maan, lähettää poikansakin Ruotsin puolelle tarpeellisten muona-varain kanssa. Että tämäkin asia tavallansa vaikutti Suomen herras-säädyn ruotsintumiseen, tarvitsee meidän tuskin muistuttaa.

Nämä mietteet juohtuvat mieleemme muutamasta todistuskirjasta, minkä Joulukuun 20 p. 1656 sikeläinen jumaluus-opin provessori Upsalassa, sittemmin Turun pisp Johannes Elai Terserus antoi opistolaiselle Kustaa Cajanus'elle, ja minkä minä viime kesänä sain haltuuni Lohtajan kirkkoherralta provasti K. A. Keckman'ilta. Mainitun Kustaa Cajanus'en isä oli kreivi Per Braahe vouti Kajaanissa Anti Eerikinpoika, joka oli lähtenyt Gyllenhjerta nimisestä aatelis-suvusta Uudella-maalla, mutta piti soveliaampaan käyttää itse-ottamaansa alhais-tapaista nimeä „Cajanus“. Kaikki hänen neljä poikaansa tulivat papeiksi, ja niistä oli, paitsi puheen-alaista Kustaata, joka nuorin oli, ainakin sen vanhempi veli Johannes, sittemmin provasti ja kirkkoherra Paltamossa, käynyt oppia Upsalassa. Kustaa Cajanus, joka, niinkuin tästä todistuksesta näkyy, v. 1656 oleskeli mainitussa kaupungissa ja nautti Terserus'en johdatusta, tuli sitten v. 1669 Lohtajan kappalaiseksi ja v. 1687 saman seurakunnan kirkkoherraksi, jona hän kuoli v. 1710. Minä vuonna hän oli syntynyt ja minä vuonna hän papiksi vihittiin, ei ole missään mainittu.

Todistuskirja, Terserus'en omalla kädellä kirjoittuna, seisoo muutaman kahdeksanneksen arkin takapuolella; etupuolella on eräs Cajanus'en tekemä latinainen kirjoitusnäyte, jonka alle Terserus on pannut nimensä. Molemmat valaisevat laillansa akatemiallisen opetuksen kantaa ja antavat meidän muutoinkin arvata muutamia kohtia yliopiston elämässä. Että niiden oli tarkoituksena tulla jonkun kolmannen miehen silmäiltäviksi, havaitaan helposti, jos

kohta toiselta puolen ei sovi ajatella, että niillä varsinaista virallista tointa olisi ollut. Kenties oli tämä kirjoitusnäyte ynnä todistus Cajanus'en vuoden kuluessa harjoittamista opin-aineista aiottu näytettäväksi osakunnan (kansakunnan) inspektorille, joka niistä voisi arvata nuoren opistolaisen edistymistä. Itse aine, josta tuo lyhyt kirjoitus-näyte on tehty, ei ole omituista arvoa vailla. Ne kaksi lausetta, mitkä Terserus on antanut oppilaiselle latinaan käännettäväksi, ovat epäilemättä saaneet alkunsa niistä ajatuksista, jotka par'aikaa asuivat tämän jumaluus-opillisen provessorin päässä, jonka isänmaallinen into ja valtiollinen harrastus ei suinkaan laimistunut Upsalan ahtaissa oppisaleissa.

Annamme tässä sekä todistuksen että kirjoitus-näytteen:

*„Hoc anno hæc in studiis præstitit Gustavus
Cajanus usque ad Calendas Januarias 1657.*

*In scitatione textus Biblici pervenit usque ad Psalterium.
in locis Theologicis usque ad statum ultimum.*

in Novo Testamento Graeco tria capita prima Evangelii secundum Matthæum, quorum grammaticam analysin accuratam ipsemet conscripsit.

in Grammatica latina Syntaxin elegantiarum et Prosodiam.

in Terentio tres Comædias Adelphos, Phormionem et Hecyram.

in Curtio librum ultimum, quo absoluto autorem ab initio Supplementorum evolvit usque ad librum VII, eumque per exhibita sibi themata imitari conatus est.

in Cicerone 14 Epistolas, totidemque imitationes elaboravit.

Elementa Rhetorices Vossii bis perlegit, eorumque usum didicit ex exemplis petitis ex autoribus.

Publice audire coepit Metamorphosin Ovidii et privatim carmina fracta ad metrum restituit singulari industria“.

(Toisella sivulla, Cajanus'en kädellä:)

„Här går rychte att Kejsaren hafwer försackatt then Polniske Cronan och thärföre hafwa the Pohneske Ständerna effter långt rådslag anbuditt henne Stoorförstenss Son i Ryssland, hvilken och hänne emoottager, willandess altså regera bådhe öfwer Ryssar och Pohler. Men om Menniskior betänkte huru myckitt mera half wore än heelt, skulle thee myckitt heller låta sigh medh halffparten benöga, än bortmiste alt tillhoopa.

Fama est, Cæsarem Poloniae Coronam recusasse, atque hanc ob causam Ordines Polonicos post longas deliberationes eam Principis Muscovitarum filio obtulisse, qui etiam recipit eam, volens sic imperare Muscovitis ac Polonis. Cæterum si homines perpenderent quanto majus dimidium esset toto, multo potius dimidio essent contenti, quam ut omnia perderent.

(Terseus'en kädellä:)

Scripsit Gustavus Cajanus me inspiciente 20 Decembris Anno 1656.

Ioannes Elai Terseus“.

2. Suomenkieliset Loihtu-sanat kirjoitetuina v. 1564.

Ilmaissut

Yrjö Koskinen.

Nämä loihtu-sanat löysi Senaatin-arkistosta hra opistolainen J. R. Aspelin, tutkiessaan Korsholman kuninkaan-kartanon tili-kirjoja. Ne olivat ylös-alasin kirjoitetuina tyhjälle lehdelle Hannu Ingenpoian tilissä vuodelta 1564: „Mantals register på förtärningen vid Korsholms gårdh anno 1564“ (Sen. Ark. N:o 4663, fol. 42). Selvästi näkyy, että loihtimisen mahti jo on kovin heikontunut; sillä kaikki

järjellinen ajatus on melkein hävinnyt ja ainoastaan sanojen turmeltunut kuori on jälillä. Ollen kirjoitus-kielemme vanhimpia muistomerkkejä ja esimerkkinä sen-aikuisten virkamiesten taika-uskoisuudesta, tämä loihdu-loru kuitenkin ansainnee tarkastusta:

„Emott pestilencije

*Jtem fförst när Enn kämmer
någerstedis udij en stugu eller
annerstedis dåg skall han dristelig*

helsa och seijsa benedicite dns

*tydy sille quin sine åttanutt ålett
anna Jüdü Jotcka sine jüttünut ålet
pijhen hängen wäkij ålkåhån minun
kassann.*

Tüchttu sanchtt johannexen täynen

häusu würast, Nin häntü

pahus tijpürtt, quin ån se

Jordanen Jåki tijpechtt

Quinga ån Jhesus kastetihen

pijhe hengi pijrmätihenn,

Jlma härre kastetihin

Mike ånn waka parempi

Jumalan ån waka parempi

Jumallalla ån waijde parempi

Neijtziñ marijan sijlkisu parempi.

Kaijki tuskatt, kaijki waijwat,

Mene Ruskijan kallijon rakå

Quin sine kin tullut ålet

tulin twlen wiha,

malen maa wiha,

Selityksen koe:

Ruttoa vastaan.

Myös ensin kun joku tulee
jonnekkin tupaan tahi
muualle, silloin hänen pitää
rohkeasti

tervehtiä ja sanoa: Benedicito (?)

Dominus (Herra siunatkoon!)

Tydy siihen, minkä ottanut olet,
anna jäädä, mitkä jättänyt olet;
Pyhän Hengen väki olkohon mi-
nun kanssani.

Tehty (on) pyhän Johanneksen
toinen

housu verasta; niin häntä
pahuus (tauti?) typärti, kuin on
tuo

Jordanin joki typehtynyt,

Kun on Jesus kastetihin,

Pyhä Henki pyrmättihin,

Ilman herra kastetihin.

Mikä on vaka (voima) parempi?

Jumalan vaka parempi;

Jumallalla on voide(?) parempi;

Neitsyt Maarian silkkisuu (?) syl-
kisuu?) parempi.

Kaikki tuskat, kaikki vaivat
(vie mukaasi, ja)

mene ruskean kallion rakoon,
jostas tullutkin olet!

Tulen tuulen vihaan (?),

Maleksin maan vihaan (?),

*kiwelen kiffuen wiha,
 äma wihani kättija
 wedelen weden wiha
 äma wiha kättija
 isen pääjka ibm wäijk-
 kähän sen parempin“.*

Kivertelen (?) kiven vihaan (?).
 Oma vihani kotia!
 Vetelen veden vihaan (?);
 Oma vihani kotia!
 Isän poika ibidem (?) ihminen?)
 voikohon sen paremmin!

Historia ei tiedä todistaa, mitä nämä loihtu-sanat lienevät tehottaneet juuri „ruttoa vastaan“; mutta niiden soveltaminen virallisen tilikirjan lehtiin antaisi melkein arvata, että niillä lienee pikemmin tarkoitettu lumoa ja „typerää“ kuninkaallisten prokuratorien ja tilintarkastajain kiivautta. Mutta siinä kohden jäivät kaikki taitat tehotomiksi; sillä v. 1567 Tammik. 15 p. seisoj puheen-alainen Korsholman vouti Hannu Ingenpoika kuninkaan-lautakunnan edessä kanteen-alaisena vilpillisestä viran-toimesta ja tuomittiin suoraa tietä hirsipuuhun. Se sen loppu (ks. Arwidss. Handl. X sivv. 147—151).

3. Relation om hungersnöden i Österbotten åren 1695—97.

(Utur Mustasaari kyrkoarkiv *).

„Anno 1695 och 1696 borfröös all sääd uti hela Österbotten att dess eländighet ähr inth till att beklaga, 1 T:a säd säldest för 32 dr och ibland dyrare, fast inth Tuntahls utan wack och Capptahls, doch det medh store böner och tåårar. Aff Prästerskapet, många ibland, ätho bark och halm, eenbär brukadest mycke till dricka. många meniskior, der dhe gingo, blefvo döde aff hunger, att i Cajana åhto barnen sina

*) Relationen, hemtad ur en äldre i Mustasaari kyrkoarkiv befintlig „Inventarii-Bok“, finnes förut ehuru på ett ganska otillfredställande sätt återgifven i Åbo Tidningar 1785, Bihang s. 52.

föräldrar, aas och annat onemmebligit war dhe fattiges endha spijs. De jingo kring och tiggde att ibland 70 om dagen uti gårdn. Der aff förorsakadest en stoor siukdom, så att 30 och flera ladest i en graf doch alla som i denne försambling blefwo döde, fingo kistor. Ifrån 696 och till 697 sept. månad, som giorde ett år blefwo döde som följer*).

Cajana Stad	160	Cronoby	147
Paldamo Sochn	1500	Jacobs Stad och sochen	1026
Såtkamo Sochn	1584	N. Carleby stad och sochen	514
Liå sochn medh Pudasjerf	754	Lappo sochn	677
Vhlå stad och sochn	1592	Wörö	464
Carloo Sochn	88	Wasa	824
Limingo Sochn	1132	Lillkyro	386
Sijkajoki	888	Stoor Kyro	777
Brahestad och Sahlo	477	Ilmola	482
Pyhäjoki	980	Laihela	252
Calajoki	1218	Malax	356
Låcho	785	Nörpes	548
Kälfwio	327	Christina stad och sochen	250
G. Carleby stad	250	Kemi	400
dito Sochen	562		23400
			19400

A:o 1697 wälsignade den nådefulle guden som mitt i vreden tänckte på sina barns salighet brödet igen, men så war dett beklageligt att int många haa sådt. Kostade 1 T:a säd dett århet 24 dr. Vår allernådigste konung Konung Carl den Elfte, som war en mild och barmhertig Konung

*) Den förteckning, som sammandraget i Åbo Tidningar meddelar, afviker från den här meddelade egentligen endast deri, att den förra för Sotkamo socken uppgifver 1524 och för Laihela socken 452 döda. Dessa misstag härröra tydligen af det svårlästa originalet samt afskrifvarens vårdslöshet, då de oförändradt återgifna summorna tydligen visa riktigheten af de härstädes meddelade siffertalen. Af sådan anledning uppgifves totalsumman i Åbo Tidn. till 19540 i stället för originalets riktiga 19400. Huru summan 23400 uppkommit i originalet, torde vara fåfängt att gissa.

emot sine fattige Undersåter, sende många tusende Tr säd till landet deraf den fattige Almogen finge till köp för Elfwa d:r Trn men mäst tillärt. Sveriges Rijke till aldra största sårg borttryckte gud dene barmhärtige och aff alla Undersåter högtälskade Konung d. 15 April 697. Rijket till högste tröst lemnadhe han sin lijke och stool arfwinge Konung Carl den XII aff lijka Mildheth Nåde och medljdande, som om våren 698 sende hijt till landet Österbotten 5000 Tr till Utsäde och subsistens. Detta år haf:r gud allernådigst wälsignat, becrönt dett både till åker och Eng att hans footspår drypa af fettma, för dene och alla sina wälgärningar, ware hans heliga och dyra namn af oss, wåre barn och efterkommande ewinnerligen ährt. Amen“.

Ofvanstående anteckning om hungersnöden i Österbotten, är af Hr J. R. Aspelin afskrifven och till tryckning meddelad.

4. Något om Borgbacken i Borgå *).

Meddeladt af

K. A. Bomansson.

Under sin vistelse i Finland åren 1555 och 1556 lät Gustaf Wasa anställa stränga ransakningar mest, som det synes, genom den bekante Jakob Teit, om sådana gods m. m., hvilka han ansåg böra reduceras under kronan. I en handling om dylika egor och lägenheter, införd i en volym med permtitel: „*Finland 1556 n:o 35*“ (bl. 40 v.), hvilken förut förvarades i Svenska kammararkivet i Stockholm,

*) Denna och nästföljande uppsats, förut tryckta i „Helsingfors Tidningar“ 1864, N:o 265, meddelas här ånyo med några tillägg.

men nyligen jemte andra handlingar blifvit aflemnad till Kejs. Senatens för Finland arkiv, förekommer under rubrik: „Om Borgå socken 9 September“ (sannolikt 1555) bland annat följande märkliga uppgift, *den enda rent historiska notis* man hittills kunnat anträffa om den nyligen och ännu så mycket omtvistade „*borgbacken*“ vid staden Borgå: „De omägor, som ligga under Borgå köpstad och Pehr Jönsson, länsmanen i Borgå, och flere andre sig tillegnat hafve och gjort frälse utaf, *hafva legat tillförene under den Borg, som byggd är på backen vid Borgå prestegård*. Hafver fördenskull K. M:t W. A. H. [Wår Allernädigste Herre] god rätt till att kännas vid de vreter *), åkrar och ängar, som der under ligga &c.“ I en annan volym med permtitel: „*Klagemåhls-Register emot Adelen 1556 uthi Finland N:o 3*“, sid. 209; (Sen. ark.) förekommer äfven en uppgift härom så lydande: [skall ransakas] „Om de vreter och ängar, som under Borgå köpstad legat hafve och en part sig tillvällat hafve ifrån prestebordet och köpstaden och gjort frälse utaf och *hafve samme utägor legat under den Borg, som ligger på backen vid Borgå prestegård*; hafver Kon:ge M:t fördenskull god rätt till att kännas vid samme vreter, åker och ängar“. Dessa anteckningar visa, att på borgbacken ännu i Gustaf Wasas tid funnits en förskansning, kanske något starkt blockhus, anlagdt troligen till skydd för den blomstrande handel, som sedan urminnes tider drefs i trakten kring Borgå (Saxby), då det var af stor vigt att hindra en fiende från att inlöpa i Borgå å. Att något så när bestämma tiden då nämnde förskansning eller „borg“ blifvit anlagd är väl ej möjligt, men om det ej kan betviflas, att staden Borgå har denna „borg“ att tacka för sitt namn,

*) *Vret* betecknar enligt lhres Glossarium; åkertäppa, gärda.

samt man vågar antaga att Borgå stad funnits redan 1346 *), hvilket är nog troligt, så skulle befästningen på borgbacken hafva tillkommit *före* denna tid och sålunda möjligen existerat redan då ryssarne 1311 gjorde det härtåg till Finland, som måhända hade trakten kring Borgå å till utgångspunkt.

5. Hvilket är det äldsta, hittills kända adelsbref i Finland och Skandinavien?

Meddeladt af

K. A. Bomansson.

Alla författare i svenska historien hafva hittills antagit, att det äldsta adelsbref man i Norden känner, vore det Erik XIII af Pommern, på erkebiskop Johan Håkansson och biskop Thomas af Strengnäs begäran, lät utfärda för en svensk, Thord Sandersson, d. 1 Oktober 1431. Den på sin tid utmärkte forskaren Bergius, som af detta Thord Sanderssons adelsbref meddelat ej blott innehållet utan jemväl ett troget aftryck i „Nytt förråd af Äldre och Nyare handlingar rörande Nordiska historien“, Stockholm 1753 Tredje stycket s. 191—192, uttrycker sin fägnad deröfver, att hans fosterland, Sverige, får åtnjuta äran att ega det äldsta adelsbref, enär Thord Sanderssons adelsbref af 1431 är tvenne år äldre än två andra dylika bref, hvilka Erik XIII 1433 utgaf för en Påvel Mathisson och Nils Nilsson, som begge synas ha varit Danskar. Under de forskningar för finska historien jag 1858 anställde i kammarkollegiets arkiv i Stockholm påträffade jag dock, väl ej i original men i kopia, en handling, som obestriddligen visar, att ett adelsbref, d. v. s. ett bref, hvori ett adelsvapen fanns må-

*) Ohman, Historik öfver staden Borgå, Helsingfors 1847, sid. 7.

ladt, blifvit redan år 1420, abboten Ægidii dag, eller den 1 Sept. i Köpenhamns slott utfärdadt af Erik af Pommern för finnen Björn Pålsson, för den „troskap och tjenst“ denna gjort konungen och riket, samt framdeles skulle bevisa ej mindre dem än konungens faders brorsson hertig Bugislav af Pommern, som den barnlöse konungen önskade få till sin efterträdare på den nordiska unionsthronen. För denna redan ådagalagda eller på förhand i beräkning tagna trohet gifver kon., såsom orden i brefvet lyda, åt Björn Pålsson och „hans äkta afkomma sådant vapen sköld och hjälm, som här uti detta vårt öppna bref skrifne äro och målade står“, hvaraf man tydligen ser att ett vapen funnits måladt i originalet till närvarande bref, som alltså är hela 11 år äldre än det för Thord Sandersson utfärdade adelsbrefvet. Det är således Finland hedern att hafva fått mottaga det äldsta hittills kända adelsbref, rätteligen tillkommer, enär den genom berörde bref adlade Björn Pålsson var jordegare på Åland och, som det vill synas, innehafvare af Kodbolsta, nu Bollstaholms säteri i Getha kapell af Finströms socken. Skada är det dock att ej originalet till detta Björn Pålssons adelsbref kunnat af mig påträffas, så att man tillika fått en teckning af mannens vapen, hvilket i brefvet ej närmare beskrifves.

Det adelsbref konung Erik af Pommern 1420 utfärdade för nämnde Björn Pålsson, finnes i en synbarligen något felaktig afskrift i svenska kammarkollegiets arkiv, bland reduktionsakter, N:o 165, under rubriken: „*Johan Gyllenflögh*“ (bl. 131, sid. 12) samt lydde som följer:

„*Wij Erik mäd guds Nådhe Dannemarks, Swerigies Norgies wendhes och göttes konung och härtig i Pommeren hällsse alle män, som dette wårhth breff see eller höree läsas kiärligen med gudh och wår Nådhe och kungiöre att för*

trosskap och Thienste som dhenne breffwijsare oss elskielig
 bijören Pålsson oss och Rikiet här till giort haffwer, och
 han oss och Rikiet och vår kiare hussfrw drotning Philippe
 och vår fadherbrodherssån härtig Gustaff*) aff Pommeren om
 gud oss Sielff ingie Ächte baren giffwer, Ähn här effter at Troli-
 gen göra skall så lengie han leffwer, men giffwer gudh oss ächte
 baren, Tå skall han oss och wåhre Ächte baren eller ächte barn(!)
 then samma trosskap och Tienste effteer oss giöra, då wne
 wij och giffwe hännom och hanss echte afkomma sådant wapn,
 skiöld och hielm sām här wtj dhette vårt öpnne breff skriffne
 ähre och målatte stähr, som wij hännom ther wppå giffwit
 haffwe och thär till wne wij och giffwe honnom och hanss
 egte affkomne till ewigh tidh frijhet och frällsse vpå alt
 thet hanss Iordegodz, som honnom nu Rettelighen Tillhörer
 och han mäd Rätta ägher och dät honnom ähn här effter aff
 Arffs wägnar Rättelighen kan Tillfalla wpå hans fädernes
 och mödhernes wägnar, och Ty förbiude wij alle wåhre Fogd-
 ther och Embetsmän och alle andhre ehoo the hälst ähre eller
 wahra kunna förbenämnde Biörn Pålssån eller hans egte
 affkomne I någon Mätto hindhere eller offörrätte emot dhetta
 vårt breff wndher vår konungelige hamnd och wredhe. Da-
 tum in castro nostro Hafniensj A:o Dominj 1420 ipso die
 beatj Agidij Abbatis [d. 1 September] nostro Sub secreto hic
 appenso.

Vidimus Stockholm den 6 8ber [oktober] 1661.

Anders Behm. Daniel Plan^u.

*) Öfver detta origtiga namn är skrifvet: *Bugislaß*, såsom den Pom-
 merska hertigen rätteligen hette.

6. Finska Ätter intagne å Svenska Riddarhuset enligt C. von
Schönfelts Matrikel af år 1770.

Meddeladt af

F. J. Rabbe.

N:r	Upphöjd i greffligt stånd	Intro- duce- rad.	Namn.
Grefvar.			
33	16 $\frac{1}{2}$ 87	1689	<i>Ståhlarm.</i> † 17 $\frac{1}{2}$ 02.
68	17 $\frac{1}{2}$ 19	1720	<i>Creutz.</i>
72	"	"	<i>Lillienstedt.</i> † 17 $\frac{1}{2}$ 67.
Friherrar.			
16	16 $\frac{1}{4}$ 51	1652	<i>Kurck.</i>
48	16 $\frac{1}{6}$ 54	1654	<i>Creutz.</i> † 17 $\frac{1}{3}$ 42.
137	{ 17 $\frac{3}{8}$ 18 17 $\frac{2}{2}$ 20	{ 1719 1720	<i>Bildstein</i> (härstamm. fr. Nyland) { † 17 $\frac{1}{2}$ 26. † 17 $\frac{1}{2}$ 52.
145	17 $\frac{3}{5}$ 19	1719	<i>Stiernstedt</i> (härstamm. fr. Wiborg).
178	17 $\frac{2}{2}$ 20	1720	<i>Adlerfelt.</i> †.
235	17 $\frac{1}{1}$ 51	1752	<i>Kalling</i> (härstamm. fr. Österbotten).
Adelsmän.			
	Nobilité- rad	Intro- duce- rad	
32	—	1668	<i>Stålmarm.</i>
38	14 $\frac{7}{2}$ 07	1625	<i>Carpelan.</i>
39	1410	"	<i>Stiernkors.</i> †.
40	—	"	<i>Gyllenhjerta.</i> †.
58	15 $\frac{1}{2}$ 92	"	<i>Räf</i> i Finland. †.
60	—	"	<i>Ille.</i> † 16 $\frac{2}{4}$ 70.
64	—	"	<i>Tawast.</i>
81	—	"	<i>Skytte</i> i Finland. †.
89	—	"	<i>Wildeman.</i> †.
92	15 $\frac{3}{8}$ 69	"	<i>Creutz.</i>

N:r	Nobili- terad	Intro- duce- rad	Namn.
95	—	"	<i>Dufwa</i> i Finland. † 16..
98	15 $\frac{3}{4}$ 74	"	<i>Stålhandske</i> .
106	—	"	<i>Stang</i> . † 16 $\frac{2}{10}$ 42.
111	1573	"	<i>Liuster</i> . †.
114	—	"	<i>Jägerhorn</i> af <i>Spurila</i> .
115	—	"	<i>Ållongren</i> .
130	15 $\frac{3}{4}$ 85	1627	<i>Munck</i> af <i>Fulkila</i> .
133	16..	"	<i>Frille</i> . †.
134	—	"	<i>Papegoija</i> . † 17..
141	16..	"	<i>Swärd</i> . †.
143	—	"	<i>Lindelöf</i> .
144	—	"	<i>Skalm</i> i Finland.
155	1525	"	<i>Ram</i> . †.
159	—	"	<i>Finckenberg</i> .
160	—	"	<i>Spåra</i> .
194	—	1633	<i>Galle</i> i Finland. † 16 $\frac{4}{12}$ 76.
200	16 $\frac{2}{5}$ 27	"	<i>Creutzhammar</i> . † 1657.
203	16 $\frac{2}{10}$ 32	1634	<i>Langman</i> (härstamm. fr. <i>Wiborg</i>).
204	16 $\frac{2}{5}$ 32	"	<i>Biörnram</i> . †.
206	16 $\frac{1}{7}$ 09	"	<i>Sabelstierna</i> . †.
209	14..	"	<i>Lund</i> .
210	15 $\frac{1}{5}$ 86	"	<i>Ållon</i> i Finland. †.
217	—	"	<i>Ekelöf</i> . †.
219	16 $\frac{2}{7}$ 13	"	<i>Grönfelt</i> . † 16..
221	16 $\frac{1}{7}$ 13	"	<i>Anckarfüll</i> .
222	—	1634	<i>Starck</i> .
226	—	"	<i>Jägerhorn</i> af <i>Storby</i> .
227	1442	"	<i>Fogelhufvud</i> . †.
228	—	"	<i>Hästeskiöld</i> . †.

N:r	Nobili- terad	Intro- duce- rad	Namn.
229	—	"	<i>Footangel.</i> †.
244	1461	1638	<i>Skalm</i> i Finland.
245	1476	"	<i>Blåfield.</i>
246	1463	"	<i>Poitz.</i> †.
247	—	"	<i>Bock</i> til Buckila.
274	16 $\frac{2}{10}$ 42	1642	<i>Anckarskiöld.</i> †.
275	—	"	<i>Boose.</i> †.
279	141 $\frac{9}{8}$ 44	"	<i>Giös.</i>
284	16 $\frac{6}{9}$ 39	"	<i>Silfverböijel.</i> †.
285	16 $\frac{6}{9}$ 39	"	<i>Ekestubbe.</i>
286	161 $\frac{3}{8}$ 40	"	<i>Hästeko</i> Fortuna.
292	161 $\frac{3}{8}$ 41	"	<i>Stålhane.</i>
300	15 $\frac{8}{7}$ 81	1643	<i>Björnram</i> i Finland.
321	16 $\frac{2}{2}$ 45	1647	<i>Pistolekors.</i>
385	161 $\frac{1}{1}$ 47	1649	<i>Silfverspåre.</i> † 16 $\frac{2}{2}$ 70.
388	161 $\frac{1}{1}$ 46	1650	<i>Gyldenär.</i>
418	16 $\frac{3}{1}$ 48	"	<i>Gyllenböijel.</i>
452	161 $\frac{5}{8}$ 49	1649	<i>Nöding.</i> †.
453	—	"	<i>Skalm</i> af Carelen. †.
492	161 $\frac{9}{7}$ 50	1650	<i>Pistolhielm.</i>
498	16 $\frac{6}{9}$ 50	"	<i>Hufvudskiöld.</i>
567	16 $\frac{2}{9}$ 51	1654	<i>Crantzfelt.</i> †.
585	16 $\frac{4}{2}$ 53	"	<i>Eneskiöld.</i>
595	161 $\frac{9}{8}$ 53	"	<i>Rosencröel</i> (härstamm. fr. Wiborg) †.
598	16 $\frac{3}{9}$ 53	"	<i>Reeth.</i>
631	16 $\frac{2}{8}$ 50	1655	<i>Tandefelt.</i>
632	16 $\frac{3}{9}$ 50	"	<i>Rundeel.</i> †.
634	16 $\frac{2}{1}$ 51	"	<i>Klingebail.</i> †.
638	16 $\frac{2}{1}$ 53	"	<i>Ögnelod.</i>

N:r	Nobili- terad	Intro- duce- rad	Namn.
639	16 $\frac{1}{3}$ 753	"	<i>Hiortfelt.</i> †.
644	16 $\frac{2}{1}$ 754	"	<i>Rosendal.</i> †.
691	15 $\frac{3}{8}$ 83	1664	<i>Huggut.</i>
728	16 $\frac{1}{3}$ 64	"	<i>Tawastén.</i> † 17 $\frac{2}{9}$ 08.
758	16 $\frac{2}{8}$ 58	1668	<i>Fechtenberg.</i>
762	16 $\frac{1}{5}$ 64	"	<i>Brenner</i> (härstamm. fr. Österb.) † 1690.
783	16 $\frac{1}{2}$ 66	"	<i>Ehrenskiöld.</i> † 17 $\frac{2}{11}$ 28.
942	16 $\frac{2}{3}$ 180	1680	<i>Ramfelt.</i> † 17..
999	16 $\frac{2}{1}$ 981	1682	<i>Loskiöld.</i> † 17..
1034	16 $\frac{2}{2}$ 78	1686	<i>Wallenstierna.</i>
1036	16 $\frac{1}{5}$ 81	"	<i>Trafverhielm.</i> †.
1085	16 $\frac{3}{9}$ 86	"	<i>Schmedeman</i> (härstamm. fr. Wiborg).
1092	16 $\frac{2}{10}$ 86	"	<i>Leijonmark.</i>
1100	16 $\frac{1}{11}$ 86	1689	<i>Jägerskiöld.</i>
1107	16 $\frac{1}{2}$ 87	"	<i>Tawaststierna.</i>
1108	16 $\frac{1}{2}$ 87	"	<i>Linderantz.</i>
1123	16 $\frac{1}{11}$ 87	1689	<i>Ehrenroth.</i>
1131	16 $\frac{5}{4}$ 88	"	<i>Adlerström.</i>
1161	16 $\frac{2}{2}$ 89	"	<i>Rahnhielm.</i> †.
1217	16 $\frac{1}{1}$ 91	1693	<i>Godenhielm.</i>
1227	16 $\frac{2}{4}$ 91	"	<i>Tigerstedt</i> (härstamm. fr. Österbotten).
1230	16 $\frac{1}{8}$ 91	"	<i>Spofwenhielm.</i> †.
1272	16 $\frac{3}{9}$ 93	"	<i>Adlerfelt.</i>
1305	16 $\frac{1}{2}$ 93	1697	<i>Wallensten.</i> † 1761.
1344	16 $\frac{2}{8}$ 96	"	<i>von Borgen</i> (härstamm. fr. Borgå) † 1709.
1361	16 $\frac{3}{3}$ 98	1699	<i>Kalling</i> (härstamm. fr. Kalajoki).
1368	16 $\frac{2}{4}$ 98	1700	<i>Riddercrantz.</i> † 17 $\frac{2}{2}$ 42.
1380	16 $\frac{1}{8}$ 99	1701	<i>Starckhufvud.</i>
1386	17 $\frac{2}{9}$ 00	1703	<i>Adlercreutz</i> (härstamm. fr. Nyland).

N:r	Nobili- terad	Intro- duce- rad	N a m n.
1411	17 $\frac{1}{4}$ 06	1710	<i>Lagerflycht.</i>
1417	16 $\frac{1}{4}$ 90	1719	<i>Ehrenhoff.</i>
1464	17 $\frac{1}{3}$ 12	"	<i>Brenner.</i>
1585	17 $\frac{2}{5}$ 19	"	<i>Blomfelt.</i> † 17 $\frac{2}{6}$ 53.
1599	17 $\frac{2}{5}$ 19	1720	<i>Ehrenlund.</i>
1653	17 $\frac{3}{8}$ 19	"	<i>Reenstråle.</i>
1658	17 $\frac{2}{9}$ 19	"	<i>Törnecreutz.</i>
1711	17 $\frac{2}{12}$ 19	"	<i>Drysell.</i> † 17 $\frac{1}{4}$ 40.
1713	17 $\frac{1}{2}$ 20	"	<i>von Boisman.</i>
1724	17 $\frac{1}{3}$ 20	"	<i>Schultzendorff.</i> † 17 $\frac{2}{5}$ 59.
1758	17 $\frac{2}{11}$ 19	1723	<i>Löwenhult.</i> † 17 $\frac{2}{6}$ 54.
1759	17 $\frac{2}{11}$ 20	"	<i>Ehrenmalm.</i>
1796	17 $\frac{1}{9}$ 26	1726	<i>Munsterhielm.</i>
1812	17 $\frac{3}{8}$ 27	1727	<i>Lindheim.</i> † 17 $\frac{1}{3}$ 60.
1902	17 $\frac{1}{3}$ 20	1752	<i>Beijerhielm</i> (härstamm. fr. Wiborg).
1903	17 $\frac{2}{4}$ 41	"	<i>von Rajalin.</i>
1904	17 $\frac{3}{9}$ 43	"	<i>Wallen.</i>
1912	17 $\frac{2}{11}$ 51	"	<i>Nordenskiöld.</i>
1973	17 $\frac{1}{9}$ 56	1756	<i>Segercrantz.</i>
1974	"	"	<i>Granfelt.</i>

7. Turun tuomioprovasti Paavali Scheel ja hänen sukuperänsä.

Ilmaissut

K. A. Bomausson.

Niiden miesten joukossa, jotka keski-ajan lopulla vaikuttivat Suomen kirkon palveluksessa, on kieltämättä etevä

sija annettava *Paavali Scheel*ille*). Koska kuitenkin Porthan'in hänestä antamat tiedot (Juusten'in kronikan seli-

*) Harvat sukunimet lienevät niin monella eri muodolla kirjoitetuina ja niin väänneltyinä kuin tuomioprovasti Scheel'in, lyhykäisenä kuin onkin. Itse hän kirjoitti nimeänsä: *Påvel Scheel* eli *Skeel* (ks. kirjeet häneltä valtiohoitaja Svante Stuuere'lle Toukok. 21 p. 1506, ja Räävelin porvarille Hannu Suurpäälle Syysk. 1510; Grönblad, *Nya Källor till Finl. Medelt. I*, sivv. 265 ja 489). Paitsi näitä nimen oikeita muotoja, tavataan vielä seuraaviakin: *Skjel*, *Skeell*, *Skheel*, *Skell*, *Skæl*, *Skel*, *Skele*, *Schel*, *Scheell*, *Scheel*, *Schell*, *Schæl*, *Schel*, *Seel*, *Schöl*, *Schelen*, *Schelenn*, *Schele*, ja *Schal*, *Schale*, *Schalen*, *Skäl*, *Skääl*, vieläpä *Sthwl*, *Skär*, *Skör*, *Kääll*, *Kaall!!* (Arwidsson, *Handl. V* 204, 223, IX 10, I 214, 217; Grönblad main. kirj. sivv. 630, 631, 634, 635, 638; Scheel'in kirjeet Yliopistomme kirjastossa; Juusten, *Chron. Ep. II*, siv. 661, viitta 51; Lagus, *Handl. rör. Finl. Kyrkohist. II*, siv. 125). Että nimi oikeimmiten on kirjoitettava *Scheel*, havaitaan siitäkin, kun ne jotka epäilemättä paraiten tiesivät, kuinka tuomioprovasti itse nimeänsä kirjoitti, aina panivat *Scheel* taikka melkein niin. Eräässä pispa Maunu Stiernkors'in suunnittelemassa anomuskirjassa sekä muutamassa luultavasti Turun tuomiokapitulon antamassa todistuskirjassa, jotka molemmat Paavaliämme koskevat, kirjoitetaan nimi varsin oikein *Scheel* (ks. Grönblad, main. kirj. sivv. 100, 101). Pispa Arvid Kurki nimittää häntä *Scheell*; Hämeenlinnan päämies Aake Yrjönpoika (Tott) kirjoittaa *Schell* tai *Scheel*; ja bakkalario Jaspas Juhonpoika kirjeessään Leipziginistä *Schel* (ks. Grönblad, main. teosta, sivv. 628, 634, 635, 638, 648). Tuomioprovastin myöskin itsensä käyttämä kirjoitustapa *Skeel* seisoopi sekin perusteiden nojassa (Grönblad, main. kirj. sivv. 98, 643; Juusten, *Chron.*, sivv. 425, 664 viitta 56; vert. Arwidss. *Handl. V* 223, IX 10).

Äsken-mainitusta Räävelin porvarista Hannu Suurpäästä sopii muistuttaa että hän vv. 1509 ja 1510, ja hänen leskensä Gertrud vv. 1511 ja 1513 olivat kirjevaihdossa Paavali Scheel'in kanssa. Muutaman saksankielisen todistuskirjan mukaan, joka on lähtenyt äsken-valitulta pispalta Arvid Kurjelta („Aruidus Korcke electus“) ja Turun tuomiokapitulolta Turussa Huhtik. 5 p. 1511, oli pispa Maunu Stiernkors viimeisessä testamentissaan antanut Hannu Suurpään poialle, *Martille*, 100 markkaa ruotsin rahaa, hänen opin-käyntinsä avuksi („c march swetzk, dar he myt szolde to *Scole* goen“; ks. Scheel'in kirjeet Yliopiston kirjastossa). Vaikka Scheel alussa ei

tyksissä) ovat varsin vaillinaisia, niin sopinee tässä lyhyesti mainita mitä sittemmin on selville saatu tämän, aikansa suuri-arvoisen, kirkollisen herran elämänvaiheista ja vaikutuksesta. Samoin kuin enimmäkseen Suomen kirkon etevät miehet keski-ajan lopulla, oli Paavali Scheel käynyt oppia mainiossa Pariisin yliopistossa, missä *Paavali Liungonpoika Turun hiippakunnasta* („Paulus Linguonis dyoces. aboens“.) tavataan Saksan kansakunnassa bakkalariona Syysk. 1488 ja Syysk. 1489 välillä, sekä licentiatina ja maisterina v:nä 1489—1490. Hänen kukkaronsa (bursa) arvattiin ainoastaan 4:ksi solidoksi, joka näyttää osoittavan, että hän ei ollut juuri varakas, (ks. Yrjö Koskinen, Olavi Maununpoika Pariisissa, sivv. 71, 72, 87, 88). Vuoden 1490 jälkeen ei tavata Paavali Scheeliä mainittuna ennenkuin v. 1497 ja 1498 paikoilla, jolloin hän ei ainoastaan tehnyt arkipresbyterin virkaa Turun tuomiokirkossa, vaan myöskin samassa oli Maunu Stiernkors'in sihteerinä. Ulkomailla hankitun oppinsa varalla, jonka lisäksi vielä tuli useita muita hengen ja ruumiin lahjoja niinkuin terävä äly, muhkea muoto, siveät tavat, aatellinen syntyperä ja lakea sukulaisuus¹⁾, saattoi Scheel epäilemättä pyrkiä Suomen kirkon korkeim-

näy odottaneen mitään hyvää tästä Martista (vert. Grönblad, main. t. sivv. 488, 489), piti hän häntä ainakin vuodesta 1510 alkaen Turun koulussa, ja Martin emintimä, Gertrud Suurpää, kirjoitti Scheelille toivonsa, että poika tulisi papiksi (ks. Scheel'in kirjeet).

¹⁾ Jo ennen mainittu (Turun tuomiokapitulon v. 1498 antama?) todistuskirja puhuu Scheelistä näin: „Paulus Scheel, secretarius episcopi Aboensis et actu archipresbiter in ecclesia Aboensi prefata, homo prouidus, corpore, et statura decorus, morum honestate, genere et scientia preclarus, ex utroque parente nobilis multisque amicis in partibus illis sanguine federatus ac in artibus magister“ (ks. Grönblad, main. kirj. siv. 100, vert. siv. 102).

mille arvo-sijoille, kun äkkiä eräs omituinen tapaturma uhkasi pysäyttää hänen edistymisensä papillisissa viroissa. Tapaus oli tämän-laatuinen. Paavali Scheel palasi kerran Maunu Stiernkors'in kanssa meritse Wiipurin seudulta, johon tuo isänmaatansa, Suomea, hartaasti rakastava pispa oli jättänyt asemiehensä „katholisen uskon ja hiippakuntansa suojelukseksi“ ¹⁾. Kun pispän alus myöhäiseen illalla („hora tarda serotina“) lähestyi Kuusiston pispän-linnaa, käski Maunu Stiernkors seuralaistensa laukaista „bombardat“ ²⁾, jotta linnan väki saisi tiedon hänen tulostansa. Paavali Scheel otti varomattomasti yhden laukaistaksensa; mutta asia ei onnistunut häneltä paremmin, kuin että bombardat räjähti rikki ja vei Scheel'iltä vasemman käden peukalon. Nyt oli Roman katholisessa kirkossa se laki, ett'ei

¹⁾ Maunu Stiernkors'in tässä mainittu käynti „Wenäjän rajan lähitöillä“ (Grönblad, main. kirj. siv. 100) on epäilemättä se meri-matka, jonka pispa noin Elok. 15 p. paikoilla („circa assumptionis marie“) v. 1495 teki Wiipuriin, johon hän jätti soturinsa („familiares“) ystävänsä Knuutti Posse'n avuksi, puolustamaan Venäläisiä vastaan „tätä isänmaata“ (ista patria), kuten se varsin kansallis-mielinen pispa Suomea nimitti eroitukseksi Ruotsista. Pian hän kuitenkin sai sen suru-sanoman, että hänen palvelijansa, paitsi kokki ja viisi miestä, olivat joko kaatuneet tai vangiksi joutuneet Vatikiven kähäkässä (ks. tästä: Yrjö Koskinen, Opiksi ja Huviksi I: Wiipurin pamaus, siv. 48, 49; Arwidss. Handl. VI, 81).

²⁾ *Bombarda* (sanoista *bombus* paukaus ja *ardeo* palaa, välkkyä, leimahtaa) oli nimi, jota kruutin keksinnön jälkeen annettiin muutamille meidän aian tykkien tapaisille ampuma-koneille. Toisinaan eivät olleet sen suurempia kuin että niitä voitiin kädessä kantaa, ja tätä vähempää lajia olivat arvattavasti bombardat pispän aluksessa. Bombardat olivat raudasta tai vaskesta valetuita ja ampuivat alussa kivisiäkin kuulia. Nämä vanhimmat ampuma-kalut olivat yleensä kyllä vaaralliset laukaista; sillä tavallisesti olivat törkeästi ja huonosti tehtyjä, vanhimpana aikana useinkin puusta rautaisilla vanteilla.

kukaan, jolla oli melkeämpi ruumiin-virhe (*defectus integritatis corporis*), ja semmoiseksi katsottiin myös peukalon tai etusormen vajuus, voisi saada papillista vihkimystä taikka olla pappis-viran toimituksessa, ellei paavi itse siihen antaisi erinäistä lupaa (*dispensatio*). Onneksi kumminkin oli Paavalimme jo voittanut Turun hengellisten isäin luottamusta siihen määrään, että he pian ryhtyivät toimeen saadaksensa hänelle semmoisen luvan; ja tuskinpa lienee ikinä joku peukalo Suomessa, paitsi Pyhän Henrikin, tuo maamme kaikkein mainioin peukalo, nostanut niin suurta huomiota ja puuhaa, kuin tämä Scheel'in kadottama. Olletikkin pispä Maunu pani kaiken mahtavan vaikutus-voimansa liikkeelle, pelastaaksensa sihteerinsä ja pysyttääksensä papissäädyssä niin ky'ykkään miehen kuin Paavali Scheel oli. Pispan hartaasta pyynnöstä kirjoitti tuo äskettäin (Marrask. 26 p. 1497) Ruotsin kuninkaaksi kruunattu Juhana II eli Hannu kuningas esirukous-kirjeen paaville (paavina oli silloin ilkimys Aleksanteri VI, vv. 1492—1503), ja tämän kirjeen lähetti Maunu pispä kuninkaan puhujalle („orator“, — Hemming Gadd?) Romalaisen hovin tykönä, pyytäen että tämä itse tai jonkun muun kautta jättäisi kirjeen paaville ja tältä toimittaisi Scheel'ille luvan tekemään alttari-palvelusta (*ministerium altaris*), jota hän ilman kaiketta haitatta (*sine deformitate et scandalo*) voisikin hoitaa. Kaikki kustannukset tästä asiasta lupasi pispä korvata, niin pian kuin saisi tiedon niiden määrästä. Mutta hyvin tietäen, että tähän aikaan paavillisen istuimen tykönä ei mitään saatu lahjomatta aikaan, lähetti hän ensi-aluksi sinne 100 (?) florinia; „mitään huomattavaa rahasummaa“, muistutti pispä vähän pistäväisesti, hän ei voinut tämän kirjeen kuljettajain kanssa lähettää, „he kun ovat yksinkertaisia ihmisiä,

jotka eivät ulkomaan oloja oivaltaneet“¹⁾. Mutta Maunu Stiernkors teki vielä enemmän. Kirjallinen todistus, luultavasti Turun tuomiokapitulolta, annettiin siitä tapauksesta jossa Scheel oli vikansa saanut, ja varsinkin todistettiin, että Scheel, vaikka toinen peukalo puuttui, kuitenkin kelpasi alttari-palvelukseen ja muihin papillisiin toimituksiin. Sen ohessa luultavasti seurasi pispä Stiernkors'in samaan aikaan (1498?) lähettämä anomuskirja, jossa hän nöyrästi pyysi paavilta dispensationia tuolle ansiolliselle Scheel'ille sekä vahvistusta hänelle arkipresbyter-virkaan, minkä pispä ja tuomio-kapitulo yksityisesti olivat hänelle määränneet (ks. Grönblad, main. kirj. sivv. 97—102). Semmoisen paavin, kuin Aleksanteri VI oli, lienee tosiaan ollut yhtäkaikki, jos hengelliseltä mieheltä puuttui joku sormi, vaikkapa peukalokin; *helisevät syyt* luultavasti paraiten vaikuttivat kirkkola'in kiivautta lumoamaan, ja Paavali Scheel sai kuolemaansa saakka pysyä Suomen kirkon palveluksessa.

Niinkuin olemme nähneet oli Paavali Scheel v. 1497 ja 1498 paikoilla arkipresbyterinä²⁾ Turussa. Kuinka kauan

¹⁾ „Cum presencium [literarum] latoribus, quia homines simplices sunt et exterarum parcium ignari, non potueramus aliquam summam notabilem ordinare“ (ks. Grönblad, main kirj. siv. 99).

²⁾ Arvonimi *Arkipresbyter* (archipresbyter ecclesiae cathedralis) annettiin alkuperäisesti sille jonkun tuomiokirkon presbytereistä eli papeista, joka papin-vihkimykseltään oli vanhin. Arkipresbyterille oli uskottu sielunhoito pispallisessa kaupungissa ja piti sen vuoksi silmänsä alla tuomiokirkon muita pappeja. Pispän poissa tai estettynä ollessa, piti arkipresbyterin hoitaa hänen puhtaasti papillisia toimia (ks. Phillips, Kirchenrecht II, Regensburg'issa 1846, sivv. 114, 115; Permanedor, Handbuch des Katholischen Kirchenrechtes, Landshut'issa 1856, siv. 341). Ainakin Suomen kirkossa näkyy Arkipresbyterin virka olleen sekä Dekanon että Arkiteinin viroista erotettuna ja löytyneen jo v. 1493 (ks. Arwidss. Handl. I 126). Tuomioprovasti Turussa varmaan ei milloinkaan ole kantanut arkipresbyte-

hän siinä virassa pysyi ei tunneta; mutta Toukok. 21 p. 1506 ¹⁾ hän kirjoitti muutaman kirjeen alle Svante Stuurille: „teidän nöyrä kappalainen ja arki-teini („erchidegne“ = archidiaconus) Turussa“ (ks. Grönblad, main. kirj. siv. 265; Arwidss. Handl. I 203). Luultavasti oli Scheel tullut arkiteiniksi kohta jälkeen Maunu Laurinpoika Grisefoth'in (Griffoth'in) kuoleman v. 1502 (ks. Juusten, Chron. siv. 662, Grönbl. main. kirj. siv. 74; Arwidss. Handl. VI 114). Mutta ainakin vuodesta 1506 alkaen (ks. ylemp.) häntä yhti ja vielä Heinäkuussa 1513 nimitetään Arkiteiniksi (Juusten, Chron. siv. 664 viitta 56). Tuomioprovasti Henrik Wenne'n kuoltua v. 1513, lienee Paavali Scheel, ainakin tämän vuoden lopulla, tullut valituksi Turun tuomioprovasti-virkkaan (ks. Juusten, Chron. siv. 595). Ensi kerran siksi mainittuna („Domproffest to Abow“) olen häntä tavannut Huhtikuussa v. 1514, ulkokirjoituksessa muutamalla kirjeellä, minkä hänelle lähetti kauppias Hannu Chonnert vanhempi Dantsig'ista („to Danke“; ks. Scheel'in kirjeet). Valitettavasti ei Paavali Scheel'in vaikutus tuomioprovastina tullut pitkäksi; sillä jo v. 1516 hän kuoli, luultavasti ei vielä aivan vanhana. Hänen syntymä-vuottansa tosin ei tiedetä; mutta licentiaatiksi tullessaan Pariisin yliopistossa vna 1489—90, hänen täytyi sääntöjen mukaan olla vähintään 21 vuotta täyttäneenä (ks. Yrjö Koskinen, Olavi Maununp.

rin arvonimeä; sillä arkipresbyteri Juhana Olavinpoika (pispana vv. 1506—1510), jonka Rhyzelius (Episc. Sviog. I siv. 340) on tehnyt Turun tuomioprovastiksi, epäilemättä ei ikinä jälkimäistä virkaa pitänyt; sillä siinä oli Maisteri Henrik Wenne vuodesta 1500 kuolemaansa saakka v. 1513 (ks. Grönblad, main. teosta, siv. 116).

¹⁾ Arwidss. Handl. I 203 on „helge thorsdag“ (pyhä tuorstai) v. 1506 arveltu kiris-tuorstaiksi eli Huhtik. 9 päiväksi, mutta on ymmärrettävä helatuorstaiksi, Toukok. 21 p.

sivv. 20, 21, 88) eikä siis voinut myöhemmin syntyä kuin v. 1468; jos nyt arvataan hänen olleen vähäistä vanhemmankin, eipä liene kuitenkaan kuolessaan ehtinyt korkeampaan ikään kuin 50 vuoden paikoille. Mahdollista on, että rintatauti joudutti hänen loppuansa; sillä muutaman kirjeen kanssa Stralsund'ista Syysk. 18 p. 1513, lähetti hänelle Olavi Larber omenoita (? „eble“), saksan-pähkinöitä, sipulia, persiljaa, juurikkaita (? „röder“), juustoa sekä vähäisen rasian kirsimarjan-kryytiä („kyrsebere kryde“), arvelleen: „se kaikki on hyvää sille, jolla on rinta kipeänä“ ¹⁾. Vähäistä ennen kuolemaansa näkyy Scheel tehneen matkustuksen ainakin Satakuntaan ja Hämeen 2). Hän kuoli niin aikaisin, ett'ei tarvinnut nähdä katholis-uskon kukistumista. Epäilemättä hän olisi ollut tämän uskon arvollisimpia ja kelvollisimpia tukeita, ja kun Arvid Kurkikin oli loppunsa surkealla tavalla saavuttanut, ei ollut enää Suomen papistossa ketään, joka olisi voinut opinpuhdistuksen päällekkarkausta vastustaa.

Scheel'in nauttimaa yleistä ja yksityistä luottamusta todistavat ne tärkeät toimet, mitkä hänelle tuon-tuostakin

¹⁾ — — „thet er gantz got then som ont haffer j syt bryst“ (ks. Scheel'in kirjeet).

²⁾ Tämä matkustus oli luultavasti tehty pispankäräjiä varten pispä Arvid Kurjen seurassa v. 1515 lopulla tai 1516 alulla. Sillä muutamassa kirjeessä Turusta Tammik. 29 p. 1516 kiittää eräs Andreas Jacobi ylen nöyrissä sananparsissa tuomioprovastia siitä, että tuomioprovasti „simaisilla kirjeillä“ („literis mellifluis“) Ulvilasta ja Kallolasta (Kalvolasta?) on tahtonut Andreasta ja muita tuomioprovastin ystäviä lohduttaa; ja Hämeenlinnan päällikkö Aake Yrjönpoika Tott mainitsee muutamassa Scheel'ille jätetetyssä kirjeessä, Helmik. 9 p. 1516, „käyneensä pispä Arvidin puheilla Hollolassa tuosta uudesta kirkosta“. Vielä Marrask. 23 p. 1515 oli pispä kotosellaan Kuusiston linnassa (ks. Grönblad, main. kirj., sivv. 643 — 645, 638).

uskottiin. Vouti Titrik Hannunpoian y. m. kanssa oli „Mäster Pável“ määrätty linnanhaltiaksi Turunlinnassa v. 1504 (ks. Grönblad, main. kirj. sivv. 180, 193). Toimittaaksensa vihdoinkin Suomenmaalle rauhaa Venäjän puolelta, lähetti Svante Stuuere Venäjänmaalle: Tönne Eerikinpoian (Tott), arkiteini Maisteri Paavalin ¹⁾, Klemet Hogenskel'in (Hvitfelt) ja Wiipurin pormestarin, Hermani Laurinpoian, jotka Novgorod'issa Maaliskuussa 1510 tekivät Venäläisten kanssa soti-lakon 60:ksi vuodeksi (ks. Suomi 1841, III sivv. 56—66). Tämän rauhakirjan latinaisessa tekstissä on Scheel väärin saanut nimen: *Paulus Magni* (pitää oleman Paulus Lingonis!).

Useat yksityiset ihmiset käyttivät Scheel'in apua milloin missäkin asiassa. Maunu Frille testamentissään vuodelta 1508 asetti hänen, ynnä kaniikki Arvid Lille'n kanssa, apumieheksi testamentin toimeen-panijoille ja lahjoitti hänelle samalla „1 kulta-sormuksen ja 1 hopea-maljan“. Turun raastuvassa v. 1511 sinetöitsi Scheel, ja hänen kanssansa Arvid Kurki, tuomioprovasti Henrik Wenne y. m., erästä perintö-sovintoa Pohjois-suomen laamannin, Henrik Bidz nuoremman († 1506) jälkeen-jättämästä omaisuudesta. Klemet Hogenskel'in testamentissa v. 1512 asetettiin Scheel toimeen-panijain joukkoon ja hänelle määrättiin „yksi kulta-sormus, varustettu kolmella kuvalla („beläten“), ja 1 Unkarilainen gylleni. V:na 1514 oli Scheel vahvistusmiesten joukossa, kun asemies Juho Laurinpoika („Ions Laredzson“) antoi vaimollensa Anna Hannuntyttärelle huomenlahjaksi Liusfors'in kartanon tiluksinensa Ruotsissa; ja v.

¹⁾ Paavali Scheel näkyy lähteneen Venäjälle Tuomaan-päivän aattona (Jouluk. 20 p.) 1509. Hän palasi sieltä kotia Pääsiäis-aattona (Maalisk. 30 p.) 1510 (ks. Grönblad, main. kirj. sivv. 488 ja 451).

1515 hän Turussa sinetöitsi muutamaa kauppa-kirjaa, jolla Philippus Olavinpoika asemies myi Jutilan tilan Mynämäellä Anna Hannuntyttyläreille (Tott) Nynäs'issä¹⁾ (ks. Arwidss. Handl. IX 9, 10, V 204—206, 222, 223, 226—228, VI 123, 124). Sen ohessa mainittakoon, että Arkiteini Paavali Scheel v. 1510 Turun raastuvassa oli saapuvilla tutkinto-käräjissä Lammen ja Nygårdin tiloista Wehmaalla. Hän oli silloin varsin ylhäisessä seurassa; sillä oikeutta istumassa olivat Södermanlannin laamanni Juho Arend'inpoika (Ulf), Aksel Laurinpoika (luultavasti Tott) sekä molemmat Suomen laamannit Klaus Henrikinpoika (Horn Joensuun herra) ja Henrik Steninpoika (Renhufvud), mutt muutoin saapuvilla olivat valtiohoitajan, Svante Stuuere'n, puoliso Metta (Margaretha Iivarin tytär), pispä Arvid Kurki, tuomioprovasti Henrik Wenne, Juhana Fleming y. m. (ks. Arwidss. Handl. V 202, 203; Grönbl. main. kirj. siv. 491).

Elämänsä lopulla joutui Paavali Scheel kummalliseen riitaan paavillisen istuimen kanssa. Paavi Leoni X, näet, oli v. 1513 suonut Linköping'in dekanolle, Eerikki Sveninpoialle, Pyhän Sigfridon præbendan Turun tuomiokirkossa ja käskenyt pispän, arkiteinin (P. Scheel'in) sekä kaniikki Arvid Lille'n toimittaa mainitun præbendan Eerik Sveninpoian haltuun. Mutta kun kunnian-arvoiset herrat Turussa, jotka arvattavasti pahaksuivat paavin ryhtymistä Suomen kirkon sisällisiin asioihin, eivät ollenkaan rientäneet anta-

¹⁾ Tämä Anna Hannuntytär on varsin todennäköisesti sama kuin Anna Hannuntytär Tott („Finska Anna på Åkerö“, † 1549), naitu: 1) Pohjoissuomen laamannille Henrik Eerikinpoika Bidz'ille († 1506), 2) Klemet Hogenskel'ille (Howenskel, Hogenskild, Åkerö'n herra), joka oli Hvítfelt-suvusta ja vainajana jo Helmikuussa 1515. Asemies Juho Laurinpoika olisi siis ollut Anna Hannuntyttylären kolmas mies (vert. Grönblad, main. kirj., sivv. 649, 650; Arwidss. Handl. V 224).

maan kirkkonsa præbendaa ulkomaalaiselle, vaan päin-vas-
toin antoivat Scheel'in pitää sitä hallussaan, niin tuli v.
1515 Tivolin kardinali-pispalta Fransiskolta uusi käsky asi-
asta, ja kun ei tämäkään mahti-sana vaikuttanut, niin Ro-
malaisen hovin kamari-viskaali, Askoli'n pispä Hieronimo
Güntziläinen („de Ghinntijs“) v. 1516 jyrkällä ja kopealla
kirjoituksella käski, pannaan-panon uhalla, Turun hiippa-
kunnan papiston ja yhteisen kansan pakoittaa „erästä herra
Paavali Scheel'ia, Turun tuomioprovastia“, joka on Pyhän
Sigfridon præbendan anastanut, luopumaan siitä Eerik Sve-
ninpoian eduksi, ja piti muka Scheel, jos hän ei tahtonut
siihen suostua eikä korvata Eerik Sveninpoialle kaiken præ-
bendasta lähteneen tulon, laskettaman kirkon suurempaan
pannaan eli interdiktiin (ks. Grönblad, main. kirj. sivv.
575—578, 636—638, 659—662; Arwidss. Handl. I 210—
220). Mutta Turun tuomiokapitulo lienee salavihkaa nau-
rahdellut paavillisen istuimen uhkauksia; sillä aian kart-
tuva valistus oli jo paljon heikontanut panna-leimauksen
voimaa, ja paitsi sitä on luultavaa, että ennen kuin ka-
mari-viskaali Hieronimo, Marraskuussa 1516, Romasta kir-
joitti uhkauksensa, tuo tarkoitettu Paavali Scheel, paavin
uppiniskainen poika, jo oli tuonelassa löytänyt turvapaik-
kansa.

Scheel'in pitkällä virka-aialla oli Turun pispän hiippa
koko kolme kertaa (vv. 1500, 1506 ja 1510) tullut avoi-
meksi, eikä tosin sittenkään joutunut tämän ansiollisen
miehen päähän. Lieneekö siihen ollut syynä peukalon
vajaus vai puute loistavasta syntyperästä ja mahtavista su-
kulaisista, vai lieneekö mahdollisesti, ainakin viimeisessä
tilaisuudessa v. 1510, kivullosuus saattanut Scheel'ia py-
symään vaivalloisesta pispän-arvosta erillään, — sitä ei tie-
detä. Kun pispä Juhana Olavinpoika v. 1510 kuoli, seisoi

tosin Scheel pispän-istuinta likempänä kuin milloinkaan. Mutta silloin jäivät sekä arkiteini Paavali Scheel että tuomioprovasti Henrik Wenne syrjälle, ja pispaksi valittiin Arvid Kurki, joka tästä onnestaan luultavasti suuressa määrässä sai kiittää korkea-aatelistä nimeänsä että ylhäisiä sukulaisiaan. Se ei siis näy olleen paljaastansa hengellistä nöyryyttä Arvid Kurjelta, kun hän v. 1510 lausui, että Turun kapitulon-jäsenet, hänen kunnioitetut oppi-isänsä (præceptores), olivat hänen nostaneet pispän-istuimelle vastoin hänen tahtoansa, ja että hän olisi ollut mahdoton saavuttamaan semmoista kunniaa, joka oikeastaan olisi sopinut muille miehille, joiden ansiot olivat suuremmat kuin hänen (ks. Grönblad, main. kirj. sivv. 469—471).

Niinkutsuttu *Scheel'in kirje-kokoilema*, joka säilytetään Yliopistomme kirjastossa ja luultavasti on vanhimpia kirjekokoilemia, mitä pohjoisilla mailla löytyy *in originali*, sisältää suuren paljouden kirjoituksia, isommalta osalta 15:n sataluvun alku-vuosilta, lähetetyinä Paavali Scheel'ille useilta henkilöiltä, nimittäin Dantsig'in kauppiaalta Hannu Chonnert vanhemmalta (vv. 1509—1515), tämän leskeltä (?) Margaretalta (ruotsiksi, ilman päivämäärää), Hannu Chonnert nuoremmalta, joka luultavasti oli edellisten poika (v. 1514), Räävelin Suomalaiselta kauppiaalta Hannu Suurpäältä (vv. 1509, 1510), tämän Gertrud nimiseltä leskeltä (vv. 1511, 1513), Olavi Larber'ilta Stralsund'issa (ruotsiksi, v. 1513—1515), kauppias Herman Bremer'iltä Lybekissä (vv. 1514, 1515), pispä Arvid Kurjelta (v. 1515), Hämeenlinnan päämieheltä Aake Yrjönpoika Tott'ilta (vv. 1515, 1516), useilta ulkomailla oppia käyviltä Suomalaisilta, y. m. (vertaa Grönblad, main. kirj., n:ot 244, 255, 261, 276, 277, 305—307, 338—341, 346—355, 357, 360, 361). Nuo ulkomaalaisten kauppiaiden kirjeet, kirjoitetut enimmältään

huonolla ala-saksan kielellä, ansaitsevat erittäin sen vuoksi huomiota, että valaisevat mitä laveita kauppa-keskuuksia joku Turun tuomiokapitulon jäsen 16:nnen vuosisadan alussa saattoi pitää ulkomaan kanssa, ja mitä herkkuja syötävissä ja juotavissa hän saattoi pöydällensä toimittaa. Kahdenpuoliset lahjat vahvistivat Scheel'in ja kauppiasten keskinäistä ystävyyttä. Scheel lahjoitti kauppiaille olletikkina voita, jota hänellä luultavasti oli yltä-kyllin, ja sai vastalahjaksi omenoita, olutta, viiniä j. n. e. ¹⁾). Muutama paikka Olavi Larber'in kirjeessä Stralsund'ista Elok. 24 p. 1514 on merkillinen, koska se osoittaa, että jo siihen aikaan koetettiin saada eräs *tohtori*, jolla nimellä tässä paikassa epäilemättä lääkäriä tarkoitetaan, asettumaan Turun kaupunkiin. Larber, näet, ilmoittaa Scheel'ille, että se tohtori, josta tuomioprovasti on kirjoittanut, nyt ei voisi tulla (Turkuun), koska hän on vuodeksi ottanut asemansa Holsteinin herttuan luona ja sitä paitsi varosi ei pääsevänsä Suomen maasta takaisin milloin itse tahtoisi. Mutta kun Larber oli viihdyttänyt hänen pelkoansa tässä kohden, oli tohtori arvellut voivansa Turkuun tulla ensi kesänä (1515) laivojen saapuessa. Larber neuvoi Scheel'ia kirjoittamaan tohtorille Kiel'in kaupunkiin, mutta sanoi yhtähyvin pelkäävänsä, ett'ei tohtori pitäisi lupaustansa Suomeen tulla. Kuitenkin oli Larber hänelle antanut „pispan [Arvid Kurjen] puolesta“ $4\frac{1}{2}$ gyllen'iä, josta tohtori lähettää Hänen

¹⁾ Niinpä esm. „Rommenije“ eli Malvasian-viiniä Hannu Chonnerl'ilta Dantsig'issä. — Eräs Margareta „Conradz“in (Hannu Chonnerl'in lesken?) tytär Dantzigissa lahjoitti kerran Scheel'ille yhden paidan ja kolme niistinliinaa („en skiorte ok III neese dokæ“), ja Gertrud Suurpää Räävelissä lahjoitti v. 1511 „herr electus“elle (pispa Arvid Kurjelle) yhden paidan ja kaksi niistinliinaa („en Hemmet vnde en par Nesevoke“), — hyvin arvollisia kaluja siihen aikaan (ks. Scheel'in kirjeet).

Armollensa (arvattavasti pispalle) muutamia „specilia“ (s. o. lääkkeitä?), mitkä Herra Maunu tuo muassansa ja saattaisi Hänen Armollensa selittää, kuinka niitä olisi käyttäminen. Eräs tiilin-tekijä, lisäsi Larber, oli sitä vastoin valmis lähemmään Turkuun, kun hän vaan saisi tietää, mitä hän siellä voipi vuoteensa ansaita; mies oli arvellut taitavansa vuosikaudessa polttaa 12 uunia „kalkin ja kiven kanssa“, jos hän vaan saa tarpeesensa väkeä ja muuta käytettävää. Olavi Larber'in kirjeestä Scheel'ille Toukok. 4 päivältä 1514 sopii ottaa mainittavaksi seuraava omituinen kohta: „Poikani lähettää teille 1 tynnyrin barnowin olutta („barnowst“) ja pyytää teidän ei halveksia sitä vähäistä. Item lähetän minäkin teille 1 tynnyrin barnowin olutta ja vähäsen viheriäistä inkivääriä ja jonkun määrän hillottua („sulte“) kalmus'ia (luultavasti *Acorus calamus*), jota te olette mieluisesti nauttiva illoin ja aamuin, *milloin olette olleet juopuneena*. Ja lähetän teille myöskin pienen rasian konvehtia, joka teille erittäinkin on hyvä, äreällä mielellä ollessa (? „fören mans krust“) (ks. Scheel'in kirjeet Yliopist. kirjastossa).

Paavali Scheel'in syntyperästä on tähän saakka kaikki tieto puuttunut. Mutta ne tutkimukset, mitkä olen tehnyt erästä Juhana herttuan seuralaista, Liunge Laurinpoikaa, varten, ovat saattaneet ilmi, kutka olivat tuomioprovastimme vanhemmat. Mainitun Liunge Laurinpoian isä, Lassi Maununpoika (jonka hallussa oli Haikon kartano Porvoon pitäjässä, ja puolisona Bengta Hannuntytär), oli syntynyt erästä Maunu Niilonpoiasta, jonka leski Anna Liungon-tytär v. 1517 antoi Naantalın luostarille muutaman rälssitilan Askaisten kylässä Lemun pitäjässä tyttärensä Kristiina Maununtyttären proventiksi (ks. teostani „Hertig Johan och hans tid I, siv. 67 viitta 138; Arwidss. Handl. V 231). Scheel'in kirjekokoilemassa löytyy tältä luostari-sisarelta,

Kristiina Maununtyttyäreltä, kolme kirjettä tuomioprovasti Scheel'ille, ja yhden ulkokirjoituksessa hän nimittää Scheel'iä „enoksensa“¹⁾. Paavali Scheel oli siis mainitun Anna Liungontyttyären *veli*. Mutta muutama kirjoitus Grönblad'in kokoilemien seassa Senaatimme arkistossa²⁾ sanoo nimen-omaan, että tämän Anna Liungontyttyären isä oli *Liungo Tiidikinpoika* (Tydiksson), jonka puolisona oli nimeltä Anna

1) Ulkokirjoitus kuuluu: „Hederwerdughum herre, Mester powal, domprowest i Abo, syn keriste moderbroder oc elskeligeste fader, ödmykelica sändis thetta“. Kirje on annettu: „Ex Nadendal sabbato post dominicam pastor bonus“ (s. t. s. lauantaina toisen sunnuntain jälkeen pääsiäisestä, siis Huhtikuussa tai Toukokuussa). Kaikki kolme Kristiinan kirjettä Scheel'ille mainitsevat, kuten usein on laita naisten kirjeissä, *päivämäärän* mutta *ei vuosilukua*, jona ovat kirjoitetut. Ne alkavat aina enkelin-tervehdyksellä: „*Aue Maria gracia plena*“ ja todistavat Kristiinan hellää rakkautta enoansa kohtaan. — „Jumala tietäköön, ett'en kenehen luota lähinnä Jumalaa, kuin Teidän Isällisyyteenne“, sanoo Kristiina muutamassa Joulukuun aikoina kirjoitetussa kirjeessä, jossa hän samalla sanoo tarvitsewansa yhden markan „deninger“, enempää ei talido muka kerrallaan pyytää, vaikka tosin olisi enempää tarvinnut; lupaa Jumalan kunniaksi nämä rahat käyttää, koska oli lainaksi ottanut 2 markkaa ja niillä ostanut *kirjoja Wadstenasta*. Kolmas kirja, annettu Lokakuussa, osoittaa että Kristiina johonkin määrin harjoitteli lääkitystaidetta; hän pyytää Scheel'iltä „vanhaa voita ja jotain muuta, joka rasvaista on, joksikin lääkkeeksi“; tuomioprovasti muka kyllä tietää, mihin Kristiina sen tarvitsisi. Sitten kun Naantalissa kävitte, kuuluu sanat, „olen ollut paljon mureissani, koska te niin itseltänne valititte“. Scheel näkyy siis tähän aikaan olleen kipeänä. Kristiinan Joulukuun-kirjeestä käypi arvata, että Naantalin luostarilaisten kirjevaihto usein, jos ei aina, oli jonkun luostari-veljen hoidettavana.

2) Tämä kirjoitus on luettelo Haikon omistajista, alkaen Antti Olavinpojasta (Paavali Scheel'in äidin-isästä?) ja loppuen v. 1572 Bengta Hannuntyttyäreen, Erik Sveninpoian leskeen. Päälle-kirjoitus on: „Thenne Eftterskrifne Slägdtt haffver bävtt vdij Haijkä“. Enimmistä Haikon omistajista mainitaan, kuinka kauan ovat Haikossa asuneet, ja kuinka monta vuotta heidän vaimonsa ovat leskinä eläneet heidän jälkeensä.

Antintytär. Niinpä siis on varma ja selvä asia, että samat Liungo Tiidikinpoika ja Anna Antintytär myöskin olivat Paavali Scheel'in vanhemmat. Olemme jo ennen huomauttaneet, että Scheel'ia, Pariisin yliopistossa ollessaan, nimettiin „Paulus Linguonis“, ja ulkokirjoitus muutamassa Scheel'ille lähetetyssä kirjeessä vuodelta 1514 kuuluu: „— Paulo Lingonis — preposito —“ (ks. Grönbl. main. kirj. siv. 625, 626). Tämä „Linguonis“, „Lingonis“ ei ole muuta kuin *Liungonpoika*. Että Scheel'in sekä isä että äiti olivat aatelista sukua, mainitaan erittäin tuossa ennen-puhutussa, hänen peukaloonsa koskevassa todistuskirjassa. („— ex utroque parente nobilis“ —. ks. Grönbl. main. kirj. siv. 100; vert. siv. 102).

Paavali Scheel'in isästä, *Liungo Tiidikinpoiasta*, tiedetään vielä varsin vähän. Antti Henrikinpoika ja Henrik Henrikinpoika myivät Porvoossa Urbanon päivänä (Toukok. 25 p.) v. 1472 vapasukuiselle Liunge Tiidikinpoialle ja hänen perillisillensä ikuiseksi omaisuudeksi „muutaman niityn, nimeltä Kåpse niitty, sisältävä kuusi „dragun“ia niityä, kahteen-toista markkaan Riian rahaa selvässä mak-sussa, jonka niityn vaimo Kaarina Sildvik'issä [arvattavasti Sköldvik Porvoon pitäjässä], isämme Henrik Täck'in, mainitun Kaarinan poian-poian [lue: poian], suostumuksella, oli ennen panttauttanut 9½ Riian markasta, — ja saman niityn oli ennen-mainittu Kaarina, isän-äitimme, yksityisillä rahoillansa ostanut Juho Bruncka'lta ¹⁾, joka asui Porvoon kaupungissa“. Näin kuuluu eräs kauppakirja, jota herra Simo Mulle'n piti sinetöitä (ks. Grönblad'in kokoilemat Senaatin Arkistossa). Vielä v. 1480 oli Haikon omistajana eräs

¹⁾ Liekö samaa sukua kuin Birger kuninkaan kuulusa drotseti, valtaneuvos Juhana Brunke (Bruncke, Brunkov), jonka mestaus Tukholmassa v. 1319 antoi Brunkeberg'ille nimensä.

„Liungo“, joka epäilemättä on sama Liungo Tiidikinpoika (ks. Lagus, Finska Adeln Gods, siv. 440). Ett’ei Liungo Tiidikinpoialle anneta sitä Scheel-nimeä, jota hänen poikansa tuomioprovasti kantaa, ei ole niinkään ihmettä, muistaessamme kuinka ylen harvoin sukunimiä siihen aikaan kirjoittaessa mainittiin. Luultavasti oli Scheel-suku saksalaista syntyperää ¹⁾. Varmaa ei ole, että tämä suku jo Liungo Tiidikinpoian lapsissa sammui; sillä eräs *Johannes Schele Turun hiippakunnasta*, joka sisään-kirjoitettiin Rostock’in yliopistoon Marrask. 24 p. 1517 (ks. Grönblad’in kokoilemat Senaatin arkistossa), saattoi olla tuomioprovas-tin sukua ja oli kenties tuomioprovastin kustannuksella saanut ensimmäisen opetuksensa.

Paavali Scheel’in äiti, *Anna Antintytär*, oli varsin todennäköisesti tytär sille Antti Olavinpoialle ²⁾, joka Liungo Tiidikinpoian edellä oli ollut Haikon omistajana. Anna Antintytär eli miehensä jälkeen leskenä vielä 40 vuotta, ja koska, niinkuin äsken mainitsin, Liungo Tiidikinpoika ainakin vielä v. 1480 oli eleillä, niin tuomioprovastimme, jonka elämä loppui v. 1516, näkyy kuolleen vähintään neljää ajastaikaa ennen äitiänsä. Se *Antti Liungonpoika*, joka Liungo Tiidikinpoian perästä oli Haikon omistajana ja oli nainut Anna Laurintyttären, Lydik Laurinpoian Kråkö’n herran sisaren, lienee epäilemättä ollut Paavali Scheel’in ja Anna Liungontyttären veli.

Edellä-mainitut sukuseikat osoittaa paraiten seuraava:

¹⁾ Sana *Scheel* eli *Schel* merkitsee saksankielessä: karsas-silmäinen, karsas, kade.

²⁾ Tämä Antti Olavinpoika oli mahdollisesti veli Wiipurin-linnan voutille (vv. 1451, 1452), vapasukuiselle Juho Olavinpoialle, jollenko Mustaveljekset eli Dominikanit Wiipurissa v. 1451 (1450?) myivät Haikon („Hayka“) kartanon Porvoon pitäjässä 70:een markkaan Riian rahaa (ks. Juusten, Chron. II, siv. 472, viitta 143, Arvidss. Handl. VI 27). Kenties heitti Juho Olavinpoika kohta Haikon kartanon Antti veljellensä, eikä ole sen vuoksi tullut mainituksi äsken-sanotussa luettelossa.

Suku-taulu.

Antti Olavinpoika, naitu **Liungo Tiidikinpoikalle**, joka mainitaan vv. 1472 ja 1480 ja ainakin viime-mainittuna vuonna oli Haikon omistajana. Anna eli miehensä jälkeen leskenä 40 vuotta, siis vähintään vuoteen 1520.

Anna Antintytär, naitu **Liungo Tiidikinpoikalle**, joka mainitaan vv. 1472 ja 1480 ja ainakin viime-mainittuna vuonna oli Haikon omistajana. Anna eli miehensä jälkeen leskenä 40 vuotta, siis vähintään vuoteen 1520.

Paavali Liungonpoika Scheel, synlynnyt Haikossa (?) luultavasti vuosien 1460—1470 välillä, arkipresbyterinä Turussa noin vv. 1497 ja 1498, arkitehtävinä ainakin vv. 1506—1513, tuomioprovastina vuodesta 1513 (?) kuolemaansa saakka v. 1516.

Antti Liungonpoika, Haikon omistajana vanhempiensa jälkeen. Nainut **Anna Laurintytären**, jonka veli oli Lydik Laurinpoika Kräk'össä Porvoon pitäjässä (ks. Grönb. Källor till Finl. Merensä proveniiksi (ks. Arwidss. Handl. v. 231).

Anna Liungontytär, naitu **Maunu Niilonpoikalle**, jolta hän sai huomenlajaksi vanhan rässi-tilan Askaisten kylässä Lemun pitäjässä, minkä Anna sitten leskenä antoi v. 1517 Naantalim luostarille tyttärensä proveniiksi (ks. Arwidss. Handl. v. 231).

Maunu Niilonpoika „eli Haikossa“ 60 vuotta, se tahtoo luultavasti sanoa 60 vuoden *ikään*; ja Anna eli vielä hänen jälkeensä leskenä 30 vuotta.

Kristina Maununtytär, nunnana Naantalissa; oli kirje-vaihdossa „enonsa“ Paavali Scheelin kanssa, tämän tuomioprovastina ollessa.

Lassi Maununpoika, eli Haikossa 40 vuotta (arvattavasti vielä v. 1530 eleillä. Nainut vapa-sukuisen **Bengta Hamuntytären**, joka jo v. 1545 oli uudesta naitu Eerik Sveninpoikalle, joka arvattavasti oli sama mies kuin sen-niminen vouti Helsingin kartanossa ynnä Heisingin ja Sipoon-pitäjässä vuodesta 1559 kuolemaansa saakka v. 1561 (Sen. Ark. N:o 3196, lehti I). Eerik Sveninpoika sanolaa Haikossa eläneen 24 vuotta (1537—1561?). Bengta Hamuntytär oli Haikon omistajana ainakin 1563—1581 (Sen. Ark.) ja sanotaan v. 1572 eläneen 70 vuotta, joka arvattavasti merkitsee että hän silloin oli 70 vuoden vanha.

Liungo Laurinpoika, Juhana herltuan „renki“ (page), mestattu v. 1563.

Maunu Laurinpoika, Haikon omistajana jo v. 1585. Sai Elok. 9 p. 1586 ikuisen rässi-vapauden tilallensa Askaisten kylässä Lemun pitäjässä. Nainut **Cecilia Hemrinyttä** (ks. Laqus, Finska Ad. Gods, siv. 44!; Sen Ark.)

Ebba Maununtytär, naitu **Pietari Niilonpoikalle** (Allongren), joka eli 16-nännen vuosisadan lopulla. Hänen kuolemansa jälkeen oli Ebba kauan Haikon haltiana ja mainitaan Senaatin arkistossa vielä v. 1623 (ks. muutoin Anrep, Sv. Ad. Ättartaf., suku *Allongren i Finland* N:o 115 +).

Lisäyksiä.

Lisäys Kurkien polvilukuun.

(Siv. 29).

Niilo Kurki, Herman Svård'in poika, mainitaan myöskin („Herra Niels Korkæ“) niiden 7:n maallikon joukossa, jotka, Upsalan arkkipispan ja kahden hänen kapitulolaisensa kanssa, Huhtik. 9 p. 1413 määrättiin tutkinto-käräjäin lautakuntaan Uplannissa. Oikeuston piti istuman Upsalassa kahdesti vuoteensa, nimittäin Disting-markkinoilla ja Eerikin-markkinoilla (ks. Eerik Pommerilaisen käsky tutkinto-käräjistä valtakunnassa, annettu Tukholmassa „dominica passionis“ s. o. 5:ntenä sunnuntaina paastossa v. 1413, löytyvä Hadorph'in lisäyksissä *Biärköa*-oikeuteen, Tukh. 1687, siv. 37; vertaa Lagerbring, Svea Rikes Hist. IV siv. 46; Dalin, Svea Rikes Hist. II siv. 622).

Lisäys tutkimukseen Muinais-jäänöksistä Vanaantaustalla.

(Sivv. 66, 67).

Sittenkuin kertomus Vanaantaustan löydöistä jo oli painettu, antoi Dosentti Tohtori J. J. Chydenius todistuksen niiden savi-astiaan aineesta ja laadusta, mitkä pirstoina löydettiin ja mainitaan sivv. 66, 67, noina 34, 35 ja 39. Tämän johdosta lisätään seuraavat tarkemmat tiedot: Aine on havaittu olevan tumman-väristä, haperaa ja isorakeista. Kuumennettaissa, nousi siitä ensin jonkun eloperäisen aineen höyryjä, jotka syttyivät ja levittivät omituisen hajun. Kun kuumuutta lisättiin, saivat astian pirstat vähitellen läpitsensä heleän ruskean värin, joka epäilemättä tuli ranta-happeumasta. Nämä seikat osoittavat, että astiat eivät ole olleet ollenkaan poltettuja, eikä edes tulen vaikutuksen alaisina, kuten siv. 68 arvattiin.

Verrattuina niihin astian-pirstoihin, joita on löydetty Bengtsböle'n muinais-handoista Ahvenanmaalla, osoittavat Vanaantaustan astiat suuren yhtäläisyyden aineensa puolesta. Ainoa eroitus on, että Ahvenan astian-pirstat ovat ulko-pinnaltansa punertavia, johon syynä lienee ollut, että heikko tuli oli niihin ollut vaikuttamassa. Kovemmassa kuumuudessa nekin muuttuvat koko paksuudeltaan ruskeiksi, samatekuihin Vanaantaustan pirstat; mutta elonperäistä ainetta ei niistä höyrehdi niin suuressa määrässä, että se palamaan syttyisi.

Historiallisen Osakunnan Pöytäkirjat.

Toimikunnan kokous.

Toukok. 9 p. 1864. Sittenkuin erään määrätyn komitean „Ehdotus, mitenkä Suomalaisen Kirjallisuuden Seura keskuudessaan loisi Historiallisen Osakunnan“, oli Seuran kokouksessa Huhtikuun 4 p. 1864 tarkastettu ja hyväksytty, ja Seura sen johdosta kokouksessaan Toukokuun 4 p. oli Toimikunnaksi Suomen historiaa ja muinais-tutkintoa varten valinnut kolme jäsentä, nimittäin Proessori M. Akiander'in, Docenti Toht. K. A. Bomansson'in ja allekirjoittaneen, kokoontui tämä Toimikunta Toukokuun 9 p. 1864, kutsuaksensa Osakunnan yhteyteen muutamia muita Seuran jäseniä.

1 §. Päätäten heittää vasta-kokoontuvan Osakunnan neuvoteltavaksi, mitkä muut Suomen historiaa harrastavat miehet ovat Osakunnan yhteyteen kutsuttavat, katsoi Toimikunta soveliaaksi tällä kertaa kutsua ainoastaan seuraavat Helsingissä oleskelevat Seuran jäsenet, nimittäin: Kanslianeuvos *G. Rein*, Proessori *F. Cygnæus*, Proessori *Z. Topelius*, Tohtori *S. Elmgren*, Tohtori *H. Aug. Reinholm*, Maisteri *R. A. Renvall*, Licentiaatti *K. F. Ignatius*, Maisteri *J. Krohn*, Pappismies *J. W. Murman* ja Maisteri *Aleks. Boehm*.

2 §. Kutsumuskirjoja päätettiin painattaa 200 kappaletta 4-taitteiselle paperille.

Helsingistä, aika kuin ylempänä.

Yrjö Koskinen.

Osakunnan kokoukset.

Toukok. 26 p. 1864 *). Saapuvilla olivat: Kanslianeuvos Rein, Proessorit Akiander, Forsman ja Topelius, Kirjaston vara-

*) Pöytäkirjat Toukok. 26 päivästä 1864 ja Helmik. 28 päiyään saakka 1865 ovat alkuperäisesti olleet ruotsinkielellä, mutta painetaan tässä yhtäläisyyden vuoksi suomennetuina.

hoitaja Elmgren, Dosentit Bomansson ja Krohn, maisterit Renvall ja Boehm, koulun-opettaja Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Provessori Akiander'in luettua Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran hyväksymät Osakunnan säännöt, ruvettiin toimikuntaan valitsemaan Esimiestä ja kahta jäsentä, joten ääntämällä valittiin edelliseen toimitukseen provessori Forsman (Yrjö Koskinen) ja jälkimmäisiin provessori Topelius ja allekirjoittanut, jotka siis, ynnä Kirjallisuuden Seuran ennen valitsemat jäsenet provessori Akiander ja Docentti Bomansson, ovat Seuran Historiallisen Osakunnan toimikuntana. Sihteeriksi valittiin allekirjoittanut.

2 §. Esimiehen esiteltyä, päätti Osakunta pitää varsinaisia kokouksia jokaisen kuukauden viimeisenä keskiviikkona, ja toivottiin, ettei näissä kokouksissa puuttuisi kirjoituksia Osakunnan alalle kuuluvissa aineissa.

3 §. Kun Historiallinen Osakunta ei saa jäseniltään mitään rahamaksua, vaan sen olo ja tarkoitus yksinomaaisesti perustaise heidän kirjalliseen vaikutukseensa, katsoi Osakunta tarpeelliseksi määrätä, että, uusia jäseniä valittaessa, ainoastaan semmoisia kutsuttaisiin, jotka samalla, kun ovat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseniä, ovat myös erityisesti harrastaneet isänmaan historiaa ja muinais-tiedettä, ja että, kun uusia jäseniä Osakuntaan otettaviksi esiteltäisiin, saapuvilla olevat jäsenet ääntäisivät ja enimmäkseen äänet ratkaisisivat asian. — Sitten esiteltiin jäseniksi seuraavat: Waltioneuvos Tohtori F. W. Pipping, Kanslianeuvos Tohtori Elias Lönnrot, Asessori Tohtori F. J. Rabbe, Viisaustieteen Tohtori kreivi M. Creutz, Provasti ja Kirkkoherra Liperissä A. J. Europæus, Provasti ja Kirkkoherra Finström'issä F., P. von Knorring, Lehtori Tohtori J. O. J. Rancken Waasassa, Lehtori Tohtori K. C. Tigerstedt Turussa, Lehtori Maisteri O. Blomstedt Oulussa, Dosentti Tohtori J. E. Waaranen, Kappalainen Wampulassa J. A. Lindström, Koulun-inspehtori Pietarissa Maisteri K. A. Slöör, Linnan-saarnaaja Turussa A. Lindman, Kappalainen Kokkolassa Schroderus ja Aikeis-opettaja Torniossa Mellenius, joille kaikille piti kutsumuskirjat lähettää, paitsi kolmelle viimeksi mainitulle, jotka, syystä etteivät olleet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseniä, tällä kertaa täytyi vaalista sulkea pois.

4 §. Kanslianeuvos Rein ilmoitti Osakunnalle matka-ohjeen, jonka hän Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimiehenä oli antanut Kokelas Smedberg'ille, jonka tulee ensi kesänä Seuran kustannuksella matkustaa kaakkois-Suomessa. Ohje sisälsi seuraavat seikat:

1:o. Matka on sopivimmasti aljettava Koiviston tienoilta Uuden-kirkon, Kivennavan, Muolan (Pyhäristin), Walkjärven, Raudun, Sakkolan, Pyhäjärven ynnä muiden pitäjien kautta Käkisalmele ja siitä pohjaseen päin pitkin Laatokan rantaa, jonka jälkeen pitäisi kulkeman Kuopion läänin kuuluvan Karjalan läpi niin pitkälle, kuin aika myöntää.

2:o. Niissä seuduissa, jossa herra Smedberg käy, pitää hänen panna muistiin kertomukset ja tarut, jotka vielä ovat kansan suussa seutujen ensimmäisestä asuttamisesta ja kohtalosta, kuin myös muinaisista sota-ajoista.

3:o. Pitää hänen ruveta yhteyteen asianomaisten kirkkoherrain kanssa ja niiltä hankkia itsellensä lupa, saada käydä kirkko-arkistojen läpi, joissa melkein aina on useita sendun historiaa selittäviä lisätietoja. Samaten ehkä kruununvoudien hoidossa olevat kihlakunnan arkistot, kuin myös lahjoitusmaiden kantatilat ansaitsisivat tarkastamista, koska niissäkin toisinaan voi tavata vanhempia asiakirjoja. Mitä kaupunkeihin tulee, pitäisi maistraatin arkistoista, etenkin Käkisalmen kaupungissa, löydettämän jonkunmoinen joukko semmoisia asiakirjoja.

Samalla kuin Osakunta täydellisesti hyväksyi tämän ohjeen, tahtoi se ainoasti puolestansa lisätä, osittain ikäänkuin vasta-mainitun seikan likemmäksi selitykseksi, seuraavata:

4:o. Kirkon arkistoissa pitää oletikin vanhemmat piispan- ja provastin-käräjän pöytäkirjat, joista usein saadaan arvokkaita viljelyshistoriaan kuuluvia tietoja, niin myös väkiluvun taulut, etenkin niiltä ajoilta, jolloin sota, katovuodet, kulkutaudit tai muut kovemmat kohtaukset ovat maata rasittaneet, vieläpä vanhemmissa kirkon- ja tilinteko-kirjoissa löytyvät muistutukset seudulla tapahtuneista merkittävistä kohtauksista, tarvemmin läpi-käytämän ja tärkeimmät seikat niistä muistiin pantaman.

5:o Koska tunnettu on, että näillä tienoin ennen Stolbo-

van rauhaa on ollut useita kreikkalaisia luostareita (e. m. Lipperissä y. m. paikoilla), tahtoi Osakunta herra Smedberg'ia kehoittaa kirjoittamaan muistiin ne jutut ja tarut, joita niistä vielä ehkä olisi kansan muistissa.

6:o Lopuksi ei Osakunta luullut kyllin voivansa muistuttaa herra Smedberg'ia siitä, että hän kokoaisi muinais-kaluja, niinkuin vanhempia kivi-, pronssi-, luu- ja rauta-aseita. Jolleivät omistajat luopuisi niistä ilman palkkiotta, pitäisi hänen ainakin kirjoittaa muistiin, missä ne ovat, että sittemmin voitaisiin ne lunastaa. Sama on myös vanhempien historiallisten kirjoitusten laita, jos niitä tavataan. — Ja piti Kokelas Smedberg'ille annettaman ote tästä matka-ohjeesta.

Karl Ferd. Ignatius.

Syysk. 28 p. 1864. Saapuvilla olivat Esimies Provessori Forsman, Provessori Akiander, Asessori Rabbe, Kirjaston varahoitaja Elmgren, Dosentti Bomansson, Maisteri Boehm, Koulunopettaja Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Järjestämis-kokouksien pöytäkirjat Toukokuun 9 ja 26 päiviltä luettiin ja oikaistiin. Mitä jälkimmäisen pöytäkirjan 3 pykälässä mainittuihin herroihin Lindman, Schroderus ja Melenius tulee, joille, vaikka Osakunnan jäseniksi esiteltyinä, asetusten mukaan ei kuitenkaan ole voitu lähettää kutsumuskirjoja ennen, kuin ovat tulleet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseniksi, päätettiin, että niin pian kun se on tapahtunut, ne ilman enemmättä ilmoituksetta pitää heille toimitettaman.

2 §. Esimies luki valtioneuvos Pipping'in lähettämän kirjoituksen, jossa hän kiitti Osakuntaa kutsumuksesta Osakunnan yhteyteen. Samassa Esimies myöskin mainitsi, että Provasti Europæus hänelle yksityisesti oli lähettänyt samanlaisen kirjeen, sekä muutaman käsikirjoituksen päällekirjoituksella: „Kronologiska anteckningar angående Nyslott och dess län jemte Savolax (ifr. 1323 till 1589) utdragne hufvudsakligen ur A. J. Arvids-sons handlingar till upplysning af Finlands häfder“, jonka herra Provasti jätti Osakunnan käytettäväksi.

3 §. Allekirjoittanut luki lyhyemmän kirjoituksen nimeltä: „Något om sättert att ungefärligen beräkna folkmängdsförhållandena i Finland under tiderna före tabellverkets inrättande 1749“ Tämän johdosta ilmoitti Asessori Rabbe, että hän Tukholmassa oli tehnyt otteen väkiluvun tauluista Suomenmaata varten niistä ajoista alkaen, jolloin väkitaulusto perustettiin, aina ruotsin-vallan loppuun asti, ja tarjosi hyvántahtoisesti nämä kirjoitukset niiden käytettäväksi, jotka haluaisivat. Muuten muistutti hän, että väkiluvun tauluja tehtiin jo joitakuita vuosia ennen 1749, vaikka niitä ensi aikoina tehtiin tiheämmin, kuin joka viides vuosi, joten niitä ei juuri voikkaan nimittää viisivuotis-(quinquenni) tauluiksi. Kaava, joka vuonna 1748 vahvistettiin, muutettiin sittemmin useat kerrat, ja syy vaikkeen väkilukua laskiessa onkin näissä erilaisissa kaavoissa, sillä niiden mukaan tehtyjen taulujen ilmoitukset ovat keskenään vastaritaiset. Mitä henkikirjojen ja viisivuotis-tilujen eriävään väki-määrään tulee, muistutti vihdoin herra Asessori, että edellisten summat toisinaan ovat suuremmat, kuin jälkimäisten, ja tahtoi, paitsi monta muuta seikkaa, tähän eriäväisyyteen syyksi panna sen, joka syntyy eri vuoden-ajasta, jolloin kummatkin tehdään, koska henkikirjat valmistetaan Lokakuussa, mutta viisivuotis-tilut vasta Joulukuun viime päivinä. Keskustelussa, joka sitte nousi keinoista, miten saataisiin tietoja väkiluvun suhteista vanhempina aikoina, esitti herra Murman, että yhteisillä varoilla lähetettäisiin miehiä maan ympäri, jotka kirkon arkistoissa tekisivät kirjallisia otteita syntyneiden ja kuolleiden kirjasta, etenkin kun nämä summat epäilemättä olisivat hyvänä johdatuksena näissä laskuissa.

4 §. Esimies kysyi, eikö Osakunta, vaikk'ei sen hallussa ole rahavaroja, katsoisi sopivaksi pyytää e. m. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta apua semmoisiin Osakunnan alalla oleviin tieteellisiin yrityksiin, joihin sitä tarvittaisiin, ja kun tähän myöntämällä vastattiin, mainitsi Esimies erittäin „Borgbacken“ nimistä mäkää Porvoon kaupungin vieressä, josta ehkä, jos siellä oikeassa paikassa kaivettaisiin, saataisiin jonkunlaista tietoa. Tohtori Bomansson'in ilmoitettua, että Opistolainen Cajander tänä kesänä oli tutkinut Bergbacken-mäkää ja sen kuvannutkin,

päätti Osakunta, ennenkuin ryhtyisi mihinkään puhiin tässä suhteessa, kuulustella, mitkä sairaukset olivat mainitun opistolaisen tutkinnoista, etenkin kun ei missään tapauksessa voitaisi saada toimeen uutta, tutkintoa ennen tulevata kesää. Toinenkin samaten Esimiehen tekemä esitys, että koetettaisiin toimittaa jollekulle sopivalle miehelle matka-apu, hänen tehdäkseen historiallisia ja kielitieteellisiä tutkinnoita Suomalaisten seassa Ruotsissa ja Norjassa, katsottiin lykättäväksi tulevaan kokoukseen.

5 §. Kokous-aikojen piti edellisen päätöksen mukaan pysyä entisellään, mutta kutsumusta ei enää olisi laitettava vahtimestarin kautta, vaan ainoasti ilmoittamalla sanomalehdissä.

Karl Ferd. Ignatius.

Lokak. 26 p. 1864. Saapuvilla olivat; Esimies Proessori Forsman, Kanslianeuvos Rein, Proessori Akiander, Asessori Rabbe, Dosentti Bomansson, Maisterit Renvall ja Boehm, koulunopettaja Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja oikaistiin.

2 §. Otettiin mietittäväksi Esimiehen edellisessä kokouksessa tekemä esitys Porvoon kaupungin vieressä olevan Borgbacken-mäen tarkemmasta tutkimisesta, ja mainitsi Esimies, että Opistolainen Cajander, jolta oli kysytty hänen viime kesänä siellä tehdyistä kaivamisista, oli ilmoittanut, ettei hän niillä mitään löytänyt, eikä myös saanut niistä mitään muuta johdusta tutkinnoilleen, joiden hän vakuutti olleen niin tarkkoja kuin mahdollista. Selitykseksi *Borgbacken*-mäen muinaiseen tarkoitukseen ilmoitti Tohtori Bomansson seuraavata: Ollessaan Suomessa vuosina 1555 ja 1556, antoi Kustaa Waasa ankarasti tutkia — enimmiten, kuten näkyy, tuon tunnetun Jaakko Teit'in kautta — semmoisia tiloja y. m., jotka hänen mielestään piti vedettämän takaisin kruunun alle. Yhdessä kirjoituksessa semmoisista maista ja tiloista, joka on niteessä, nimeltä „Finland 1556 N:o 35“, ja joka ennen säilytettiin Ruotsin kammari-arkistossa Tukholmassa, mutta nyt muiden kirjoitusten kanssa on jätetty Keisarillisen Senaatin arkistoon, on eräs kappale nimeltä: „Om Borgå socken 9 September“ (luultavasti 1555), jossa mui-

den joukossa on tämäkin huomattava osoitus, ainoa suorastaan historiallinen tieto, joka tähän asti on voitu saada tuosta äskettäin ja vielä nytkin niin riidan-alaisesta Borgbacken mäestä Porvoon kaupungin vieressä: „Porvoon kauppakaupungin alaiset tilukset, jotka Porvoon nimismies Pietari Johonpoika ja useat muut ovat anastaneet haltuunsa ja tehneet rälssi-maiksi, ovat muinoin kuuluneet sen *Linnan* alle, joka on rakennettu Porvoon pappilan vieressä olevalle mäelle. On siis K. M. Meidän Armollisimmalla Herralla hyvä oikeus omistaa ne tilukset, pellot ja niitut, jotka ovat sen alla“. Tämä tieto on tärkeä, koska se osoittaa, että 16:n vuosisadan puolivälissä linna vielä oli jällellä, vaikka se oli joutunut rappiolle syystä, että sen tilukset olivat tulleet yksityisten huostaan. — Mitä sen ikään taas tulee, muistutti Provessori Akiander, että nimi *Borgå* osoittaa, jotta sekä kaupunki, että virta ovat saaneet nimensä linnasta, jonka perustaminen siis on etsittävä sangen etäisessä ajassa. Tätä puolustaa itse paikan aikainen asuttaminen ja sen arvo ikivanhana kauppapaikkana, josta nimi Saxby vieläkin todistaa. Allekirjoittanut osoitti tarpeelliseksi tarkemmin tutkia useampiakin tällaisia muinaisjäännöksiä sekä omassa, että naapurimaissa; sillä ainoasti sitten, kun eri tutkimusten tuotteet ovat asetetut rinnattain, voidaan toivoa päästä johonkin lujaan viseyteen näiden linnojen synnystä ja tarkoituksesta. Borgbackenmäen vertaisia olivat, ei ainoasti pari peninkulmaa lännessä oleva Siggeborg, vaan myöskin useat niin-kutsutut „Bauerburge“ Wiron ja Liivin maalla, jotka ovat kuvatut Kruse'n Necrolivonica'ssa. Provessori Akiander ilmoitti, että Kivennavan pappilan vieressä on yhtäläinen maa-linnoitus, kuin Porvoonkin, vaikka vähää pienempi. Se on aina Kustaa Waasan ajoista, ja siinä kaivamalla on löydetty ruostuneita miekkoja y. m. s. Wähän aikaa uudelleen keskusteltua, katsottiin paraaksi jättää Borgbackenmäen tutkiminen tulevaisuuteen, jolloin siihen suuremmalla tieteellisellä opilla voitaisiin ryhtyä. Nyt kaivaminen siinä enemmän vahingoittaisi, kuin hyödyttäisi.

3 §. Sitä vastoin katsoi Osakunta pitävänsä esitellä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta matka-apua kieli- ja kansatieteellisten sekä historiallisten tutkimusten toimittamista varten

Skandinaviassa asuvien Suomalaisten seassa. Jollei tutkinnoilla heimolaistemme seassa Ruotsissa ja Norjassa saataisikkaan oikeata selkoa kadonneen Kainu-heimon kohtaloista, kenties kuitenkin sieltä ko'otuista kieli- ja kansa-tieteellisistä seikoista saataisiin jonkunlainen johdatus, vastatessa kysymykseen onko mainittu heimokunta olemassa ollutkaan, — johon jo Porthan vastasi kieltämällä — taikka ovatko Kainun ja Qvenien nimet alkuperäisesti olleet kansan vai paikan nimiä. Tästä huolimatta, on sekä suomen historialle, että kielitutkinnolle tärkeätä saada selvälle, milloin ja mistä nämä suomalaiset siirtolaiset ovat tulleet nykyisille asuinpaikoille, mihin heimokuntaan he kuuluvat ja kuinka heidän kielensä, heidän ollessa kauan eroitettuina emämaasta, on muodostunut. Tässä aineessa tähän saakka julkaistut kirjoitukset ovat joko jättäneet nämä kysymykset ratkaisematta, taikka ovat myös niiden ilmoitukset olleet liian vähän luotettavia. Tämän johdosta päätti Osakunta kysyä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta, eikö se tahtoisi tulevana kesänä varoillansa laittaa Skandinaviaan jotakin soveliasta miestä, (minkä, jos haluttaisiin, Osakunta esittelisi,) joka matkustaja, kulkien pitkin tunturi-selänteen seutuja Norjan Finmarkista eli Ruijasta etelään päin Wermantiin ja „Suomalais-metsiin“ saakka, ottaisi toimeksensa suomalaisessa rahvaassa kirjoittaa muistiin historiallisia taruja, lauluja, satuja ja kielen omituisuuksia, ja paikoilla olevista kirkko-arkistoista tai muista saapuvilla olevista kirjakokouksista ko'ota ne historialliset ja tilastolliset tiedot, jotka ovat saatavina mainitusta rahvaasta; — ja koska semmoinen matka vaatii tarpeellisen valmistus-ajan, jotta matkalainen edeltäkäs voi oppia tuntemaan kaikki kirjoitukset ja kertomukset, joita Suomen, Ruotsin ja Norjan puolella, sekä vanhempina että uudempina aikoina on tässä aineessa tehty, ei Osakunta luullut voivansa lykätä tätä kysymystä tuonnemmaksi. Arviolta Osakunta vihdoin luuli, että matka voitaisiin tehdä neljässä kuukaudessa ja apu-rahaksi määrätä 400 markkaa kuukaudelta eli yhteensä 1600 markkaa; mutta tahtoi, jos ehdotus hyväksyttäisiin ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura sen haluaisi, vastedes antaa perinpohjaisemman suunnituksen matkalle.

4 §. Uusiksi jäseniksi Osakuntaan esiteltiin: Proessori A.

E. Ahlqvist, Tohtori P. Tikkanen, Provasti Tohtori K. H. Strandberg ja Provasti C. R. Alcenius.

5 §. Maisteri Boehm luki tekemänsä kirjoituksen: „Några ord om den svenska allmogens i medlersta Österbotten öfvertro, fördomar, trollformler och vidskepliga bruk“. Sen jälkeen luki Tohtori Bomansson lyhyemmän kirjoituksen, jossa hän näytti Bergius'en esittelemän väitöksen, että Thord Sandersson'in aateliskirja, vuodelta 1431, olisi vanhin pohjois-maissa tunnettu, nyt jo olevan kumotun, koska jo 11 vuotta sitä ennen eli Syyskuun 1:nä päivänä 1420 Eerik Pommerilainen oli lähettänyt aateliskirjan Bolstaholman omistajalle Ahvenanmaalla, Suomalaiselle Biörn Paavalinpoialle. Aateliskirjan, josta Tohtori Bomansson oli löytänyt ainoasti kopian, säilytettynä Reduktioni-kirjoitusten joukossa Kuninkaallisessa kammari-arkistossa Tukholmassa, ilmaisi hän tämän jälkeen sisällyksen puolesta.

6 §. Asessori Rabbe antoi Osakunnalle joukon kappaleita tekemästänsä ja vastikään painosta tulleesta kirjasta: „Om tillväxten af folkmängden i Finland under decennierna 1851—1860 samt om dödligheten och folkmängdsförhållanderna åren 1860—1862“. Sitten kuin jokainen saapuvilla olevista oli saanut kappaleensa, jätettiin loput allekirjoittaneelle, niille Osakunnan jäsenille jaettaviksi, jotka nyt olivat poissa.

Karl Ferd. Ignatius.

Marrask. 30 p. 1864. Saapuvilla olivat Esimies Provessori Forsman, Kanslianeuvos Rein, Provessorit Akiander ja Topelius, Assessori Rabbe, Kirjaston varahoitaja Elmgren, Docentit Bomansson ja Krohn, maisterit Renvall ja Boehm, koulun-opettaja Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja oikaistiin.

2 §. Ilmoitettiin Historiallisen Osakunnan tarkastettavaksi kaksi käsikirjoitusta; toinen J. A. Lindström'iltä, nimeltä: „Är Europas vestra och sydvestra fornbildning ursprungligen fenicisk?“ ja toinen eräs ruotsinkielinen kertomus Närpiön pitäjästä B. F. Nordlund'ilta. Ennenkuin Osakunta tahtoi päättää, pitäisikö Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle puolustaa näiden kir-

joitusten ottamista Suomi-kirjaan, katsoi Osakunta sopivaksi, että kirjoitukset ensiksi kiertäisivät toimikunnan ja niiden jäsenten kesken, jotka haluavat tarkemmin tulla tuntemaan niiden sisällön.

3 §. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta oli Osakunta saanut seuraavan kirjoituksen:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Historialliselle Osakunnalle

Tässä olevat kolme kirjoitusta ynnä niitä seuraavat muinaiskalut, jotka Kirjallisuuden Seuralle annettiin sen viimeksi pidetyssä kokouksessa, saan minä Seuran käskystä lähettää Historiallisen Osakunnan tarkastettavaksi, ja samalla myös ilmoittaa, että Seura tulevaan kokoukseensa toivoo niistä Osakunnan lausuntoa.

Helsingissä, 4 päivänä Marraskuuta v. 1864.

Aug. Ahlqvist.

Muinaiskalut, ynnä niitä seuraavat kirjoitukset, jotka edellisinä viikkoina tarkemman tarkastuksen vuoksi olivat kiertäneet toimikunnan jäsenten kesken, olivat nyt saapuvilla ja toimikunta antoi niistä seuraavan lausunnon:

Lautamiehen Rovaniemeltä Juho Hoikan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle lahjoittamat kalut ovat: yksi sangen omituisesti valmistettu nuuska-sarvi, tulukset raudasta, kaksi vanhempaa hopea-rahaa vuosilta 1541 ja 1600, palainen kaksiteräisestä taltasta, joka on saviliuska-kivestä tehty, ja useita luu-kappaleita. Ensiksi mainitulla näistä kaluista eli nuuska-sarvella on, kun ei mikään erinäinen taru ole siihen yhdistetty, yhtä vähän historiallinen kuin muinaistieteellinen arvo, etenkin koska tupakka ja nuuska on ollut meidän maassa ainoasti noin 200 vuotta. Löydetty tulukset sekä hopea-rahat eivät myöskään näin yksinänsä ole suuri-arvoisia, mutta jos useampia semmoisia kaluja löydettäisiin samoilta tienoilta, ehkä tulisivat tärkeiksi paikallis-historiallisessa suhteessa, selittämään viljelyksen levenemistä pohjaseen päin pitkin Kemijoen rantamia. Molemmat rahat ovat vähän vanhempia, kuin Rovaniemen seurakunta, joka vasta vuonna 1632 sai oman kirkkonsa. Tänne lähetetty kivinen taltta kuu-

luu kivikauteen, josta aikakaudesta viisi kalua ennen on löydetty Rovaniemessä. Tämä nyt lahjoitettu on niitä eriskummallisia, vaikka meidän maassa kyllä usein löydettyjä koverrus-aseita, jotka toisessa päässä ovat niinkutsutuita suora-taltoja, toisessa onsi-taltoja; varsi oli luultavasta sidottu keskustaan kiinni. Tässä on toinen pää katkaistu. Mitä vihdoin Hoikan mainitsemiin Rovaniemen muinais-jäännöksiin tulee, ei niistä voida antaa mitään varmaa lausuntoa, sillä siihen vaaditaan vähintäkin asian tuntevan miehen tekemä kertomus niistä sekä sen ohessa tarkat kuva-piirroksot. Erilaiset ja vaihtelevat merkitykset, mitä n. k. Lapin raunioille, Jättiläisten haudoille, Hiiden kiukaille eli pesille j. n. e. maan eri osissa annetaan, tekevät vielä vaikeammaksi saada oikean selon Hoikan tutkimasta muka „iki vanhasta handasta“. Siinä löydettyt luut on herra Arkiateri Bonsdorff tutkinut ja sanonut niiden olevan poltetuita eläimen-luita. Tämä, kuin myös kertomus muutoinkin, näyttää osoittavan, ettei tämä muinaisjäännös ole ollut mikään hauta, ainakaan siinä merkityksessä, kuin Hoikka on ajatellut. Hänen mainitsemat rauniot ja kiukaan rakennukset ovat yhtäpitäväiset useissa muissa kohdin pohjoisella Pohjanmaalla olevien kivi-raunioiden kanssa, jotka ovat koko joukon suurempia, kuin muualla Suomessa, eivätkä, kuten muut, ylhäältä kuperia, vaan tasaisia; mutta mitä nämä kivi-rauniot ovat olleet, täytyy vastaiseksi jättää tulevaisien tutkintojen selvitettäväksi.

Osakunta päätti, että yllä-oleva lausunto piti laitettaman vastimeksi Kirjallisuuden Seuralle ja katsoi myös tarpeelliseksi lautamies Hoikalle, jonka kirjoitukset osoittavat suurta halua muinais-tutkintoon ynnä harvinaisen selkeyden esitys-tavassa, lähettää kirjeen, sisältävä neuvoja ja osoituksia muinais-kalujen kokoamiseen; Esimies ja allekirjoittanut valittiin sitä tekemään Osakunnan puolesta.

4 §. Esimies luki seuraavan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralta tulleen kirjeen:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
Historialliselle Osakunnalle.

Sittekuin Tohtori Tikkanen Seuran kahdessa viimeksi pidetyssä kokouksessa on Seuran teetettäväksi ja kustannettavaksi

ehdotellut elämäkerrottain tehdyn Suomen historian, vaan Seura, ehdotuksen lavenden ja suullisesti tehdyn muodon vuoksi, ei ole voinut ruveta sitä tarkemmin arvostelemaan, päätti se lykätä asian Historiallisen Osakunnan mietittäväksi, jonka, Tohtori Tikkasen kanssa ehdotuksesta keskusteltuaan, olisi siitä Seuralle annettava kirjallinen mietintö.

Helsingissä, 4 päivänä Marraskuuta v. 1864.

Aug. Ablqvist.

Tämän luettua, selvitti Esimies, koska Tohtori Tikkanen ei saapuvilla ollut, hänen tekemäänsä ehdotusta, koskeva elämäkertomuksien ulos-antamista suomenkielellä. Nämä kertomukset, jotka sisältäisivät kaikki aikakaudet Suomen historiasta, pitäisi tehtämän kansalle sopivalla ja helposti ymmärrettävällä kielellä ja tulla ulos eri vih'oissa, sekä menekin vuoksi kuin myös, ett'ei kirjan ulos-antamista viivytettäisi. Vaikeus tehdä semmoista kirjaa, koska isänmaan historia vielä on kirjoittamatta, katoaa siten, että ne tutkijat, jotka sitä par'aikaa toimittavat, ottavat osaa toimituksessa, kukin valmistaen sitä aika-kautta, jonka hän paraite tuntee, — ja kun kieli usealle ehkä olisi suurena haittana, saisi nämä antaa kertomuksensa ruotsinkielellä ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seura pitäisi huolta suomentamisesta. Tätä ehdotusta vastaan pani Tohtori Elmgren sen epäilyttävän seikan, että kokemus on näyttänyt, että kirjalliset teokset, joiden toimittajina on ollut yhtiö useammista henkilöistä, ovat tavallisesti ennen aikojaan tauonneet, osaksi sen tähden, että on liiaksi luotettu toisten apuun, osaksi myös siitä syystä, että kirjan ulos-tulemisen edesvastaus on ollut niin monen niskoilla. Esimerkkinä tästä on tuo keskeytynyt teos: „Finlands minnesvärda män“. Proessori Topelius'ella oli osittain samat epäilykset ja mainitsi paitsi sitä, että kirja välttämättömästi tulisi olemaan hyvin epätasainen kirjoitus-tavan suhteen, kun niin moni sitä toimittaa. Proessori luuli puolestaan, ett'ei tällä tavalla saataisi yhtenäistä historiallista teosta, eikä edes oikeata rahvaan kirjaa, kokonaisenaan; mutta katsoi kuitenkin paljon hyötyä olevan, jos ainakin sillä tavoin historiallisia teoksia syntyisi, jotka muuten ehkä kauankin jäävät kirjoittamatta; itse työkin auttaisi järjestämään Suomen historiaa varten ko'otut aineet. Esi-

mies myönsi, että teos tosin tulisi tasaisempi, jos yksi usean siassa tekisi sitä, mutta kun tämä ei ollut mahdollista, täytyi tyytyä siihen, mitä nykyisissä suhteissa voidaan saada aikaan. Ei ole myös tietty, josko kirjoitus-tavan vaihtelevaisuus vahingoittaisi teosta; yhtä hyvin voi se hyödyttää sitä. Useasta työkumppanista olisi vielä sekin etu, että työ edistyisi nopeammasti, ja mitä edesvastaukseen tulee, olisi siitakin huolta pidetty, jos asetettaisiin toimikunta, joka jakaisi Suomen historian eri aikakaudet kirjailijain välille niin, että kullakin olisi määrätty osansa. Tähän suostuivat useimmat ja kun yrityksen suuri hyöty yleisesti myönnettiin, tahtoi Osakunta kaikin puolin puolustaa Tohtori Tikkasen ehdotukseen suostumista, kuitenkin niin, että teoksen nimi, joka tarkoittaa ainoasti elämä-kertomuksia, pitäisi muutettaman joksikuksi toiseksi sopivammaksi esim. „historiallisia kertomuksia“, sillä siten saisivat kirjassa oikean siansa nekin tapaukset, jotka eivät ole suorastaan yhteydessä jonkun mainiomman miehen elämän kanssa, vaan kuitenkin yleisesti huvittavia. Kaavaksi sille, mitä kirjoitustapaan ja kielen helppouteen tulee, kelpaavat Fryxell'in kertomukset Ruotsin historiasta. Historiallinen Osakunta tahtoo siis ehdotella, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura asettaa toimikunnan, jossa on niin vähä miehiä, kuin mahdollista, sopivimmasti kolme, jotka, itse toimittukseen osaa ottamatta, jakavat työnsä määrättyihin aikakausiin ja suostuvat asianomaisten kirjailijain kanssa, minkä osan kukin ottaa kirjoittaakseen. Osien luku olisi sillä tavoin edeltä-käsin määrättyinä, ilman että kuitenkaan mitään rajaa pantaisiin kirjan laveudelle; sillä joka osa saisi tulla ulos useissa vihoissa, joiden luvun määräisi kerrottavan aikakauden suurempi tai vähempi tarkeys. Joka kirjailija kirjoittaa toisesta huolimatta ja antaa vihkonsa kohta, kun on saanut sen valmiiksi. Ainoasti se järjestys on seurattava, että kunkin osan ensimmäisestä vihosta aljetaan ja sitten jatketaan tiettyssä järjestyksessä. Siis voivat tulla ulos yhtäaikaa 1:sen, 2:sen, 3:nneen j. n. e. osan ensimmäiset vihot; mutta tästä ei voi kuitenkaan tulla sitä ajan sekoitusta, kuin jos vihot, kerrottavaansa aikaa katsomatta, jatkuvat keskeytmättömässä numero-järjestyksessä sen mukaan, kuin valmistuvat. Jos osat, yhteisen nimensä ohessa, saavat vielä kukin

erityisen nimensä, esim. „Pakanuuden aika-kausi“, „Walloittamisen aika-kausi“, „Katholisuuden aika-kausi“ j. n. e., on syy semmoiseen sekoitukseen kokonaan poistettu. Kun on tärkeätä, että kaikki esteet, jotka viivyttävät kirjaa pian tulemasta ulos, ovat ajoissa poistettavat, ehdottelee Osakunta lopuksi, että se annetaan ulos pienissä vihoissa, jotka sen mukaan, kuin ovat tarkastetut, painetaan. Kun kirjan tarkoituksena on, tehdä meidän kansan muinaisuus tunnetuksi ja rakastetuksi nykyiselle sukupolvelle, ja kirjan levittäminen jokaiseen pereeseen maassa on tarkoitus-perä, johon voimia myöden on pyrkiminen, ei jokaisen vihon hinta suinkaan ole sivu-seikka, vaan on toivottava, että se olisi niin halpa, kuin mahdollista, korkeintaan markka. Lopuksi tahtoi Historiallinen Osakunta ilmoittaa, ettei se kokonaisuudessaan eikä toimikuntansa kautta voi ryhtyä mihinkään muuhun toimeen esitellyn teoksen suhteen, kuin että, sääntöjensä mukaan, ottaa tarkastellaksensa sisäänjätetyt kirjoitukset, ennenkuin ne annetaan painettavaksi.

5 §. Sen johdosta, että edellinen keskustelu oli koskenut kysymystä, saada pikemmin tai myöhemmin Suomen historia ulos-annetuksi, tahtoi Proessori Akiander käyttää tilaisuuden, kääntääkseen Osakunnan huomion suureen tarpeeseen semmoisesta oppikirjasta kouluja varten, — tarve, joka helposti ja vähällä vaikeudella voitaisiin täyttää. Kaikki myönsivät asian suuren tärkeyden; mutta kuitenkin luultiin semmoinen työ, joka ei oikeastaan muutenkaan kuulunut Osakunnan vaikutus-alaan, huolletta voitavan jättää yksityiselle toimeliaisuudelle, joka epäilemättä saisi siitä kyllin voittoa.

6 §. Asessori Rabbe antoi tilinteon niistä toimikunnista eli kommissioneista, jotka Ruotsin hallitus vuosina 1721 ja 1743 Uuden-kaupungin ja Turun rauhantekojen jälkeen lähetti Suomeen, tutkimaan maan tilaa ja esittelemään keinoja sen auttamiseen häviöstä. Semmoisia toimikuntia oli Uuden-kaupungin rauhan jälkeen: yksi Savonmaan, Kyminkartanon ja Uudenmaan läänissä, kreivi K. Bonde'n johdannolla, toinen Turun ja Porin läänissä G. Cederhjelm'in johdannolla, ja kolmas Pohjanmaalla. Näiden toimikuntain kirjoituksia oli Asessori antanut kuulustella Ruotsissa ja saanut vastaukseksi, etteivät Pohjanmaan toimi-

kunnan kirjoitukset ole tallella, vaan sitä vastoin molempain toisten, joista herra Asessori oli saanut luettelon, jonka hän antoi Osakunnalle. Mitä siihen toimikuntaan taas tulee, joka asetettiin Turun rauhan jälkeen, on sen lausunto otettu ulos valtio-arkistosta ja sille tielle hukkunut; mutta kuin 1747 vuoden valtiopäivillä asetettiin niin kutsuttu Suomalainen Deputationi, jonka piti, kuulusteltuaan asianomaisten kollegioin ajatusta, antaman säädylle lause taloushoidosta ja sen parantamisesta Suomen Suuriruhtinakunnassa, oli herra Asessori hankkinut otteen sanotusta lauseesta. Siitä luki hän pykälän, joka sisälsi ehdotuksen, mitenkä vähitellen saataisiin ruotsin kieli Suomeen asetetuksi ja Suomen rahvasta, etenkin kasvavaa nourisoa, kaikin keinoin taivutetuksi sen oppimiseen. Sittenkuin herra Asessori oli antanut nämäkin kirjoitukset Historialliselle Osakunnalle, luki hän lopuksi vertailua varten Kustaa II Adolfin säännöt „äidin-kielestä“.

Karl Ferd. Ignatius.

Tammik. 25 p. 1865. Saapuvilla olivat: Esimies Provessori Forsman, Kanslianeuvos Rein, Provessori Akiander, Kirjastonvarahoitaja Elmgren, Dosentti Krohn, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Kun viime joulukuun 28 päivänä kutsuttuun kokoukseen ainoasti kolme jäsentä, siihen Esimies ja Sihtieri luettuna, oli tullut, eivät nämä luulleet itsellään olevan oikeutta, ottaa joitakuita käsillä-olevista aisioista eli kysymyksistä keskusteltavaksi, vaan olivat katsoneet sopivaksi jättää nämä, ynnä edellisen kokouksen pöytäkirjan oikaisemisen tulevaan kokoukseen. Sentähden luettiin ja oikaistiin nyt Marraskuun 30 päivänä pidetyn kokouksen pöytäkirja.

2 §. Kanslianeuvos Rein'in kautta tuli tuomari Taube'lta Historialliselle Osakunnalle lahjaksi yksi kappale Per Brahe'n toimella tehdystä Kajaanin vapaherrakunnan kartasta: „Tabula Geographica Caianizæ“.

3 §. Osakunta päätti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle esitellä Suomikirjaan otettavaksi vara-kirkkoherra B. F. Nord-

lundin lähettämän kertomuksen Närpiön pitäjältä, etenkin kun mainittu kertomus on ylipäänsä hyvästi ja tarkasti tehty, ja paitsi sitä sisältää joitakuita yleisemmästi hyödyllisiä tietoja, muun muassa erittäin rahvaan sodasta Pohjanmaalla v. 1808. Samoin luuli Osakunta pitävänsä Suomi-kirjaan pantavaksi ehdotella kappalaisen J. A. Lindström'in kirjoituksen: „Är Europas vestra och nordvestra fornbildning ursprungligen fenicisk?“ Kirjoitus, joka on koetus kumota Nilsson'in teoksessa „Skandinaviska nordens ur-ärvnare“ sen toisessa painossa tekemää päätöstä, että foinikialainen sivistys ja Baalin palvelus olisi levinnyt Skandinaviaan ja muualle, ei tosin ole heikkoja kohtia vailla, joista ei liene vähin haitta tekijän puuttuvainen tarkastus-taju lähteitä valitessaan; mutta sen ansiot ovat toisaalta katsoen kuitenkin painavammat ja useammat, jonka vuoksi Osakunta luuli voivansa puolustaa sen painamista,

4 §. Syystä, että Suomalaisen Kirjallisuuden Seura oli lähettänyt Historialliselle Osakunnalle takaisin sen tekemän ehdotuksen, saada matka-apua jollekulle sopivalle miehelle, joka Skandinaviassa asuvien Suomalaisten seassa tulevana kesänä tekisi kieli- ja kansatieteellisiä, sekä historiallisia tutkinnoita, liittäen siihen pyynnön, että Osakunta tahtoisi tarkemmin selvittää tämän matkan tarkoituksen ja mihin seutuihin saakka sen pitäisi ulottua, antoi Esimies tiedon Proessori Ahlqvist'in ja Dosentti Krohn'in kanssa tekemästään matka-suunnituksesta. Sen mukaan pitäisi matkan alku-paikkana olla Tornio ja sieltä koskea suomalaisiin seutuihin Kaihnuu-joen (Kaliks) ympärillä ja sittemmin pitkitettämän tunturien yli Tromsan tienoille, jossa etenkin Kaavuonon (Kaafjord) vaski-tehtaalla suurempi joukko Suomalaisia asuu. Täällä, kuten jo Ruotsissa, piti lähettilään koettaa saada selkoa ajasta, josta suomalaisten asettuminen alkaa, ja tokko suomalaiset pitävät itseään paikan alkuperäisinä asukkaina. Semmoisesta selityksestä saataisiin luultavasti tietoja sekä Kainulaisten että Pirkkalaisten kansallisuudesta. Paitsi sitä pitäisi lähettilään pitää tarkka vaari paikka- ja suku-nimistä ja tiedustella tarinoita, lauluja ja satuja, joita tavataan suomalaisessa rahvaassa. Tilastolliset ja historialliset tieto-asiat, jotka suomalaisen rahvaan suhteen ovat saatavina seuduilla olevista

arkistoista, ovat myös muistiin kirjoitettavat. Kieli-tieteellisiä tutkintoja varten oli Proessori Ahlqvist erityisesti jättänyt seuraavan kirjallisen ohjeen:

„Matkustajan pitää tarkoin ottaa vaari kielestä niillä tie-noilla, joissa hän käy. Tämän vuoksi pitää hänen, jos mahdollista, joka paikassa, missä suurempi joukko Suomalaisia asuu, kirjoittaa muistiin tietoja heidän puheen-partensa äänne-opista, kaikenlaisten nimisanain sijoittelemisesta, jossa hänen tulee tarkasti huomata, mitkä sijat puheen-alaisessa puheenparressa todella on, laatu-sanain vertailemisesta (komparationista) ja löytyneekö superlativoa vai onko komparativo (apu-sanain kanssa) edellisen asemessa, joka viime-mainittu seikka todella olisi hämäläis-omituisuus; lasku-sanat luetellaan; niin myös asema-sanat, etenkin itsiölliset, joiden sijoitus kokonaisuudessaan kirjoitetaan ylös; omistavaiset liite-sanat (suffixit), niiden vaikutus sanan runkoon, jos niitä käytetään vastaavaisten tekijä asemoin kanssa (minulleni, sinulleni j. n. e.), joka myös olisi hämäläis-omituisuus. Tehdikköin taivutus esimerkillä.

Jotta kielestä saataisiin elävä ja selvästi käsitettävä silmäys, ovat kieli-näytteet tarpeellisia, jonka tähden matkustajan kaikista niistä paikoista, joissa kieli jokseenki eroaa meidän omista murteista, pitää tuoda kieli-näytteitä, johon jokin satu tai muu semmoinen valitaan. Senlaisten kieli-näytteiden arvo on kuitenkin siinä, että ne ovat kirjoitetut suurimmalla tarkkuudella ja täydellisesti yhtä-pitäväiset sen puheenparren kanssa, josta niiden pitäisi olla kuvana. Tämä esitellään matkustajan mieleen pantavaksi.

Joka paikassa matkoillaan Suomalaisten seassa pitää matkustajan kirjoittaa muistiin sanoja, joko uusia s. o. kirja- ja puhe-kielessä täällä tuntemattomia, taikka semmoisia joilla siellä on erinomainen merkitys, ja semmoisia, jotka johtamisen ja yhdistämisen vuoksi ovat muistettavia ja selvikkeenä kielen johtopissa“.

Kun pohjoinen Norja siten on tutkittu, voipi matkustaja, jos aika on täpärä, Wardöön ja Wesisaaren (Wadsö) seudun sivuttamalla, koska sen-puoliset Suomalaiset, jotka nähtävästi myöhemmin ovat sinne muuttaneet ja paitsi sitä ovat sangen

vähälukuiset, eivät tarjonne mitään erinomaisia lisää hänen tutkinnoilleen, matkustaa Tromsasta höyry-laivalla Trondhjemiin, ja siitä sitte tunturin yli Jemtlandiin ja niin edespäin etelään Köliä myöten Suomalaisten luoksi Wermilannissa ja eteläisessä Norjassa. Osakunta hyväksyi tämän matka-suunnituksen: mutta kuitenkin luultiin, ettei tätä matkaa ehdittäisi tehdä yhden kesän kuluessa, vaan yleinen ajatus näytti olevan, että tutkimukset Etelä-Skandinaviassa pitäisi jättettävän toiseen kesään.

5 §. Esimies mainitsi, että eräästä Senaatin arkistossa olevasta tilinteko-kirjasta, joka käsittää tilit ravinnosta Korseholmassa v. 1564, muutamalla viimesien lehtien taka-sivulla on löydetty suomalaiset loihtu-sanat ruotsalaisella päälle-kirjoituksella: „Emot pestilencie“. Waikka tältä loihimiselta, joka on kirjoitettu jonkunlaisella runo-mitalla, puuttuu sekä tarpeellinen järjestys että ajatuksen selvyys, on sillä kuitenkin merkillisyytensä, ei ainoasti todistuksena siitä epä-uskosta, joka silloin vallitsi suomalaisissa virkamiehissä, vaan myöskin yhtenä kiellemme vanhimmista muisto-merkeistä. Tämän jälkeen luki hän loihtu-runon.

Karl Ferd. Ignatius.

Helmik. 28 p. 1865. Saapuvilla olivat: Esimies Proessori Forsman, Proessori Akiander, Assessori Rabbe, Kirjaston varahoitaja Elmgren, Maisteri Renvall, Pappis-mies Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytä-kirja luettiin ja oikaistiin.

2 §. Esimies luki lautamieheltä Hoikalta tulleen kirjeen Tammikuun 28 päivästä, joka oli vastaus siihen kirjoitukseen, jonka Historiallinen Osakunta viime Marraskuun 30 päivänä pidetyn kokouksen päätöksestä oli lähettänyt hänelle. Kun Hoikka vastauksessaan sanoi itseltään puuttuvan useita mainitussa kirjelmässä osoitettuja kirjoituksia muinais-tutkinnossa, päätti Osakunta lähettää ne hänelle.

3 §. Assessori Rabbe antoi Historialliselle Osakunnalle lahjaksi: „Matrikel öfver Svearikes Ridderskap och Adel, utgifven år 1770 af Carl von Schönfelt“. Kirjassa on erittäin mer-

kitty ne sivut, jotka ovat Suomesta syntyperää. Näistä oli herra Assessori tehnyt luettelon, jonka hän myös lantoi Osakunnan kirjastoon. Karl Ferd. Ignatius.

Maalisk. 31 p. 1865. Saapuvilla oli: Esimies Proessori Forsman, Kanslianeuvos Rein, Proessori Akiander, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Esimies ilmoitti Osakunnan saaneen lahjaksi Herra Kenraali-majori O. Furu-hjelm'ilta muutamia otteita erään Englantilaisen, Eversti Fenshawe'n, muistelmista sotatapauksista Suomessa vv. 1788—1790, mitkä muistelmät Kenraali-majori Furu-hjelm viime vuonna oli Puolanmaalla tavannut mainitun Fenshawe'n poian-poian luona. Näistä englanniksi kirjoitetuista otteista luki Esimies Osakunnan kuullen muutamia suomennettuja kappaleita.

3 §. Osakunnan jäseneksi päätettiin säädetyllä tavalla kutsua: Kenraali-majori O. Furu-hjelm ja Herra Proessori J. G. Frosterus.

4 §. Koska Osakunnan Säännöt, jotka sisältävät tarpeellisimmat määräykset Osakunnan toimen suhteen sekä Seuran että Osakunnan keskinäisestä välistä, eivät vielä ole erikseen painettu ja sen vuoksi ovat tuntemattomat useimmille Osakunnankin jäsenille, päätettiin pyytää seuralta varoja niiden painattamiseen.

5 §. Wiimein ilmoitettiin että Suom. Kirj. Seura oli viime vuosijuhlanansa valinnut Historialliseen Toimikuntaan kolme jäsentä: Proessorit Akiander ja Forsman sekä Tohtori Ignatius. Koska nyt Osakunnan piti näiden joukosta valita Esimiehensä, vieläpä Toimikuntaan lisäksi kaksi jäsentä ja yksi Toimikunnan jäsenistä myöskin Sihtieriksi, ilmoittivat sekä Esimies että Sihtieri tahtovansa luopua niistä viroista, joilla Osakunta oli heitä tähän saakka kunnioittanut, ja valittiin silloin Esimieheksi Proessori Akiander, Sihtieriksi Proessori Forsman (Yrjö Koskinen) ja Toimikunnan jäseniksi Tohtorit Elmgren ja Bomansson.

Karl Ferd. Ignatius.

Huhtik. 26 p. 1865. Saapuvilla oli: Esimies Provessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Provessori Topelius, Toht. Elmgren, Toht. Bomansson, Toht. Ignatius, Herra Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Edellisessä kokouksessa valittu Esimies Provessori Akiander tervehti Osakuntaa muutamilla sydämmellisillä sanoilla, lasuen toivonsa, että jos kohta hän itse, jonka tutkimukset enimmästi liikkuvat kirkollisen historian alalla, vähemmin voisi Osakunnan tarkoituksiin vaikuttaa, kumminkin muut jäsenet vastakin niinkuin tähän asti antaisivat Osakunnalle tiedon tekemistensä tutkimuksista ja sillä tavalla yhä auttaisivat eläyttä-mään toisiansa työn-tekoon isänmaan historiassa.

3 §. Pormestari K. J. Nygren'iltä tulleita lahjoja ilmoitettiin, nimittäin yksi Jääsken nais-pukuun kuuluva esiliina, kaksi muotokuvaa j. n. e., jotka kaikki päätettiin antaa Seuran koilemiin.

4 §. Erästä Lehtori Rancken'n kautta tulleesta suomenkielisestä teoksesta „Muistelmia 1808 vuoden sodasta“, päätettiin Seuralle antaa vaadittu lausunto, jolla ehdoteltaisiin teoksen painamista eri kirjana.

5 §. Vihdoin allekirjoittanut nosti kysymyksen Kenraalimajori De la Barre'n käytöksestä Napuen eli Ison-kyrön tappe-lussa, koettaen osoittaa, että tuo Nordberg'in historian kautta (pain. 1740) yleiseksi levinnyt syytös, että muka De la Barre ratsuväkeneen olisi ennen aikojaan paennut tappelu-tantereelta ja sillä tavoin päästänyt Wenäjän rakuunat piirittämään Suomen jalkaväen, ei ole läheskään tukeviin todistuksiin perustettu. Niinkuin Nordberg'in esipuheesta (siv. XXIV) ja muutoin vertailemalla voidaan arvata, on Nordberg saanut tietonsa Ison-kyrön kirkkoherralta, Niilo Æjmelæus'elta, jolta melkein yhtäläinen kertomus löytyy Ison-kyrön kirkon-arkistossa (nyt painettu allekirjoittaneen „Lähteissä“ siv. 324). Samalta kädeltä näkyy olevan sekin kertomus, joka luetaan vanhoissa Tur. Sanomissa v. 1776, ja vielä neljäskin kertomus (Läht. siv. 329) lienee saman suvun muistelmia. Näissä kertomuksissa on aina-

kin kaksi seikkaa, jotka näyttävät aivan perättömiltä: 1-ksi että ensimmäistä tykkiä laukaistaessa Dela-Barre jo olisi ollut Gumsilassa pakomatalla (Läht. siv. 327), ja 2-ksi että Majori Marcks, joka sitten kävi Galitsin'in luona, olisi kuullut Wenäläisten pilkallisesti kiittävän Suomen ratsuväkeä siitä, että se oli pakoon pötkinyt (Turun San. 1776, siv. 11); — eikä ainakaan itse Marcks virallisessa kertomuksessaan (Läht. sivv. 335—337) siitä mitään tiedä, vaan sanoo Galitsin'in juoneen Armfelt'in, *Dela-Barre'n* ja kaikkein urhoollisten Suomen upsierien maljaa. — Samaa epäiltävää laatua kuin mainittu juttu on Raatimies Falander'in kertomus (Tur. San. 1789, siv. 120), että Ven. Kenraali-majori Bruce olisi v. 1718 muka Barth. Vhael'ille vakuuttanut, syyn olleen Dela-Barre'ssa, joka ei olisi muka tarvinnut kuin antaa ratsuväkinsä kaikessa hiljaisuudessa piippuansa polttaa, niin voitto olisi ollut Suomen sotajoukon. — Sitä vastoin ei huomata Armfelt'in kirjeissä (Läht. sivv. 330, 353) vähintäkään viittausta Dela-Barre'n tai ratsuväen syyllisyyteen (itse tappelurelacioni, ann. Raahesta Maalisk. 12 p. 1714, on kuitenkin kadoksissa), eikä myöskään Maaherra Clerk'in kirje Kokkolasta Helmik. 22 p., taikka provasti Falander'in ja Luutnantti Miltopeus'en kertomukset (Läht. sivv. 356, 357) syytä ketään siitä onnettomuudesta, joka on tapahtunut, vaan kiittävät kaikkien urhoollisuutta ja miehuutta. — Kuitenkin näkyy Armfelt'in Vapaherruus-kirjeestä (Suomi 1859, siv. 260), että kaikki olisi hyvin käynyt, „jos paikalliset kohdat olisivat sallineet ratsuväen ottaa tappeluun osaa (om terrainen tillåtit Cavalleriet komma med i actionen)“; samate Armfelt itse sanoo (Läht. siv. 355), että ratsuväki ei paljon tappiota kärsinyt. Mutta nämä kohdat, vaikka vaikeat selittää, eivät suinkaan anna oikeutta tuomitsemaan Dela-Barre'a syy-pääksi Suomen sotajoukon tappioon. Että Pohjanmaalla jo ennestään joku viha Dela-Barre'a vastaan oli viritetty, huomataan siitä nimettömästä valitus-kirjasta, joka edellisen vuoden lopulla lähetettiin hallitukselle Tukholmaan, ja jossa väiteltiin, että Dela-Barre, peräytyessään Wenäläisten alta Kristiinasta (Marrask. 27 p. 1713; Läht. siv. 314), olisi antanut väkensä ryöstää omistajain silmäin edessä, polttanut Kristiinan pappilan ja maankyliä, viskauttanut ulos 1000 tynnyriä kruunun viljaa, j. n. e. Hallitus

vaati selitystä Maaherra Clerkiltä, joka todisti, että syytöksessä ei ollut perää, ja samoin Armfelt'kin kiivaasti puolusti Dela-Barrea (Läht. sivv. 319, vert. siv. 317).

Tästä kysymyksestä nousi vilkas keskustelu, jossa muun seassa Toht. Ignatius katsoi huomattavaksi sen omituisen seikan, että Nordberg'in jo v. 1740 julkaistu kertomus Napuen tappelusta ei silloin nostanut mitään vastaväitöstä Dela-Barre'n puhdistamiseksi, vaikka epäilemättä siihen aikaan vielä eli monta miestä, jotka tappelussa olivat olleet saapuvilla. Myöskin muistutettiin, että Provasti Æjmelæus, joka itse oli paikalla asuvia ja saapuvilla olleiden todistusta näkyy kuulustaneen, on pidettävä kaikin puolin kunniallisena miehenä, joka ei suinkaan tahallansa ole tahtonut ketään herjata. Koska nyt kaikki kertomukset todistavat, että ratsuväki varsin vähän oli taistelussa osallinen, tahtoi Tohtori Ignatius antaa Dela-Barre'n käytökselle sen selityksen, että tämä, luullen kaiken taistelun turhaksi, oli katsonut velvollisuudekseen pelastaa edes ratsuväen; jota omaltaista käytöstä taas Armfelt, kun vahinko kerran oli tapahtunut, ei enää tahtonut soimata, koska hän tiesi itse valinneensa sopimattoman tappelukentän ja tahtoi asiain sikeläisessä onnettomassa tilassa karttaa eripuraisuutta.

Yleisesti katsottiin kuitenkin, että asian lopulliseen ratkaisemiseen vielä tarvitaan uusia todistuksia.

Yrjö Koskinen.

Kesäk. 1 p. 1865. Saapuvilla oli: Esimies Provessori Akiander, Assessori Rabbe, Toht. Elmgren, Toht. Ignatius, Herra Murman, Maisteri Renvall, Maisteri Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja oikaistiin.

2 §. Osakunnan jäseneltä, Kappalaiselta J. A. Lindström'iltä, tuli Osakunnan tarkastettavaksi ruotsinkielinen kertomus Tenholan pitäjältä.

3 §. Tohtori Elmgren ilmoitti Osakunnalle, että Soinin talon vieressä, neljänneksen peninkulman päässä pohjoispuolella Naantalista, tavataan muutamassa tasaisessa kalliossa rivittäisin viivoja, jotka liian paljon ovat säännöllisen kirjoituksen näköi-

sia, että niitä kävisi suoraan päättää paljaaksi „*lusus naturæ*“. Mutta koska niitä tähän saakka oli ainoastaan pintapuolisesti tarkastettu eikä ole saatu niitä sopimaan mihinkään tunnettuun aakkos-kirjoitukseen, katsoi Tohtori varsin tarpeelliseksi, että sopivassa tilassa joku taitava ja tarkka mies ottaisi niitä paikalla kopioitaksensa, niin että päästäisiin varmaan tietoon niiden oikeasta luonteesta.

4 §. Tohtori Ignatius teki äsken ilmestyneen väitöskirjansa johdosta muutamia selityksiä Suomen väkiluvusta 17:nneen vuosisadan keskipaikoilla.

Yrjö Koskinen.

Syysk. 27 p. 1865. Saapuvilla oli: Esimies Proessori Akiander, Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Ignatius, Bomansson ja Tikkanen, Maisterit Krohn ja Boehm ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Ruotsinkielisen kertomuksen Tenholan pitäjistä, minkä tekijä, herra J. A. Lindström oli lähettänyt Osakunnan tarkastettavaksi, katsoi Historiallinen Toimikunta sen-arvoiseksi, että se ansaitsee Suomi-kirjaan painattaa, jos tekijä sen Seuralle siihen tarkoitukseen tarjoopi. Tosin Toimikunta ei voinut jättää muistuttamatta, että tekijä kertomuksensa historiallisessa osassa ei ole käyttänyt Senaatin arkistoa, joka tavallisesti antaa paikalliselle historialle runsaita tieto-varoja. Sen siaan on kertomukseen huolellisesti käytetty muita lähteitä, esim. pitäjän nimismies-konttoria ja kirkon-arkistoa, joista varsin arvollisia, etenkin tilastollisia tietoja on annettu.

3 §. Tohtori Ignatius toi katseltavaksi kipsi-kaaviot kahdesta omituisesta kivi-aseesta, jotka olivat löydetty Aunuksen maalla ja kuuluvat Pietarin muinais-kalujen museoon. Nämä kaaviot oli täkäläinen Kansatieteellinen Museo saanut lahjaksi Kenraalinna A. Rajeffski'ltä, joka pari viikkoa sitten oli käynyt Helsingissä ja silloin oli teettänyt itsellensä kipsi-kaavioita 50:stä täällä löytyvästä kivi-aseesta, niitä lahjoittaaksensa useille museoille sekä Wenäjässä että Sveitsissä ja muilla ulkomailla. —

Sen ohessa näytti Tohtori Ignatius useita rautaisia ja pronssisia muinaiskaluja, jotka viime vuonna olivat löydetty tietä rakennettaissa Wanaantaustan kartanolla Janakkalassa, ja koska kartanon omistaja herra luutnantti Standertsköld oli ilmoittanut olevansa mieluisa antamaan Yliopiston jatkaa kaivanto-työtä, katsoi Osakunta suotavaksi, että Toht. Ignatius ja allekirjoittanut sitä varten lähtisivät ensi tilassa löytö-paikalle. — Myöskin muutamia loihtu-kaluja, mitkä herra Opistolainen Carlenius Utajärveltä oli Kansatieteellis-museolle lähettänyt, oli Toht. Ignatius tuonut Osakunnan katseltavaksi.

4 §. Herra Assessori Rabbe lahjoitti Osakunnalle asiakirjat, jotka koskevat Karjalan jääkäri-väestön asettamiseen vv. 1775 ja 1776. Näistä huvittavista kappaleista luki herra Assessori Osakunnalle erittäin Kruununvouti Wallenius'en ehdotuksen sekä Kuninkaallisen Majesteetin päätöksen asiassa.

5 §. Osakunnan jäseniksi päätettiin kutsua hra Rehtori G. Hallstén Waasassa ja hra Yliopistolainen K. M. Stenius (Kivinen).
Yrjö Koskinen.

Lokak. 30 p. 1865. Saapuvilla olivat: Esimies Proessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Reinholm, Bomansson ja Ignatius, Maisterit Krohn ja Slöör ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Otettiin esiin hra Opistolaisen J. Aspelin'in kirjoittama suomenkielinen teos „Kertomus Maalahden pitäjistä“, minkä Seura oli lähettänyt Historiallisen Toimikunnan tutkittavaksi, ja päätettiin siitä antaa se lausunto, että vaikka puheenalainen kertomus ei ole täydellisimpiä laadussansa, se kuitenkin sisältää tarpeelliset kohdat, mitkä pitäjän-kertomukseen kuuluvat, vieläpä on muutamissa kohden varsin valaisevainen, jonka tähden se Toimikunnan mielestä hyvin ansaitsee Suomi-kirjaan panna. Että teokselta puuttuu rikos-tilastolliset tiedot, tahdottiin kuitenkin vaillinaisuudeksi mainita, ja katsottiin tarpeelliseksi, että Maalahden pitäjän kartta olisi kertomukseen liitettävä

3 §. Allekirjoittanut luki omasta ja Toht. Ignatius'en puolesta matkakertomuksen käynnistänsä Wanaantaustan muinaisjäännöksiä tutkimassa, ja osoitettiin sen ohessa muutamia siitä paikasta löydettyjä muinaiskaluja.

4 §. Tohtori Reinholm teki suullisen esityksen jonkunlaisista muinaisista linnoituksista Niittysaarella Lempäälässä, ylipuolella Herralan ja Kuokkalan koskia.

5 §. Tohtori Ignatius näytti Provessori Joh. El. Terserus'en Upsalassa antaman todistuksen opistolaiselle Gust. Cajanus'elle, Jouluk. 20 p. 1656.

Yrjö Koskinen.

Marrask. 29 p. 1865. Saapuvilla oli: Esimies Provessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit Elm-gren, Bomansson ja Ignatius sekä allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Esimies ilmoitti, että Kirj. Seura hänen esityksensä oli suostunut painattamaan eri vihkona „Toimituksiensa“ jaksossa Historiallisen Osakunnan julkaistavia pöytäkirjoja ja muita pienempiä kirjoituksia; jonka tähden Osakunta päätti ensi kokouksessaan neuvotella sekä tämän aikakauskirjan nimestä että siihen pantavista kappaleista.

3 §: Allekirjoittanut luki muutamia Säfstaholman arkistosta otettuja todistus-kappaleita Porkkalan alustalaisten hädästä nälkävuosina 1695—1697.

4 §. Tohtori Bomansson esitti Tohtori Grönblad vainajan jättämien Schwerin'in arkistosta kopioittujen todistuskappaleiden mukaan muutamia tietoja Bernhard von Melen'in ja Hoijan kreivin salavehkeistä Meklenburg'in hovissa, herttua Albrecht VI Kauniin kanssa Ruotsin valtakuntaa vastaan.

5 §. Viimein Tohtori Bomansson myöskin esitti muutamia arveluita pispa Arvid Kurjen vanhemmista sekä kansan-runon mainitsemista „Klaus Kurjesta ja Elinasta“.

Yrjö Koskinen,

Tammik. 31 p. 1866. Saapuvilla oli: Esimies Proessori Akiander, Kanslianuivos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit Ignatius ja Bomansson, Maisterit Krohn ja Boehm, hra J. W. Murman ja allekirjoittanut.

1 §. Viime kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Esimies ilmoitti, että Osakunnan jäseneltä Kenraalimajori O. Furuhjelmilta oli lahjaksi tullut Valtiosihteeri Chrapovizky'n painetut venäjänkieliset Muistelmät vv. 1782 ja 1793 välillä, jonka ohessa luettiin kaksi lahjoittajalta tullutta kirjettä.

3 §. Myöskin luettiin eräs lautamieheltä J. Hoikalta tullut kirje, missä hän selitti lähettävänsä muutamia Rovaniemeltä löydettyjä, muinaiskalukuksi arveltuja kapineita. Tutkittaissa kuitenkin havaittiin, että näiden joukosta ainoastaan muutama ei aivan vanha vaskiraha oli sen-arvoinen, että se kelpaisi säilyyn ottaa, jonka tähden mainittu raha annettiin Yliopiston kokoukseen.

4 §. Tohtori Ignatius näytti Osakunnalle erään Toivaniemen tilalta Tuuloksen kappelista löydetyn rahan, jonka aineesta ja syntyperästä ei kuitenkaan vielä ollut tarkkaa tietoa, koska se tosin ulkomuodoltaan havaittiin olevan arapialainen (Kufalainen) hopea-raha, mutta tarkemmin tutkittuna arveltiin olevan tinasta tehty ja kenties väärennetty. Sen ohessa mainittiin, että tilan pihasta, jossa kansan-tarina sanoo muinoin olleen „Ryömän linnan“, on ennenkin löydetty nuolen-kärkiä.

5 §. Allekirjoittanut luki Osakunnalle C. Grewingk'in kirjasta „Das Stein-alter der Ostsee-provinzen“ (pain. Tartossa 1865) selityksen niistä laivanmuotoisella kivi-latomuksella päällystetyistä hauta-kammioista Riian lahden länsi-rannalla (Nogalenissa ja Lubessern'issa), joita tavallisesti nimitetään „Pirun-laivoiksi“ (Wellalaive) ja luullaan Skandinaavilaisten tekemiksi, ja muistutti sen ohessa, että Pääjängteen länsirannalla Korpilahden kappelissa kuuluu olevan melkein yhtäläisen, joka olisi sitä tarpeellisempi tutkia, koska ei suinkaan ole luultavaa Skandinaavilaisten siellä käyneen niinä muinaisina aikoina, jolloin tällaisia hautoja tehtiin. Osakunta katsoi suotavaksi, että Toht. Ignatius ja allekirjoittanut tätä varten kesän aikana kävisi Korpilahdella; kuitenkin ei voitu asiasta sen enempää päätöstä tehdä,

koska epätietoista oli, milloin mainitut tutkijat saisivat aikaa semmoiseen matkaan ja mistä välttämättömät kulutukset siihen saataisiin.

6 §. Keskusteltiin sen aikakauskirjan nimestä, minkä Osakunta tulee Seuran kustannuksella ulos-antamaan, ja päätettiin ensimmäiselle nimilehdelle pantavaksi „Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia, se ja se Osa“, mutta toiselle lehdelle varsinaiseksi nimeksi; „Historiallinen Arkisto, toimittanut Historiallinen Osakunta“.

Yrjö Koskinen.

Helmik. 28 p. 1866. Saapuvilla oli: Esimies Proessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Ignatius ja Bomansson, herra Murman ja allekirjottanut.

1 §. Viime kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Pieni ruotsinkielinen teos „En Karelsk jägares sorgliga minnen, af J. F. Lagervall“, minkä teoksen Kirjallisuuden Seura oli lykännyt Historiallisen Osakunnan tutkittavaksi, ja Toimikunnan jäsenet kukin yksityisesti jo olivat tarkastelleet, otettiin puheeksi, ja päätettiin antaa siitä Seuralle se lausunto, että nämä muistelmat, jos kohta eivät olekkaan erittäin suuriarvoisia, kuitenkin ovat laillansa huvittavia sekä valaisevat joitakuita tähän asti hämää seikkoja 1808 vuoden sodan historiassa ja senvuoksi ansaitsevat tulla Suomi-kirjaan, jolloin kuitenkin olisi tarpeellinen tehdä kielen suhteen muutamia korjauksia.

3 §. Sitten otettiin tarkastettavaksi ne Savosta ja Karjalasta kerätyt tiedot, mitkä kansan-kouluttaja H. Laitinen oli Seuralle lähettänyt ja Toimikunnan jäsenet jo olivat yksityisesti läpi-katsoneet. Nämä keräykset käsittävät: 1) Asema-piirroksia ja selityksiä muutamista muinais-linnoista, vallituksista, Lappalais-kalmistoista j. n. e., 2) Historiallisia kansan-tarinoita Lappalaisista, Jaakko Pontuksesta, Kiteen Pajarista ja „partio“-taisteluista entisinä sota-aikoina, ja 3) Selityksiä monenlaisista pyhän-viettämisistä, taikauksista ja omituisista tavoista Savossa ja Karjalassa. Kaikista näistä tiedoista oli Osakunnan ajatus että ne yleiseen ovat yhtä valaisevia ja arvollisia sisällykseltään, kuin

ne kirjalliselta muodoltaan ovat vaillinaisia ja esitys-tavaltaan hajanaisia. Waikka niitä siis on mahdoton sinänsä julkaista, katsoi Osakunta kuitenkin niistä olevan paljon hyötyä, jos joku ottaisi näistä ja yhtäläisistä Seuran kokoilemissa löytyvistä käsi-kirjoituksista toimittamaan jotakin säännöllistä teosta Itä-suomen muinais-tarujen ja muinais-tapojen selitykseksi. Erittäin tärkeäksi katsoi Osakunta omalta kannaltaan nuo silminnähtävällä tarkkuudella tehdyt asema-piirrokset muinais-linnoista, Lappalais-kalmistoista ja Kiteen Pajarin-linnasta (yhteensä 10 piirrosta) ja päätti sen vuoksi, jos Seura siihen suostuisi, toimittaa nämä kuvat ynnä siihen kuuluvat selitykset johonkuhun vastaiseen vihkoon Osakunnan „Historiallista Arkistoa“. Ja koska nämä keräykset, joita varten kouluttaja Laitinen näkyy tehneen erinäisiä matkustuksia, ovat maksaneet tekijällensä sekä vaivaa että kustannuksia, katsoi Osakunta kohtuulliseksi Seuralle ehdotella, että kouluttaja Laitiselle annettaisiin palkinnoksi 200 markkaa.

4 §. Allekirjoittanut luki erään hra D. E. D. Europæus'elta tulleen kirjeen, joka, sen johdosta mitä Osakunnan edellisessä kokouksessa oli puhuttu Korpilahden kappelissa löytyvästä laivan-näköisestä kiven-latomuksesta, mainitsi, että Suomenniemen kappelin Kissilän kylän maalla, Wuolteen ahon laidassa lähellä Wuolteen ojaa, myöskin löytyi muutama „Lapin-liesi“ niminen kiven-latomus melkein laivan muotoisena (3 kyyn. 15 tuumaa pitkä ja 2 kyyn. 4 tuum. leveä), mutta että hra Europæus, viime Syyskuulla siellä käydessään, oli havainnut sen vanhaksi tervahaudaksi, missä vielä havaittiin rauta-kirveellä hakatuita, puoli-palaneita tervaksen-päitä. Tätä vastaan kuitenkin Toht. Ignatius muistutti, että muutama Leht. Gottlund'in käsikirjoitetussa matka-kertomuksessa löytyvä kuva, jos siihen on luotamista, selvästi osoittaa, että Korpilahden muinais-jäännös ei suinkaan voisi olla mikään terva-hauta.

5 §. Herra Kenraali-majori Furuhjelm oli Osakunnalle lähettänyt kappaleen venäjänkielisestä sanomalehdestä, missä kerrotaan muutama matkustus Kursaan (Kurostrowan) seuduille ja siinä mainitaan, että Lomonosovan syntymäkartanon takana löytyy se historiallinen näre-metsä, jossa Permalaisten Jumalan-

temppeli oli seisonut. „Näreikkö on 50 syltä pitkä ja 25 syltä leveä, ja siihen vanha-uskoiset Wenäläiset vielä hautaavat kuolleetansa. Se seisoo virstan verran Lomonosovan koto-paikasta. Luultavasti hän kirja kainalossa juoksi tähän näreikköön pakoon emintimänsä silmistä“. — Ne tiedot, jotka koskevat muinaisen Jumalan-temppelin asemaa, ovat kuitenkin jo ennestään tunnetut ja tavataan Suomi-kirjassa 1848 (Akiander, Utdr. ur Ryska krönikor) siv. 127, seur.

6 §. Tohtori Bomansson teki esityksen Suomessa olleista veljyyksistä („Fraternitates“, „Gillen“), joita Porthan aikansa oli tuntenut ainoastaan kolme, ja sittemmin vielä kolme oli ilmi saatu, mutta joita Tohtori Bomansson'in tutkimusten mukaan vähintäin oli ollut yksitoista, nimittäin viisi Turussa, yksi Wiipurissa, yksi Kemiössä ja neljä Kokemäenjoen seuduilla. Tohtori Bomansson lupasi Osakunnan „Historialliseen Arkistoon“ vasta painattaa selityksen näistä seikoista. Yrjö Koskinen.

Maalisk. 28 p. 1866. Saapuvilla olivat: Esimies Provessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisterit Krohn ja Boehm, hra K. M. Stenius ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Osakunnan sääntöjen mukaan ruvettiin suljetuilla lipuilla virkamiesten vaaliin, ja koska Suomalaisen Kirjallisuuden Seura puolestaan oli edellisessä vuosikokouksessaan valinnut hrat Akiander, Koskinen ja Ignatius Historialliseen Toimikuntaan, valittiin nyt näiden lisäksi hrat Elmgren ja Bomansson, jonka ohessa Esimiehenä ja Sihteerinä entiset pysytettiin.

3 §. Allekirjoittaneen ehdotuksesta päätettiin kutsua Osakunnan jäseneksi hra opistolainen K. A. Castrén.

4 §. Tohtori Bomansson luki kirjoituksen tuomioprovasti Paavali Scheel'in sukuperästä, joka tähän asti on ollut peräti tietämätön. Tämän valaisevan tutkimuksen lupasi Tohtori Bomansson toimittaa Historiallisen Arkiston ensimmäiseen viikkoon.

Yrjö Koskinen.

Huhtik. 25 p. 1866. Saapuvilla olivat: Esimies Provessori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Provessori Topelius, Tohtorit Bomansson ja Ignatius, Maisteri Slöör, hra K. M. Stenius ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväksyttiin.

2 §. Tohtori Ignatius ilmoitti, että Yliopiston Kansatie-teelliselle Museolle oli lahjaksi tullut hra Luutnantti Lagerborg'ilta joukko kivilaluja, mitkä ovat löydetty Niinikoskesta Kalajoella ja joiden joukossa kaksi ovat erittäin omituisia muodoltansa. Koska ennenkin on havaittu, että useat Suomessa löydetty kivilalut ovat muodoltaan varsin omituisia, esim. nuo Kyröskoskesta viime kesänä löydetty ja hra Luutnantti Thesleff'ilta Museolle lahjaksi tulleet, katsoi Tohtori hyvin tarpeelliseksi, että semmoisista kivilaluista annettaisiin kuvauksia Historiallisen Arkiston vastaisissa vih'oissa. Tämän asian päätti Osakunta panna muistoon.

3 §. Allekirjoittanut luki kirjeen, minkä Antti Planman Hämeenlinnasta Tammikuun 2 p. 1762 kirjoitti Valtaneuvos kreivi Kustaa Bonde'lle. Planman oli matkallansa Savossa ja Karjalassa saanut tiedon Kekri-karitsan teurastamisesta ja arvelee tämän muinais-tavan vahvistavan kreivi Bonde'n mietteet, että muka Suomenkansa olisi lähtenyt Israel'in 10:stä sukukunnasta. (ks. Kongl. Sv. Vitt. Acad. Handl. I, sivv. 78 seur.)

4 §. Tohtori Bomansson luetteli erään painetun teoksen mukaan (Foerstermann, Album Academiæ Vitenbergensis, pain. Leipzig 1841), kutka Suomen miehet olivat oppia käyneet Wittenberg'in Yliopistossa vv. 1502—1560 välillä. Nämä olivat sisäänkirjoitus-vuotensa mukaan Thomas Vindlandensis 1532, Simon Viburgensis 1533, Michael Agricola ja Martinus Tetus molemmat „de Villand Suetiæ“ 1537, Paulus Justus [Juusten] ex Finlandia ja Laurentius Frisius ex Finlandia 1543, Jacob Seitus [Teitus?] 1549, Ericus Herecepe 1550, Henricus Borgensis Suecus ja Henricus Canutus 1554.

5 §. Koska Suom. Kirj. Seura oli Osakunnan lausuntoa pyytänyt muutamasta ehdotetusta Suomenmaan sotahistoriasta, jonka valmistamiseen Seuralle oli lahjoitettu 2000 markkaa, otti Osakunta tämän asian keskusteltavaksi, mutta katsoi aivan mah-

dottomaksi saada niin suuren työn toimeen niin vähällä aialla (nimitäin viiden vuoden kuluessa) kuin ehdotus määräsi, olle-
 tikkin koska vielä enimmäkseen siihen tarvittavat aineet täytyisi et-
 siä Suomen ja Ruotsin sekä osittain Wenäjänkin arkistoista. Sitä vastoin kävisi kenties mainitulla rahasummalla ko'ota suuri
 osa näitä aineita yhteen ja sillä tavoin tehdä puheen-alainen
 teos vastaiselle aialle helpommaksi, jos lahjoittaja tahtois siihen
 suostua, että rahat siihen tarkoitukseen käytettäisiin. Näistä
 seikoista lupasi Kanslianeuvos Rein antaa Osakunnan puolesta
 Seuralle lausunnon.

Yrjö Koskinen.

Toukok. 30 p. 1866. Saapuvilla olivat: Esimies Proves-
 sori Akiander, Kanslianeuvos Rein, Assessori Rabbe, Tohtorit
 Elmgren, Bomansson ja Ignatius, Maisteri Boehm, hra Murman
 ja allekirjoittanut.

1 §. Edellisen kokouksen pöytäkirja luettiin ja hyväk-
 syttiin.

2 §. Tohtori Elmgren ilmoitti käyneensä viime kuun 25
 p. Helsingin vanhan kaupungin asemilla ja tarkastaneen sen mui-
 naisen kirkon perustuksia Forsbyy'n entisillä tiluksilla, nykyään
 Anneberg'in alustaa. Siinä löytyy vielä kirkon paikalla yksi
 rikkiöin hautakivi, jossa voidaan lukea: ..ANS VAN SA....
 ..ND SINE ERV.....DNI 1590". Senaatin Arkistossa N:o
 3324 tavataan apuveron luettelossa Helsingin kaupungista v.
 1570: „Hans w. Sandenn haffuer Gull 18 st", pennr 3000 mk.,
 Sölff 144 lodh, koppar 5 L \mathcal{H} , Teenn 2 $\frac{1}{2}$ L \mathcal{H} ". Tämä Hans
 van Sanden näkyy siis olleen varsin varallinen mies ja kirjoitus-
 tapa hautakivessä näyttää osoittavan miehen Hollantilaista kan-
 sallisuuatta. Epäilemättä on luettava: „Hans van Sanden end sine
 erven, anno Domini 1590". Ylempänä on kuvattu tuntematon
 vaakuna ja siinä kirjaimet: K. I. Vaakunan vieressä on ristin-
 merkki ja kahden puolen sitä kirjaimet H ja S.

3 §. Herra Murman luki kirjoituksen Ruotsin sotaväen
 retkestä Suur-suomeen (Wienan senduille) v. 1591.

4 §. Koska „Historiallisen Arkiston“ painaminen vielä ei ole lopussa, päätettiin siihen painattaa tän kevään kaikki pöytäkirjat, jonka vuoksi tämänkin päivän pöytäkirja nyt kohta luettiin ja hyväksyttiin.

Yrjö Koskinen.

Kuvien selitys.

Taulu I.

- Kuva 1. Pitkä rautainen *veitsi*, löydetty *Vanaantakaa*, (ks. siv. 61, n:o 10).
 Kuva 2. Rautainen *keihään-kärki*, *samasta paikasta* (ks. siv. 61, n:o 1).
 Kuva 3. Rautainen *piilu-kirves*, *samasta paikasta* (ks. siv. 62, n:o 18).
 Kuva 4. Pronssinen *vyö-koristus*, *samasta paikasta* (ks. siv. 66, n:o 30).
 Kuva 5. Pronssinen *rengas-solki*, *samasta paikasta* (ks. siv. 62, n:o 22).

Taulu II.

- Kuva 1. Pronssinen *kupura-solki*, *samasta paikasta* (ks. siv. 62, n:o 19).
 Kuva 2. Saman-aineinen ja muotoinen *kupura-solki*, löydetty Wesilahden *Laukosta* Satakunnassa (ks. siv. 68).
 Kuva 3. Saman-aineinen ja melkein saman-näköinen *kupura-solki*, löydetty *Gethan kappelista* Ahvenanmaalla (ks. siv. 68, 69).
 Kuva 4. Pronssinen kalu, luultavasti kappale *kuolaimista*, löydetty *Vanaantakaa* (ks. siv. 67, n:o 37).
 Kuva 5. *Kiehkurainen pronssi-lanka*, *samasta paikasta* (ks. siv. 67, n:o 38).
 Kuva 6. Kappale pronssisesta *ranne-renkaasta*, *samasta paikasta* (ks. siv. 62, n:o 25).

Explication des Planches.

Table I.

- Fig. 1. *Long couteau en fer*, trouvé dans une de trois enceintes de pierre antiques à Vanaantaka [Vanaantausta] en Tavastie (paroisse de Janakkala, à trois milles géographiques au sud-est de Tavastehus).
 Fig. 2. *Pointe de lance en fer*, trouvée au même endroit.
 Fig. 3. *Hache en fer*, trouvée au même endroit.
 Fig. 4. *Pièces d'un ornement de ceinture*, en bronze, trouvées au même endroit.
 Fig. 5. *Agrafe de poitrine*, en bronze, trouvée au même endroit.

Table II.

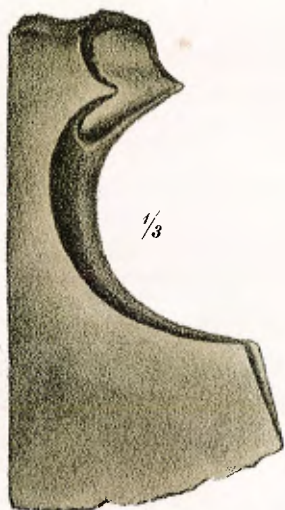
- Fig. 1. Une des trois *Boucles de poitrine*, en bronze, trouvées au même endroit.

- Fig. 2. *Boucle de poitrine*, de la même forme et matière, trouvée à Laukko en Satacundie (du territoire des Tavastiens, paroisse de Wesilahti, à neuf milles géographiques au nord-ouest de Tavastehus).
- Fig. 3. *Boucle de poitrine*, de la même matière et d'une forme analogue, trouvée à Getha en Alandie.
- Fig. 4. *Pièce en bronze*, probablement fragment d'un mors de bride, trouvée à Vanaantaka.
- Fig. 5. *Fil spiral* en bronze, apparemment partie d'un ornement de bras, trouvée au même endroit.
- Fig. 6. *Fragment d'un bracelet* en bronze, trouvé au même endroit.

La trouvaille faite à Vanaantaka, composée d'un nombre considérable de pièces de fer et de bronze, consiste en pointes de lance et de flèche, en ornements divers, en débris de trois vases d'argile non cuits et d'une fabrication grossière, etc. Tous ces objets remontent sans doute à l'âge de l'indépendance des Tavastiens, antérieur au milieu du XIII-ième siècle. L'analyse faite au bronze de cette fouille donne les proportions suivantes: du cuivre 87,15 pour cent, du plomb 7,80, de l'étain 2,55, du zinc 2,25. Cet alliage présente une ressemblance remarquable avec ceux de Livonie, tout en différant beaucoup de la composition des bronzes antiques de Scandinavie (voir: *Necrolivonica* par M. Kruse). C'est une boucle de la forme qu'indique la fig. 1 de la Table II, qui a prêté la matière de cette analyse. Ces mêmes boucles, ainsi que les deux autres trouvées à Laukko et à Getha, offrent un intérêt particulier par leur forme orbiculaire et leur dessin de rayons curvilignes.

3.

4.

2.

4.

$\frac{1}{4}$

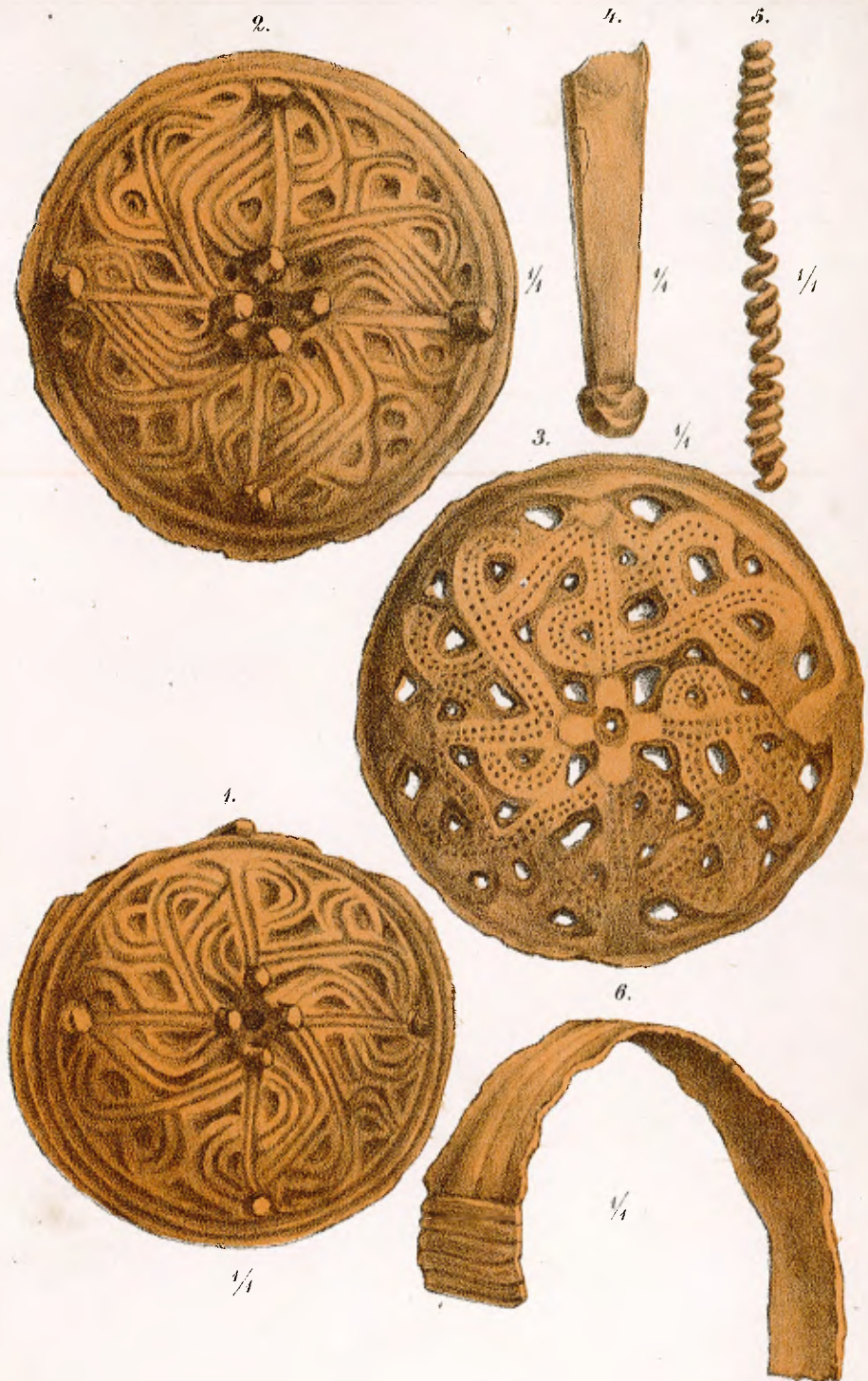

5.

$\frac{1}{2}$

26.9-66.